

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek er en del af foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:

<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data:

www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavs-retten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Når det drejer sig om værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig, privat brug.

HARDSYSSELS AARBOG

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND
FOR RINGKØBING AMT

NIENDE BIND · 1915

KØBENHAVN · 1915

I KOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE

REDAKTIONSUDVALG

J. FINSEN, Birkedommer, København
P. STORGAARD PEDERSEN, Lærer, Hee
P. SEVERINSEN, Sognepræst, Bringstrup pr. Ringsted

INDHOLD

	Side
P. Storgaard Pedersen: Tvis Kloster	1
A. Krog: Omrids af Lægevæsenet i Ringkøbing Amt indtil 1915	49
Palle Fløe: Skelbreve og Skeltrætter	79
Edv. Egeberg: Fra Biskop H. A. Brorsons Visitatser	93
P. Severinsen: Fra Landsbyskolens Barndomstid. V	111
Holger Sandvad: Præsteindberetning fra Lenivig 1766.	133
N. Olesen Husted: Stænderforfatningen	140
P. Storgaard Pedersen og P. Severinsen: J. A. Trøstrup	166
Register	170
Medlemmernes Fordeling	174
Uddrag af Regnskabet	176

TVIS KLOSTER

Af P. STORGAARD PEDERSEN

Da Budskabet om Erik Ejegods Død 1104 naaede Danmark, stævnedes hans ældste efterlevende Broder Svend, ifølge Saksos Fortælling, i stor Hast Jyderne til Viborg Ting, for at han der kunde blive valgt til Konge. Paa Vejen til Tingstedet blev han syg, saa han ikke kunde taale at sidde til Hest, hvorfor han lod sig køre og siden bære for at naa sit Maal; thi han forsikrede, at han gerne vilde dø, naar han blot tre Dage maatte bære Kongenavn. Døden indhentede ham dog, inden han naaede Viborg, og hans Broder Niels valgtes til Konge.

Svend efterlod sig en Søn, der hed Henrik og for sit daarlige Bens Skyld kaldtes Haltehenrik eller Henrik Skadelaar. Samme Henrik ægtede Ingrid, en Broderdatter af Danmarks daværende Dronning Margrethe Fredkulla, og hun blev i dette Ægteskab Moder til tre Sønner: Magnus, Knud og Buris. Siden løb hun fra sin Mand, der, efter hvad man kan dømme af hans øvrige Opførsel, har været meget ubehagelig og avindsyg.

Henrik Skadelaar mente, at hans Fætter Knud Lavard havde en Finger med i Spillet ved hans Hustrues Flugt, og han var derfor siden hans ivrige Fjende, indtil han endelig 1131 blev Magnus Nielsens Medhjælp

ved hans Mord. Tre Aar senere mistede Henrik Livet i Slaget ved Fodevig i Skaane, og hans Enke blev gift med den norske Konge Harald Gille. Blandt Henriks Børn var Buris den mest fremtrædende, ligesom han ogsaa udmærkede sig ved stor Tapperhed. Saaledes var han med ved Belejringen af Arkona paa Rygen, og ved et Stormløb gik han saa rask frem mod Byporten, at Fjenden traf ham med et Stenkast i Hovedet, saa han styrtede til Jorden som bevidstløs; men ved Vaabenfællernes hurtige Fremrykning blev han dog ført i Sikkerhed og kom kort efter til Kræfter.

Ved sine gode norske Familieforbindinger blev Buris Henriksen styrket i sin Magt og Optræden, og da Svends Æt jo var fuldkommen saa nær til Danmarks Trone som Knud Lavards, saa lader det til, at Buris en Tid har haft Tanker om at vinde Oldefaderens Krone. Allerede i Aaret 1162, da Kong Valdemar drog til Kirke-møde i Tyskland, medtog han Buris paa denne Færd, for at denne, som det hedder, ikke skulde begynde med noget nyt herhjemme under Kongens Fraværelse. Saavidt man kan skønne, var det særlig i Jylland og maaske mest her i Hardsyssel, at Buris havde sine fleste Tilhængere, og her havde han store Jordegodser omkring Byen Holstebro, som var Sysselets Hovedby, hvor Sysseletinget holdtes. Flere af den Tids store Kongeslægt havde Arvegods i Jylland, og naar man i „Kong Valdemars Jordebog“ ser, at der var saa grumme lidt Krongods i Jylland, saa maa Grunden dertil vistnok søges i, at de kongelige Arvinger har faaet Krongodset overladt til deres Underholdning. En anden samtidig Prins, Hagen Jyde, fortæller Sakso om, at han baade af Tilnavn og Æt var en Jyde, og at han havde sine Ejendomme i Jylland. Kong Valdemar havde ogsaa Arvegods i Jylland, og af dette oprettede han 1158

Vitskøl Kloster for Munke af Cistertienserordenen til Tak, fordi han det foregaaende Aar var undgaaet Kong Svends morderiske Overfald i Roskilde. Ved denne Gavnildhed vandt Kongen Præstestandens Yndest, og fem Aar senere skænkede Prins Buris vel til Dels af samme Grund alle sine Ejendomme i Hardsyssel til et Kloster, som skulde bygges i Tvis Sogn, $\frac{1}{2}$ Mil øst for Holstebro.

Som det vil ses af hans Gavebrev, laa hans Jordegods omkring Tvis under de større Ejendomme: Skærum i Ulfborg Sogn, Kvistrup i Gimsing Sogn, samt i Felding og Hjerm Sogne.

Gavebrevet, hvorved Prins Buris oprettede Tvis Kloster, findes ikke mere paa det latinske Sprog, hvori det var affattet, men der fandtes tidligere en dansk Oversættelse fra Aaret 1444, og deraf er der 100 Aar senere taget en Afskrift, som for nogle Aar siden er trykt.* Brevets gamle Skriftform er vanskelig at tyde for de fleste Nutidslæsere, og i det efterfølgende er Skrivemaaden derfor læmpet saa meget, at enhver uden Vanskelighed kan læse den:

I Navnet Faders, Søns og Helligaands! Jeg *Buris Henriksen*, Hertug, ønsker Abbed *Peder* og elskelige Brødre af Tvis, som nu ere eller herefter skal komme der, evig Beskærmelse og Naade.

Efterdi jeg befinder, at hvert Menneskes Skrøbeligheds snare Løb er nær ved Døden, ligesom jeg og mindes min Faders og Brødres hastige og uforudsete Afgang af dette Liv, da troede jeg, det alene kunde blive mig og dem „varafftige“** at give efter Evne af mit Gods, hvilket jeg indlægger i det evige Fædreland, og derfor mente jeg, det kunde være mig nyttigst at gøre Kristi fattige til Venner ved hint Ondskabs Mammon, at jeg ved deres Hænder kunde indlægge mig et

* Danske Samlinger. 4. Bind, S. 349 ff.

** varagtig: til varig Gavn.

Liggendefæ i Himlen, hvor hverken Møl eller Rust for-dærver det, hvorfor jeg af de Ting, som den guddom-melige Mildhed værdigede sig at give min Ringhed, har ofret vor Herre Jesus Kristus og hans værdige Moder, som er al Ære værd, en Gaard, som kaldes „Thuisell“, der er tilkommet mig som Fædrearv, at til hendes Hæder skal bygges et Kloster af Cistertienser-Ordenen, med al denne Gaards tilhørende Ejendom og hele Tilliggelse, som er Ager, Skov, Fæled, Fiskevand, Møller, Huse og Kvæg samt alt Boskab. Fremdeles giver jeg dertil „Skierm“ Birk* med Jord, Skove, Enge, Møller, Fiskevand samt anden Ejendom og Tilbehør, item „Felling“ Birk med Jord, Skove, Enge, Møller, Fiskevand og andet Tilliggende, item „Hjarm“ Birk med Jord, Skove, Enge, Møller, Fiskevand og andet Tilliggende, item „Qvistrop“ Birk med Jord, Skove, Enge, Fægang, Møller, Fiskevand og andet Tilliggende.

Alt dette nævnte Gods har jeg overgivet til før-nævnte Kristi fattige, som er Brødre af Herisvad Kloster, haabende for disse verdslige og forgængelige Huse byggede med Hænder at faa igen et Hus, som ej er bygget med Hænder, og som evigt gemmes til mig i Himlen; thi idet jeg ihukommer det trofaste Sandheds Forløfte, venter jeg med godt Haab at faa hundrede Fold igen og et evigt Liv af hans Haand, som lønner saadant. Og saasom jeg har denne Naadegave at glædes ved, fordi den venstre Haand ikke ved, hvad den højre har gjort, saa søger jeg ikke nogen menneskelige Yndest eller nogen verdslig Gavn eller Fordel for mig selv eller mine af denne Almisser Gerning; men som jeg venter at faa en ubesmattet og fuldkommen Løn, ønsker jeg ogsaa at ofre en ubesmattet og fuldkommen Gave, hvorfor jeg ikke vil have eller beholde nogen Ret, Baade og timelig Nytte og Gavn enten for mig, mine Arvinger eller Efterkommere af det forskrevne uden det alene, som er Umage og Omkostning, idet jeg villig paatager mig samme Steds og

* Det er tvivlsomt, om Ordet „Birk“ i den danske Gengivelse har haft et tilsvarende Ord i den latinske Original. Se Dr. Oluf Nielsen: Hjerm Ginding Herreder, S. 37.

Brødres Forsvar og Beskærmelse, og jeg vil med Omhyggelighed drage Omsorg derfor, uden at jeg derfor vil have nogen Tjeneste eller Lydighed af dem, mere end de villigen vil vise mig.

Derfor oplader jeg og overgiver Abbed Peder og hans Eftermænd og Brødrene, som er hidsendt med ham, og dem, som med Guds Hjælp skal blive Brødre paa samme Sted til Verdens Ende, Magt over samme Sted og over alt det førnævnte Gods og Ejendom, rørligt og urørligt, saa at det skal være fri som deres Herlighed og Ejendom, ligesom jeg lover ved min Forbøn at frigøre det for alle Skatter, af hvad Art de være kan.

Saa skal I lægge Vind paa, at denne Gave kan vokse og øges ved Gudsyrkelse og Gudstjeneste, saa det kan blive en alsomtryggeste Havns Tilflugt for alle dem, som ud af denne Verdens stormfulde og skibbrudfyldte Bølger kommer trætte flygtende til samme Kloster.

Men skulde det ske, at nogen af mine Arvinger eller Efterkommere med daarlig Dristighed skulde faa i Sinde at fordærve dette mit Gavebrev eller mit Segls Gemme, da skal han lide Guds Straf og have evig Fordømmelses gruelige Dom over sig som en Røver eller hellig Steds Overfalder, og da skal han efter Profetens Trusel aldrig se Herrens Ære, thi han har gjort Ondskab paa Helgenes Sted.

Dernæst har jeg ved Bøn hos kgl. Majestæt og hos den ypperste Adel faaet Løfte paa, at de med deres Underskrift vil styrke dette mit Skrift, og at de vil stadfæste og forsvare nævnte Gave med en evig Forsvar.

Det begerer jeg og af eders Mildhed, o Herre Konning, at I vil byde eders Efterkommere at drage Omsorg for samme Kloster og Brødrene der, at de kan bo trygge, i idel Fred love Herrens Mildhed og være eder og Riget til Gavn med deres gudelige Bønner.

Dette Gavebrev blev underskrevet den 20. Marts 1163 af Kong Valdemar, Biskop Tyge i Børglum, Biskop Simon i Odense, Abbed Rubert af Herisvad, Abbed Frederik af Esrom, Abbed Henrik af Vitskøl og flere danske Adelsmænd.

CISTERTIENSERORDENEN

Da Kristendommen fæstede Rod i det danske Folk, fandtes der mange Klostre i Sydevropas Lande, og snart bredte Munkevæsenet sig ogsaa til Danmark. De første Munke, som tog Bolig her, hørte til Benedictinerordenen, hvis Ordensregel var affattet omtrent 530 af Benedict fra Nurcia. Til denne Orden hørte Klosteret i Gudum og vistnok ogsaa Stubber Kloster, der begge var Nonneklostre.* Fra Midten af det 12te Aarhundrede var der de fleste Steder Fremgang og Liv i Klostrene, og dette spores ogsaa her i Landet. Den Munkeorden, der naaede størst Anseelse og Navnkundighed, var Cistertienserordenen, der 1098 fik sit første Kloster grundlagt i Citeaux paa et øde, sumpet Landstrøg ved Dijon.** Paa det latinske Sprog kaldtes dette Kloster Cistertium. Derefter fik Ordenen sit Navn, og den havde en skærpet Form af Benedictinernes Ordensregel. Først i det 12te Aarhundrede var der kun ringe Tilgang til Klostret i Citeaux; men Fremgangen skete med raske Skridt, efter at den navnkundige Grev Bernhard af Chatillon kom hertil med 30 af sine Stalbrødre. Blandt de Klostre, som stammer herfra, fik Clairvaux en særlig Navnkundighed, da Grev Bernhard 1115 blev dets Forstander. Denne Grev Bernhard var en af sin Tids mærkeligste Mænd. Han ejede en brændende Nidkærlighed for Kirkens Fremgang, han besad en henrivende Veltalenhed, og tillige virkede han som en af sin Tidsalders ypperste Skribenter. Han fik da stor Indflydelse

* Se Hardsyssels Aarbog V, S. 44 ff og VII, S. 97.

** Et gl. Billede af Klosteret i Citeaux findes i Gustav Bangs Kulturhist. I, S. 228. Man lægger Mærke til de stærke Mure, som skulde være om alle Klostre. Ordet Kloster er dannet af det latinske „claustrum“, der betyder Indelukke. Klosterets Urtegaard laa indenfor Murene, men Billedet viser tillige de veldyrkede Marker og velholdte Plantninger ude paa Klosterets Jorder.

paa mange af Kirkens bedste Mænd. Erkebiskop Eskild i Lund stod i Venneforhold til ham og glædede sig over Cistertienserordenens fortrinlige Virksomhed, som han fik overført paa dansk Grund, da han 1144 grundlagde Herisvad Kloster i Skaane og faa Aar senere Esrom i Nordsjælland. Herisvad blev, som førnævnte Fundats udviser, Moderkloster til Tvis, der i de følgende Aarhundreder ogsaa fandt Støtte derfra. Man ser saaledes, at da Tvis Kloster 1434 trængte til at faa Gavebrevene oversatte paa Dansk, mødte Abbed Magnus fra Herisvad her for at være Vidne til, at Oversættelsen skete paa bedste Maade.

De Ordensregler, der fastsattes i Bernhards Tid, var meget strenge. Fattigdommen skulde gennemføres til det yderste for Ordenens Munke. Klostrene maatte som Stiftelser have Ejendom; men ingen klostergiven Mand maatte kalde noget for sit eget; heller ikke maatte nogen tage mod Almisse, thi enhver skulde tjene sin Føde ved legemligt Arbejde. Enfoldigt og roligt skulde Munkenes Liv føres under Bøn og Arbejde, der skulde afløse hinanden med streng Regelmæssighed.

Ifølge de oprindelige Regler maatte Munkene ikke sove mere end fire Timer i Døgnet. Naar Klosterets Klokke ringede, skulde de møde i Kirken og synge deres Tider 7 Gange i Døgnet: Prima Kl. 6, Tertia Kl. 9, Seksta Kl. 12, Nona Kl. 3, Vespera Kl. 6, Completorium Kl. 9 og Vigilie Kl. 12.

Samtlige Munke skulde til disse Tider møde for at deltage i Bønnen og Salmesangen. Først skulde de læse Pater noster og Ave Marie. Dernæst læstes eller messedes Stykker af dertil indrettede Breviarier, der indeholdt Afsnit af Bibelen og Kirkefædrenes Skrifter samt Helgenhistorier, Bønner og Hymner.

Udenfor Bede- og Spisetimerne skulde Cistertienser-

munkene bruge Dagens Timer til nyttigt Arbejde i Have og paa Mark, idet de selv skulde sørge for Ejendommens Drift, uden at de derfor maatte blive som Bønder eller Hyrder. Da de ikke maatte tage mod Tiende eller Landgilde af det under Klostret liggende Jordegods, maatte de drage Udbytte af deres afsides liggende Ejendomme paa anden Maade. Munkene maatte nemlig ikke paa Grund af disse Ejendommers Drift forsømme de paabudte Bedetimer i Klosterkirken. Derfor havde de Lov til at knytte Folk til Klostrene som Lægbrødre. Disse Lægbrødre kunde foruden Dyrkningen af Klosterets fjærne Ejendomme ogsaa paa-tage sig Arbejde ved forskellige Haandværk.

Lægbrødrene bar ogsaa en Slags Munkedragt, en graa Kappe med kort afrundede Skulderstykker; de boede hyppigst udenfor Klostret, og de var gerne ud-gaaet fra mere jævne Lag i Samfundet end de regel-bundne Munke, der i Almindelighed udgik fra de øvre Samfundslag. Efterhaanden som Klosterets Ejendomme øgedes, maatte Munkene ogsaa bruge almindelige Dag-lejere fra Egnen til Hjælp ved Ejendommenes Drift.*

Munkene af Cistertienserordenen skulde i deres Leve-maadé vise den største Tarvelighed. De maatte ikke spise Kød, og Vin maatte de ikke drikke uden i Syg-domstilfælde.** Klostrene blev derfor lagt paa Steder,

* Da Klostertugten i det 14de Aarhundrede forfaldt, gik Cister-tienserne uden om Benedicts Regel. De tilsidesatte ogsaa deres egen Konstitution „Charta charitatis“, der i Aaret 1119 var god-kendt af Paven, idet de tvært imod deres gamle Vedtægter søgte Privilegier som Tienderet og Birkeret. Det var ligeledes mod Ordensreglerne, at Tvis Kloster søgte og fik Patronatsret til de nærliggende Kirker i Avlum, Mejrup og Felding.

** 1475 den 13. December gav Paven dog Tilladelse til, at Munke af Cistertienserordenen paa Rejse udenfor Klosteret maatte spise Kød, uagtet det var forbudt i Ordensreglerne. Acta pontif. danica IV 137.

hvor der var let Adgang til Fiskeri. Ude ved Skærum havde Tvis Kloster en Laksegaard, der maa have været meget indbringende til Tider.* Foruden Fiskeriet var det nødvendigt for Munkene at dyrke Havesager i stor Stil som Fødemidler. Paa ældre Klosterbilleder indtager altid Urtegaarden en fremtrædende Plads, og her ved Tvis Kloster nævnes endnu Abildgaarden syd for den lille Aaes Udløb i Storaæn. Mange forskellige Urter dyrkede Munkene til Fødemidler og til Lægedom. I det 15. Aarhundrede dyrkedes Æbler, Pærer, Kirsebær og Valnødder i Klosterhaven tilligemed grønne Ærter, Salat og forskellige andre Grøntsager. Den stærke Brug af Grøntsager til Føden var ikke altid Munkene tilpas, saa man hører Klage fra dem over, at de maatte leve af Urter som Kvæget paa Marken. Det er sikkert nok ogsaa fra Klostrene, at den udstrakte Brug af Lægedomsurter stammer.** Af udenlandske nyttige Træer og Urter hjemførtes Frugter og Frø til Forsøg i Klosterhaven. Samtidig blev de til Klostret liggende Gaarde dyrkede med større Indsigt og Udbytte, end det ellers var Sædvane paa Egnen.

For at Munkene af Cistertienserordenen kunde undgaa Blødagtighed, var det i deres Ordensregler fastsat, at de ikke maatte bruge Undertøj af Linned eller Skind, og de maatte sove i deres Gangklæder paa simple Straasække. Deres Hjemmedragt var en hvid eller

* Se min Ulfborg Herreds Historie, S. 124 og 140 ff.

** Den kendte Lægebog af Henr. Smith udkom først under forskellige Titler i Smaahefter. Første Hefte bar Titlen „En skøn, lystig ny Urtegaard, prydet med mange adskillige Urter, som tjene til Menneskens Legems Sundheds Opholdelse.“ (1546.) Her er gjort Forsøg paa at samle Fortidens Erfaringer om Urternes Lægekraft. Af Lægeplanter findes nu Arnika, Perikon og Salvie vildtvoksende paa Klostertomten i Tvis.

hvidgraa ulden Kappe, hvortil hørte en Hætte og en sort Brystkrave, der dækkede Armene til Albuen. Ved Gudstjenesten brugte de en hvid Kordragt med vide Hængeærmer. Som Rejsedragt brugtes et sort Slag med tilhørende Hætte af samme Farve. Novicernes Dragt var kun lidt forskellig fra Munkenes.

Enhver, der vilde optages som Munk i Klosteret, maatte aflægge Løfte om Lydighed, Kyskhed og Fattigdom. Det sidste af disse tre Klosterløfter forklaredes paa den Maade, at Klostrene vel maatte eje saa meget Gods, at Munkene kunde leve deraf; men ingen maatte kalde noget sit eget, alt skulde være fælles. Brud paa disse Klosterløfter kunde medføre Dødsstraf, men senere under Klostertugtens Forfald kunde det sones med store Bødestraffe. Det er kun grumme sjældent man hører om offentlig Brud af et Klosterløfte. Kæmpevisen nævner derfor ogsaa:

„Det er saa Sæd i Danmark, haver været fra gamle Dage,
Naar Svend ikke længer tjene vil, da maa han Orlov tage.
Der er ingen sammen viet uden Munken og hans Kappe,
Hofmand rider og Hofmand kommer, hvor han kan tjene til Takke.“

KLOSTERSTYRELSEN OG KLOSTERKONVENTET

Her, som i de fleste andre Lande, havde Cistertienserne en fremragende Stilling, og deres Klostre hørte til de bedste og rigeste i Landet. Klosteret i Tvis hørte til den mindre Kreds af vore Cistertienserklostre, der regnede deres Afstamning fra Moderklosteret i Citeaux, og derfra førtes saa Tilsyn med Klosteret her, thi i den hellige Bernhards Orden vaagedes der nøje over, at dette Moder- og Datterforhold overholdtes. Ifølge Ordenens Forfatning dannede dens Klostre et sammenhængende Hele, og alle

Ordenens Abbeder skulde hvert Aar samles ved Moderklosteret til Generalconcilium. Det kunde dog tillades Abbeder fra fjernere Klostre at møde sjeldnere eller sende Brødre i deres Sted. Ved Generalkapitlet afgjordes alle Ordenens Fællessager, Misforstaaelser mellem enkelte Klostre blev ordnede, og Forholdsregler toges for at haandhæve den almindelige Disciplin indenfor Ordenen. Paven stadfæstede flere Gange Ordenens Ret til at vælge Tilsynet med de enkelte Klostre. Saaledes bestemtes det 10. April 1461 efter Ansøgning fra Abbed Guido i Citeaux og de øvrige Cistertienserabbeder, at Ordenens egne Visitorer som hidtil skulde have Ret til at besøge og reformere dens Klostre.* 1489 godkender Paven atter, at Klostrene skal visiteres af Udsendinge fra Faderabbeden eller Generalkapitlet.** Biskopperne havde ogsaa Ret til at føre Tilsyn med Cistertienserklostrene indenfor deres Stift. Denne Ret blev til Tider bestridt. Saaledes klagede Niels Skave, der var Biskop i Roskilde 1485—1500, til Paven over, at Cistertienserklostrene ikke vilde anerkende hans Visitationsret. Nabobisperne fik da Paabud om at undersøge Sagen, saa vilde Paven siden skaffe Biskoppen Ret overfor de genstridige.*** Ogsaa paa andre Omraader har det til Tider knebet med at holde Disciplin indenfor Ordenen. Saaledes blev det ved Generalkapitlet 1321 paalagt Abbederne i Danmark og Friesland snart at sende to Abbeder til Kapitlet, og der trues med Afsættelse, hvis denne Forsømmelse, der havde varet i nogen Tid, fortsattes.† Forseelser mod Klostrenes Vedtægter kunde medføre strenge Straffe. Saaledes fortælles om to

* Acta pontif. danica III B. 299.

** Acta pont. dan. III B. 469.

*** Acta pontif. dan. III 483 og 487.

† Suhms Danmarkshist. XII, 49.

Klosterbrødre, der fra Tvis og Øm Klostre i Aaret 1241 skulde rejse til Generalconciliet, at de paa Rejsen i en Kro om Natten havde opført sig uanstændigt. Da de derved havde vanæret Ordenen, fik de den Straf, at de hver Fredag i et helt Aar ikke maatte nyde andet end Vand og Brød, og det endda først efter at de havde overværet de andre Brødres Maaltid. Desuden skulde de en Gang om Ugen udstaa Klosterets Disciplin (Hudfletning).*

Tvis Klosters Segl bar et Billede af Jomfru Maria med Jesusbarnet og følgende Omskrift: Sigillum conventus Tute vallis.

De enkelte Klosters Styrelse hørte til Abbedens og Priors Embeder, og disse Mænd nød stor Anseelse i Samfundet. Abbedernes Ornat var prægtigt som Biskoppernes. Hue og Krumstav var ogsaa Tegn paa deres Embedsværdighed ligesom paa hines. En Abbeds høje Værdighed ses tillige deraf, at Kongen ofte tog ham med paa Raad i vigtige Statssager, og undertiden sad han i Rigens Raad. Man skyldte især Cistertienserne for, at de lagde an paa at spille en politisk Rolle i Samfundet. Man sagde saaledes om dem, at de ikke blot vilde tilrive sig Himlen, men ogsaa Jorden.

De regelbundne Munke udgjorde et Convent, som sammen med Abbeden afgjorde Klosterets Sager. Conventet valgte Abbeden; men Valget skulde godkendes af Stedets Biskop. I Klosterconventet, som her i Tvis vistnok i Almindelighed har haft omtrent en Snes Medlemmer,

* Daugaards Klosterhistorie, S. 72.

optoges i Reglen kun Mænd, der havde Rigdom og Anseelse i Samfundet. Ofte var det Medlemmer af adelige Slægter, der traadte ind i de saakaldte Herreklostre. Naar man vil forestille sig Munkene her i Tvis, maa man ikke saa lidt bort fra det Billede, der almindeligvis tegnes af Klosterbrødre. De graa Munke er altid paa Benene, sagde man, og hvor de kom frem, optraadte de med Værdighed og Selvfølelse. Fra først af virkede de regelbundne Munke her som fromme Landmænd, der baade ved deres Liv og deres Virksomhed var til godt Eksempel for deres Omgivelser. Indenfor Klostermurene fandtes den største religiøse Inderlighed, og udadtil levedes der et dygtigt, daadskraftigt Liv, der i høj Grad virkede til at løfte Folket op til den rigere Kultur, Munkene havde lært at kende i det sydlige Europa. Munkene i Tvis har sikkert været med til at bringe denne Egns Befolkning Del i de mærkelige og store Fremskridt, vort Samfund oplevede i Slutningen af det 12. og første Halvdel af det 13. Aarhundrede.

Klosterets Velstand grundlagdes i denne Tid ved Flid og Arbejdsomhed, men derefter kom Tider, hvori Munkene levede som lærde Mænd eller Storborgere, „der stillede deres Lediggang under Bønnens Værn“. De tænkte især paa at nyde deres Velstand, og de delte da, som en lærd Forfatter har sagt, den gamle Sætning: „bed og arbejde“ imellem sig og Verdens Børn. Bønnen forbeholdt Munkene sig; at arbejde blev Manden i Verden tildelt.

Foruden de regelbundne Munke og Lægbrødrene (Fratres laici) optog Klosteret tillige gejstlige og verdslige Personer, som ønskede at forlade Verdenslivet.

Saadanne Mennesker kaldtes Fratres conversi, det vil sige omvendte Brødre. Det var ofte ældre og svage-

lige Mennesker, som under dette Navn henlevede deres sidste Dage indenfor Klosterets Mure for at berede sig til Livet hisset. Uden helt at underkaste sig Ordensreglerne vilde de i Stilhed ofre deres Tid til Andagt og til saadanne Sysler, der ikke oversteg deres Kræfter. Naar velstaaende Folk optoges som Conversi, skænkede de ofte Klosteret deres Gods til Vederlag for den Pleje, de skulde nyde, og for Sjælemesser efter deres Død. For at saadan Gavnildhed ikke skulde komme de retmæssige Arvinger til for stor Skade, var der i de middelalderlige Love fastsat visse Indskrænkninger for Giverne.*

Ifølge de Regler, der laa til Grund for Cistertienserordenen, kunde Haandværkere ogsaa optages i Klostrene uden derfor at blive som de egentlige Munke; men de skulde overvære Gudstjenesten og stedse udøve deres Gerning i Ydmyghed uden at gøre sig til af deres Evner og Dygtighed overfor andre.

Selve Klosterbygningerne baade i Udlandet og her hos os vidner om, at Munkene arbejdede med stadigt Hensyn til Tidsalderens gode Forbilleder i Bygningskunsten. Mange af vore Landsbykirkers Bygmestre har vistnok staaet i Forbindelse med Cistertienserne og lært af dem; thi Ordenens Kirkebygninger skulde være simple, uden knejsende Taarne og med en flad Korafslutning mod Øst. Indvendig maatte Kirkerne ikke prydes med malede Billeder eller med andre Kunstværker, der kunde aflede Opmærksomheden fra Gudstjenesten.

En Kunststart, Støbning af Kirkeklokker, er sikkert nok dyrket ved Tvis Kloster, og endnu findes der enkelte Minder derom. Paa Kirkeklokken i Vejrum staar følgende latinske Indskrift: me fieri fecit anno domini

* Daugaard: Om de danske Klostre i Middelalderen, S. 49.

mcclxxxv sanct frater crissternus abbas de tute vallis. s. marie. jes smid. I dansk Oversættelse vil det hedde: „I det Herrens Aar 1485 lod den hellige Broder Christiern, Abbed i Tvis, mig støbe. Hellige Marie. Jes Smed.“* I Hjerm Sognekirke, hvorunder jo en Del af Klosterets Gods laa, findes en mindre Klokke med følgende Indskrift: „Anno dni md septimo. her abbet nels.“ (I det Herrens Aar 1507. Hr. Abbed Niels). Den her nævnte Abbed Niels Andersen var 1503 Forstander for Tvis Kloster, og han fulgte sagtens den paa Vejrumklokken nævnte Abbed Christiern i Embedet. Endnu 1516 nævnes han som Abbed i Striden med Predbjørn Podebusk, men hans Dødsaar kendes ikke. Maaske stammer Kirkeklokken i Lomborg ogsaa fra Tvis. Dens Indskrift lyder saaledes: Ano dni mdv kalendas aprilis frater nicolaus cristum vocavit me. (I det Herrens Aar 1505 den første April kaldte Broder Niels mig Christus).**

TVIS KLOSTER GRUNDLÆGGES

Det førnævnte Gavebrev, hvorved Prins Buris stiftede Klosteret i Tvis, er udstedt i Marts Maaned 1163, men der er flere gamle Aarbøger, som nævner, at Klosteret er grundlagt 1162.***

*(Jes Smed er Støberens Navn, og Klokkens Navn er Marie.) Der er sandsynligt den her nævnte Klokkestøber har været knyttet til Tvis Kloster, da flere Klokker i Hammerum Herred ser ud til at være støbte af ham, uden at han dog har forsynet dem med sit Navn.

** F. Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker, S. 127. Ved samme Klokkes Støbning er der tilstødt nogle Uheld. Indskriften er delvis løben ud i Formen, ligesom nogle af dens Prydelser, der er formede over Pilgrimstegn.

*** Scriptorum I 163 og 341: MCLXII Tuta vallis fundatur.

I samme Værk S. 177 hedder det, at saavel Tvis Kloster som Sorø Kloster grundlagdes 1162.

Sagen forholder sig vel sagtens saaledes, at Prins Buris allerede 1162 har lagt Planer til Stiftelsen og forberedt denne, men først 1163 har han faaet Fundatsen godkendt og underskreven. Det er da sandsynligt, at Munkene fra Herisvad i Aaret 1162 har udvalgt sig den Plads, hvor Klosteret skulde bygges, og maaske har de samtidig taget fat paa andre forberedende Arbejder.

I Egnen øst for Holstebro strømmer Storaæn flere Steder dybt nede mellem brune Hedebakker, og dens Omgivelser gør i det hele et fattigt Indtryk. En lille halv Mil øst for Holstebro faar Storaæn Tilløb af Lillea fra Syd, og denne løber igennem et bredt, dybt Dalstrøg, der paa begge Sider afgrænses af høje, lyngklædte Skrænter. I denne Dals søndre Ende, omtrent 1000 Alen fra Storaæn, har Lilleaæn et dobbelt Løb, saa der imellem dens Vande ligger en lille Ø. Her har Naturen skabt en beskyttet og herlig Plet, der maatte frembyde sig som et passende Byggested for et Munkekloster. Paa denne lille fredelige Plet rislede en Kilde med friskt Vand, og rundt omkring i Aaløbene kunde Munkene let fange Fisk til deres Husholdning.

Naturforholdene her har sikkert nok dannet Grundlaget for Stednavnet Tvis, der oprindeligt har været et Tostavelsesord, og det skrives Tvisel 1168, Thyseel 1400 og Duisel i Aaret 1500. Forstavelsen Tvi svarer til Stavelsen Tve i de gamle Ord Tvekamp og Tvedragt. Det dobbelte Vandløb har her dannet Forstavelsen, som i Lighed dermed findes i enkelte andre af Egnens Stednavne, f. Eks. Tveskel i Nørre Felding og Tvevad i Nøvling Sogn. Endestavelsen sel eller rettere sil findes som Endelse i flere nordiske Stednavne. Det betegner i Norge det stille, rislende Vand mellem Elve-

nes Fosser, og det svarer til det norske Gerningsord sildra, der betyder risle, rinde sagte.* Et vestjydsk Gerningsord „salre“ svarer dertil; man hører endnu ofte gamle Folk sige om sagte rislende Vand, at det salrer. Navnet Tvisel maa forøvrigt ret tidligt have mistet sin Endelse i Folks Udtale af Ordet, saa den grumme sjældent findes i de yngre skrevne Former.**

Den gamle Gaard og Vandmølle, som ligger ved den sydlige Ende af Klosterøen.
Den gamle Kirke ses i Baggrunden.

Da Munkene nedsatte sig her i Tvis, blev Navnet latiniseret, og i de middelalderlige Brevskaber og Aarbøger kaldes Klosteret altid „Tuta vallis“, der betyder

* Se Dr. Oluf Nielsen: Bidrag til Fortolkning af danske Stednavne i „Blandinger“, udgivne af Universitetsjubilæets danske Samfund, S. 243. Slgn. Hardsyssels Diplomatarium, S. 15.

** 1338, 1472 og 1479 skrives Tuisz. (Ældste danske Arkivregistraturer II, S. 38, 380 og 382). 1411 skrives Tuids. (Æ. d. Arkivr. III, 227). Twitz 1499 (Hardsyssels Dipl. 93). Twytz 1510 (Hards. Dipl., S. 100). Twiis 1516 (Hards. Dipl. 104). Tuiss 1517 (Ellen Gøyes Jordebog, S. 381).

den sikre Dal, hvormed det sagtens skulde siges, at her boede Munkene sikre og fri for onde Mennesker og for Verdens Ondskab og Fristelser. Men foruden det, at her var en sikker Dal, forstod Munkene ogsaa her at danne en herlig, frugtbar Plet, saa uagtet de sidste Rester af de gamle Klosterbygninger er forsvundne, hviler der dog en særegen Skønhed over Øen og den smukke Dal, der vækker Erindringer om det gamle Navn og de Minder, det rummer.

De eneste Bygninger, der nu findes paa Klosterøen, er en gammel Møllegaard med tilhørende Vandmølle, der drives af den ved Øens Sydende opstemmede Aa.

Lidt ovenfor Møllen ses endnu Klosterets to store, nu tilgroede Fiskedamme, der hver omfatter et Flademaal af henved en Td. Land.

KLOSTERETS BYGNINGER

Paa den Tid, Tvis Kloster blev grundlagt, havde man her i Landet begyndt at brænde Teglsten. Det er sandsynligvis Munkene, som fra de sydligere Lande havde ledet os til her i Landet at bruge dette udmærkede Byggeemne. I Klosterets Tid og langt senere har der været Teglbrænderier her i Nærheden. I Bakkeskraaningens omtrent 800 Alen vest for Klostertomten har man fundet Spor af Kalkbrænderier og Teglovne. Munkene har her, som det paa Eggen i langt senere Tid var Skik, gravet ind i Bakkesiden, og der paa en nem og billig Maade lavet Ovne, hvor de baade kunde brænde Kalkstenen fra Hjerm og de store Munkesten, der skulde bruges til det ret udstrakte og solidt byggede Kloster. Nogle faa Hundrede Alen sydøst for Klosteret findes der ligeles detydelige Spor af Teglovne,

og to store Æltekuler til Leret staar endnu meget let kendelige i Jordens Overflade.* Stenene har været dannede af en temmelig mager Lerjord, saa de ved Klosterets Nedbrydning for største Delen er gaaet i Stykker. Hele det øverste Lag Jord paa Klosterøen er derfor opfyldt af Murbrokker i en saadan Mængde, at man derigennem kan faa en svag Forestilling om de store, prægtige Bygninger, som her har ligget i Klosterets Velmagtstid. Desuden fandtes paa den sidst nedbrudte Bygning af Klosteret, der gennem et Par Aarhundreder havde været brugt til Kirke, under den vestre Langmur og under begge Endemurene en Sokkel af vel tilhugne Kampestenkvadre med Skraakant, og ovenpaa denne Sokkel et Skifte Granitkvadre. Det er ikke sandsynligt, at disse Kampestenkvadre fra først af har været bestemt til Klosteret. De har snarest været dannede til en Sognekirke i Tvis; men da Klosteret laa i en Udkant og lidet bebygget Del af Sognet, har man næppe haft i Sinde at bygge Kirke herude. Man kommer da paa den Tanke, at Kirken oprindeligt havde været bygget et Sted oppe i Sognet før Klosteret blev grundlagt. Fra flere ældre Folk høres da ogsaa Fortællinger om, at Tvis Kirke eller Kapel havde ligget ved Tvislund, hvor man paa Vestergaards Mark endnu kan se tydelige Spor af de gamle Diger omkring „Kappels Kiergaard“. Den gamle Kirkegaardsplads fik Lov til at henligge urørt, da den tildels var omgivet af Skov, hvoraf der endog i de sidste 60 Aar er ryddet mere end 30 Tdr. Land. Der findes ikke skriftlige Vidnesbyrd om dette gamle Kapel, som Tvis Sognefolk har brugt til Gudstjeneste, men det er sandsynligt, at man her har samlet Materiale til en Granitkirke samtidig med, at man i de

* Teglbrændingen har derfor sikkert været fortsat her paa Stedet langt op i Tiden efter Klosterets Nedlæggelse.

omliggende Sogne byggede de nuværende Kirker. Denne Kirkebygning foregik i samme Tidsperiode, hvori Cisterciensermunkene begyndte at bygge her i Tvis. Den nordlige Fløj af Klosteret blev efter Ordenens Sædvane indviet til Kirke; og da Munkene her ikke maatte øve præstelig Virksomhed af nogen Art, var det nødvendigt at have en præsteviet Mand ved Klosteret. Maaske har Sognepræsten i Tvis en Tid tillige været Præst ved Klosteret, men ret længe har det næppe været, inden Klosteret selv fik sin Præst, og samtidig har det vel saa faaet Lov til at bruge Stenene fra Kirkebygningen ved Tvislund, mod at Sognebeboerne søgte Klosterets Kirke. De hugne Granitkvadre blev saa brugt ved en Ombygning af Klosterets vestlige Længe, og tillige findes endnu en Del tilhugne Kvadre ved Vandmøllen, hvor Klosterøen begynder.

Da den i Hardsyssels Aarvog III, S. 23—24 anførte Kirkeliste udarbejdedes ved Aaret 1325, nævnes ingen Kirke i Tvis, og Klosterkirken har sikkert nok da i lang Tid været Sognekirke, som Sysselevprovsten ikke skulde føre Tilsyn med og derfor heller ikke kunde faa nogen Afgift af.

Klosterets gamle Kirke blev nedbrudt 1698. Den daværende Ejer, Major Gabriel Grubbes Enke Anne Dyre, vilde ikke længere holde den gamle, anselige Bygning vedlige, og hun fik da kongelig Tilladelse til at lade den nedbryde, mod at hun indrettede Klosterets Vestfløj til Kirke. Endnu i det 18de Aarhundrede kunde man se Murrester af den nedbrudte Kirke*, men i Mands Minde har alle Spor af den været forsvundne, og Mindet om, hvor den havde ligget, var forsvundet. For en Del Aar tilbage er der gentagne Gange fundet Skeletter i Bakkeskrænten nord for Aaen, der afgrænser Kloster-

* Danske Atlas, V B., S. 777.

øen, og disse Fund fremkaldte en almindelig Fortælling om, at Kirken havde ligget der. Da Bakken ellers ikke bærer Spor af ældre Bygning, ledes Tanken ved disse Skeletfund snarest hen paa, at her har været Galgebakke for de Forbrydere, der dømtes ved Klosterets Birketing, eller at man her har jodet saadanne Lig, der ifølge gammel Kirkeskik ikke maatte komme i Kristenjord.

For nu at faa Rede paa Klosterkirkens gamle Plads, lod Dr. Henry Petersen 1885 paa Nationalmuseets Vegne foretage en Række Undersøgelser, hvor man maatte vente at finde Kirkens Grundvold. Han gik da ud fra, at Kirken maatte have ligget i østlig Retning fra Nordenden paa den bevarede Vestfløj. I 1½ Alens Dybde fandtes da ogsaa Rester af en Teglstensmur opført fra Vest til Øst. Med Afbrydelse paa det Sted, hvor Kirkevejen da gik, kunde man følge Muren paa en Strækning af 70 Fod. Det saa ud til at være den nordre Ydermur, man her var stødt paa, thi paa Syd-siden fandtes Rester af et Murstensgulv. Nogen sikker Ombøjning til en Gavl kunde ikke findes. Dog fandtes der et Stykke længere mod Syd Rester af en tilsyneladende væltet Mur i Retningen Nord—Syd. Hele Pladsen gjorde Indtryk af at være grundig kulegravet ved Fundamenternes Opbrydning. De fremgravede Grundsten laa ret uregelmæssigt. Foruden Halvdelen af en meget stor Møllesten fandtes en Vinduessten af Granit. Blandt Murbrokkernes Mængde fandtes der Profilsten til Hvælvingsribber og flere Mursten med skraat afskaarne Hjørner til Vinduesindfatninger.

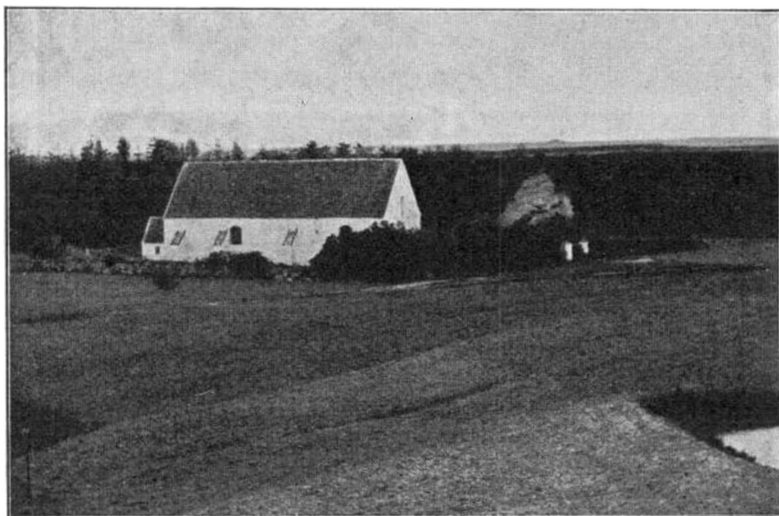
Om Klosterets Vestfløj, der 1698 blev indrettet til Kirke, meddeler Dr. Henry Petersen efter sin førnævnte Undersøgelse følgende*: „Vestfløjen er 72 Fod og 2

* Indberetningen om disse Undersøgelser findes i Nationalmuseets Arkiv, hvor Forf. ved Velvilje fra Museets Embedsmænd har haft Tilladelse til at bruge den ved sit Arbejde.

Tommer lang og 26 Fod bred i indvendigt Maal. Under den vestre Langmur og under begge Endemurene var Sökkelen af huggen Kamp med Skraakant, og ovenpaa Sökkelen hvilede et Skifte af hugne Granitkvadre. Den østre Langmur havde ingen Sökkel; en saavel indvendig som udvendig tydelig Afsats viste, at den var bleven forhøjet med en ringere Murtykkelse for at svare i Højde til Bygningens andre Sider. Der fortaltes, at man i den oprindelige Del af Muren havde kunnet se spidse Bueslag, der kunde tyde paa, at den var opført i Middelalderen. Munkestenene, der var brugt i de andre Mure, viste ikke middelalderlig Skiftegang. Gavl-murene var delvis ommurede i ny Tid med mindre Sten.“

Det viste sig altsaa ved denne Undersøgelse, at der var grumme lidt tilbage af de oprindelige Klosterbygninger, og da Tvis Sogn omtrent samtidig fik sig en ny Kirke, blev det bestemt, at den sidste Rest af Tvis Kloster skulde forsvinde. Der var vist ikke faa blandt den ældre Slægt i Tvis, der havde samme Følelse, som Dr. Henry Petersen udtrykte i et Brev til Sognets gamle Lærer Kjærulf Henriksen: „Det er med en vis Vemod, at man siger Farvel til det Mindesmærke, der dog til vore Dage bevarede Stedets Hellighed, hvor det gamle Kloster af Prins Buris var bygget, og hvor Slægt efter Slægt i over 7 Aarhundreder er kommet sammen for enten at søge Trøst og Hvile for Sjælen eller det sidste Hvilested for Legemet.“ Nedbrydningen af den gamle Kirke foregik 1889, og desværre skete den uden noget sagkyndigt Tilsyn. Arbejdet med Nedbrydningen blev udbudt og kom til at koste 80 Kr. 27. Marts 1889 lod Direktionen for Nationalmuseet forespørge hos Kirkeværgerne, om Kirkens østre Mur, det eneste sikre Minde om den ældste Klosterbygning, kunde blive

bevaret. Men to Dage før dette Brevs Modtagelse var Kirkens Mure væltede, og faa Dage senere blev alt det gamle Materiale solgt ved Auktion. Sognets Lærer Kjærulf Henriksen skrev faa Dage senere til Nationalmuseet: „Den østre Mur fandt jeg efter en nøje Undersøgelse at være opført i Munkeskifte. I den ældste Del af den fandtes tre tilmurede rundbuede Døraabninger nede ved Jorden. Under Kirkens Murstensgulv

Tvis Klosters Vestfløj, som var Kirke fra 1698—1889.

var et ca. $\frac{1}{2}$ Alen tykt Lag af Fyld, bestaaende af Murstøv, Aske, Skaar og hist og her Ben af Lam og Fjerkræ. Efter Auktionen opdagedes blandt Kvaderstenene en særlig stor, som var tilhugget saaledes, at der paa den ene Side fandtes et ophøjet Kors paa ca. 9 Tommers Størrelse. Stenen blev heldigvis købt af den ene Kirkeværge, som har lovet mig ikke at sælge eller anvende den, forinden Besked fra Direktionen erholdes, om den skal købes som et antiqvarisk Minde.“

Denne Sten staar nu rejst paa Grundvolden af Kirkens nordlige Gavlmur.*

Møller Knudsen, der i mange Aar har ejet Klosterets gamle Mølle og Klosterøen, har meddelt, at der i den østre Kirkemur fandtes 3 tilmurede Døraabninger. Den midterste af disse var spidsbuet og Højden $3\frac{3}{4}$ Alen, Bredden 1 Alen og 21 Tommer fire Skifter fra Jorden. De to andre Døraabninger var knap 3 Alen høje og 1 Alen og 23 Tommer brede i to Skifters Højde over Jorden. Disse Døre har sikkert nok oprindeligt dannet Indgangen til hvælvede Kælderrum. Blandt Murresterne af de nedstyrtede Mure fandtes Gesims- og Figursten, som tidligere havde været brugt.

Af disse Meddelelser fremgaar det altsaa, at Klosterets vestre Længe har været ombygget paa en Tid, da Byggekonsten og maaske tillige Klosterlivet har været i Forfald. Den yngre Middelalders smukke gotiske Byggeformer, som man støder paa flere Steder i Klosterbygninger samtidige med Tvis, har utvivlsomt ogsaa været brugt her. De mange Murbrokker, der endnu findes paa Klosterøen, bærer Vidne om, at Tvis Klosters Hovedbygninger har været bygget paa en Tid, da den gotiske Byggekonst blomstrede her i Danmark. I den vestre Længe har Munkenes Spisesal (Refektorium) vistnok fra først af været indrettet, og de ovenomtalte lave Døre i den gamle Mur maa have ført ned til hvælvede Kælderrum, der sagtens har været brugt til Opbevaring af Fødevarer. I Klosterets østre Længe, der altsaa med sin Nordende stødte op til Kirken, fandtes i Almindelighed Munkenes Sovesal (Dormitorium) med Abbedens Seng i Midten. Herfra har der formodentlig ligesom i

* Saavel Kirkepladsen som Kirkegaarden er fredet, og der er ved frivillige Bidrag rejst en Sten her, som skal minde Efterslægten om Stedets historiske Betydning.

det gamle Sorø Kloster været en let Forbindelse ned til Kirkerummet, hvor Munkene jo flere Gange om Natten skulde holde deres Bønner.

Hvornaar Klosterets Østfløj og dets øvrige Bygninger er nedbrudte, findes der ingen Efterretning om.

TVIS KLOSTERS JORDEGODS

Det fremgaar ikke klart af Gavebrevet, Prins Buris udstedte 1163, hvor omfattende det Jordegods har været, Klosteret da fik i Eje. Det omfattede de tre større Gaarde: Tvisel, Skærum, Kvistrup, samt rimeligvis et Par større Gaarde i Hjerm og Felding Sogne. Under disse Gaarde har der vistnok ligget nogle mindre Gaarde og Boelsteder, men naar de fire sidste Gaarde med Ejendomme i den danske Oversættelse af Gavebrevet kaldes Birker, saa er der temmelig sikkert sket en Fejl, thi det er slet ikke sandsynligt, at saa smaa Kredse, som her er Tale om, i hin tidlige Tid havde egen Rettergang. Dr. Oluf Nielsen har derfor ogsaa ment, at der i det originale Gavebrev har staaet et eller andet Udtryk for Gaard (f. Eks. mansio cum attinentibus).* I hvert Tilfælde er der ved Reformationen kun Tale om Tvis Birk.

Klosterets Ejendom Skærumgaard i Ulfborg Sogn blev ved Reformationstiden drevet af Christen Munk, og 1542 havde Sønnen Peder Munk faaet Livsbrev paa Ejendommen, der da skyldte 12 Ørte Rug, 12 Ørte Byg og $\frac{1}{2}$ Td. Smør.** Paa Skærumgaards Mark ned mod Storaæn laa en hellig Kilde, hvortil der i Mid-delalderen maa have være valfartet fra nær og fjern. Derfor lod Munkene i Tvis lige overfor Kilden bygge

* Hjerm-Ginding Herreds Historie, S. 36—37.

** Se min Ulfborg Herreds Historie, S. 124—125.

et anseligt Kapel, hvori Kildegæsterne kunde forrette deres Gudsdyrkelse og bringe deres Tak og Takofre. Ogsaa paa anden Maade var Skærumgaard en værdifuld Ejendom for Klosteret, idet der her fandtes en indbringende Laksegaard tæt ved Storaans Udløb i Nissum Fjord.

Klosterets største Ejendom i Felding var den senere Hovedgaard Krogsdal, som ved Reformationstiden kun var en jevn stor Bondegaard, hvis Bruger aarlig ydede Klosteret 6 Ørte Rug, 1 Pund Smør, 1 Skovvogn, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 1 Høne, 1 Fødenød og Gæsteri.

I Hjerm Sogn i Avsum By laa Klosterets største Ejendomme.* Ved Reformationstiden var her to Gaarde, hvis Brugere hver ydede Klosteret 12 Tdr. Havre, 1 Pund Smør, 1 Skovvogn, 1 Lam, 1 Gaas, 1 Høne og 1 Fødenød. En lignende Ydelse gav Kjærgaard i samme Sogn. Af Kvistrup i Gimsing Sogn ydedes 10 Ørte Rug, 10 Ørte Byg, 10 Ørte Havre, $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 1 Skovvogn, 1 Skovsvin, 1 Lam, 1 Gaas, 1 Høne, 1 Fødenød og Gæsteri. Denne Gaard var Ladegaard til Tvis Kloster indtil Reformationen. Som det vil ses under Skærumgaard, fik den Mand, der drev en saadan Klosterejendom, ofte Tilnavnet Munk. Saaledes nævnes ogsaa 1533 Per Munk i Qvistrup, og 1543 stævnedes en Mand i Holstebro Jørgen Munk i Qvistrup og flere andre for en Arv. 1555 fik Niels Ibsen i Qvistrup og hans Hustru Anne Munksdatter Skøde paa noget Gods, som med Urette var fradømt dem efter Grevens Fejde, idet han stod paa Kongens Side.** Man ser saaledes, at Munkenavnet vedblev at følge Brugerne af Klosterets Ejendomme.

* Danske Cancelliregistranter 3. Jan. 1547.

** Dr. Oluf Nielsen: Hjerm-Ginding Hrd., S. 37.

Selv om man tænker sig, at der laa en Del Jorde-gods spredt om de her nævnte større Gaarde, er det sikkert nok, at Prins Buris's Gave er bleven stærkt øget gennem Tiderne især ved Gaver fra de Mænd, der lod sig indskrive i Klosteret; men derom findes ikke skriftlige Overleveringer.

Der findes enkelte Vidnesbyrd om, at Klosteret til Tider har haft Vanskeligheder med at haandhæve sin Ejendomsret. Saaledes nævnes i Registraturen over Gudum Klosters Breve,* at Tvis Kloster 1411 har Stridigheder om en Ejendom, Krallerup, vistnok en Fejlskrivning for Kobberup, en Gaard i Mejrup Sogn. Klosteret havde til den Tid aarlig nydt 9 Skæpper Korn af den omstridte Jord. De tilkaldte Vidner havde hørt om dette Jordstykke, men. hvor det ligger eller hvad det er, „kunde the aldrig fange sand wisning paa entten aff Anders Nielszen eller Niels Anderszen eller Christen Søffrensen eller af Mattz i Brenzgaard, och aldrig thett war brugt til Kiergaard i nogen maade, førend Jens Nielszen begjænte att bruge thett.“

1528 nævnes det, at Vinther Thomeszen og Abbeden af Tvis Kloster trættes om et Byggested vesten Øllebjerg (Yllebjerg), „som Sandemendt haffue om sworett och er gjordt Kronen till Swyg.“**

1532 møder Laurids Jensen i Towstrup, Poul Christensen i Sørvad og Per Hazi i Wownstrup hos Kongen for at faa ham til at dømme i Ejendomstrætte mellem dem og Tvis Kloster, og de fik da ogsaa en Stævning med til Abbed Anders, at han skal møde hos Kongen 4. Juni „mett huesz beuiszning hand haffwer paa Hundkier och Bassumgaardt“.**Kongen maa have fundet

* Ældste danske Arkivregistraturer, udg. af Becher, III B., S. 227.

** Fr. I.s Registrarer, S. 194.

*** Fr. I.s Reg., S. 431.

Klosterets Ret klar nok til disse Ejendomme, da de begge i de følgende Aar ligger under Klosteret.

En meget langvarig Ejendomstrætte havde Klosteret med Ejerne af Vosborg. Klosteret ejede nogle Enge ved Storaan, de saakaldte Munkehaver, der naaede lige ned til Vosborgs Volde, og ved Aaløbet tæt herved laa den før nævnte Laksegaard, der bestod af et Stemmeværk tvers over Aaen og hindrede Laksen i at gaa højere op mod Strømmen. Klosteret havde ogsaa Strid med Vosborgs Ejer om andet Gods i Ikast Sogn, som den forrige Abbed Christiern havde taget Lovhævd paa, medens Hr. Predbjørn Podebusk paa Vosborg paastod, at Ejendommen hørte ham til ifølge hans Breves Lydelse. Striden blev indanket for Kong Hans, som bød, at Sagen skulde afgøres ved en Kendelse af Biskop og Bygdemænd. Ved et Forlig i Fabjerg Kirke Aar 1506 jævnedes saa denne Strid ved en Mægling af Biskop Iver Munk i Ribe, Jens Kaas, Mogens Munk, Peder Skram og tre andre af Egnens Adelsmænd.

Abbed Niels og hans Efterkommere i Tvis Kloster skulde nyde og beholde Isen, Isenskov og Urnehave sammen med det øvrige Gods, Klosteret havde i Værgen i Ikast og Avlum Sogne, til evindelig Ejendom; men Predbjørn Podebusk skulde have hele Munkehaven, baade den Halvdel, han nu havde, og den Halvdel, Klosteret brugte til Skærumgaard. I lige Maade forbandt Abbeden sig til, at han ikke mere paa Klosterets Vegne vilde kære eller gøre nogen Tiltale paa Laksegaarden. Forliget slutter med, at Abbeden paa Klosterets Vegne lovede, at dette til evig Tid skulde holde en Messe og en Begængelse hvert Aar for Hr. Predbjørn, Fru Vibeke Rosenkrans og deres Børns og Forældres Sjæle.* Det har været Klosteret magtpaaliggende at faa dette Forlig

* Hardsyssels Diplomatarium, S. 98.

med den mægtige og jordgriske Herremand højtidelig vidnefæstet. Dette skete 9. Oktober 1516 i Ribe Domkirke under Overværelse af en anselig Forsamling af gejstlige og verdslige Herrer.*

I de sidste Aar forud for Reformationen havde Klosteret Vanskeligheder med at faa Indkomsterne til at dække Udgifterne, og Grunden dertil maa sikkert søges i, at Munkevæsenets Anseelse var i Tilbagegang, saa Klosteret blev plukket fra forskellige Sider.

Forgæves søgte Cistertienserne hist og her at standse det aandelige Forfald, uden at der kom noget næneværdigt ud af disse Forsøg. Men ved Siden af det aandelige Forfald begynder man allerede i det 14. Aarhundrede at kunne spore en økonomisk Tilbagegang. De mange Jordegodser, der laa under „den døde Haand“, blev ikke som forhen drevne mønsterværdigt til godt Eksempel for Omegnen, saa Indtægterne blev mindre, mens Udgifterne snarere øgedes.

Paven var grisk paa at presse Penge ud af Klostrene. Især maatte Abbeden ved sin Embedstiltrædelse yde ret store Summer til Paven og hans Embedsmænd. Bisperne plagede ofte Klostrene med urimelige Visitatser, og der lyder ogsaa Klager over, at Kongerne lagde altfor store Byrder paa Klostrene. Naar dertil kom, at Menigmand ogsaa søgte at plukke Klostrene, forstaaer man Grunden til Vanskelighederne. Man mærker saaledes dette 1532, da Abbeden i Tvis klager til Kongen over, at Per Mogensen i Lundby (Hjerm?) skyldte ham Penge for 1 Stud og noget Tælle, som han ikke vilde betale, og at han gjorde Klosterets Tjenere ulydige. Kongen bød Mogens Munk til Volstrup, Mogens Juul til Udstrup, Enevold Juel til Aabjerg, Peder Iversen i Staby og Mogens Fastie til Vennergaard, at de skulde stævne

** Hardsyssels Dipl., S. 104.

Per Mogensen for dem og endelig dømme Parterne imellem.*

Aaret forud, da Kongen holdt en Hær paa Benene mod den landflygtige Chr. II, maatte Tvis Kloster stille 2 Glavind, mens f. Eks. Vidskøl stillede 4 Glavind og Vestervig 10 Glavind og 2 Skytter. Klosteret her har altsaa paa den Tid hørt til de ringest stillede.

Under Grevens Fejde maatte Tvis i Lighed med flere andre Klostre udlevere Sølvkalke og andre kirkelige Værdigenstande til Kongen.** Naar Statsmagten gik saa vidt i sine Fordringer overfor Klostrene, kan man sige sig selv, at deres gode Dage var talte.

Det er under disse trykkende Forhold, at Abbeden laaner Penge af den rige Lensmand Niels Clemensen, som 1506 skrev i sin Gældsbog: „Abbed Niels en sort leysk (leydisk Klæde), som jeg læde (laante) hannem indtil St. Johannes Dag, og 24 Mark, som han var mig tilforn skyldig.“*** Samme Aar d. 4. April fik nævnte Mand Brev paa, at Abbeden og Conventet i Tvis Kloster havde givet ham Nørlund i Maabjerg og 2 Gaarde og et Boel i Sønderlund til Pant for 300 Mark. 1509 fik han Munktoft i Pant for 200 Mark. Denne Sum indførtes paa det førnævnte Pantebrev med den Tilføjelse, at denne Del af Pantet ikke kunde indløses for sig, før det løstes tilhobe paa een Tid med 500 Mark.†

Niels Clemensen skriver sig almindeligvis til Gaarden Blæsbjerg i Mejrup Sogn. 1517, Aaret før sin Død, fik han af Tvis Kloster Skøde paa en Del Ejendomme i samme Sogn, nemlig Barslund, Gumphole, Abildgaards Eje, Mosby paa Kassenbjerg Eje, Bladborg og Skovgaard,

* Fr. Is Registranter, S. 443.

** Danske Magazin, 3. Række, 4. Bind, S. 206.

*** Niels Clementsens Gældsbog i Jydske Samlinger, II R., I B., S. 123.

† Eline Gøyes Jordebog, udg. af A. Thiset, S. 382—83.

som var en øde Gaard og kaldtes Brændgaard. Klosteret har ikke kunnet faa det førnævnte Pantegods indløst; thi 1525 fik Niels Clemensens Slegfredsøn Rasmus Clemensen Brev paa, at Abbed og Convent i Tvis Kloster havde undt ham at nyde, bruge og beholde i sin Livstid uafløst det Gods i Sønderlund og Nørlund, som hans Fader havde i Pant.*

KLOSTERETS PRIVILEGIER

Gennem en lang Aarrække kunde Cistertienserklostrene glæde sig ved Pavernes og Kongernes Gunst. Ved Tvis Klosters Stiftelse gav Kong Valdemar Løfte om, at han vilde yde Klosteret sin Beskyttelse og byde sine Efterkommere til evig Tid at drage Omsorg for Klosteret og Munkene. Det latinske Gavebrev, Prins Buris havde underskrevet, blev i Aaret 1434 oversat paa dansk tilligemed de Privilegier, Erik Menved gav Klosteret i Aarene 1308 og 1314. Sammen med en her i Stiftet boende Clerk ved Navn Oluf Jensen, der ved kejserlig Befaling var udnævnt til almindelig Notar, var i Tvis Klosters Sakristi samlet mange trofaste Danne-mænd, hvoriblandt nævnes Abbed Magnus af Herisvad og Abbed Niels af Tvis. I disse Mænds Paasyn fik Notaren overleveret nogle af Klosterets Breve, som var uslidte, uskrabede og uforkrænkede i alle Maader samt vel beseglede med rødt, grønt og gult Voks, der efter Landets Sædvane hængte i Snore af Silke og Pergament. Efter Abbedens Begæring blev nu disse Breve omskrevne paa Dansk under Forsamlingens Paasyn, hvorefter Notaren gav Oversættelsen en højtidelig Paa-tegning om, at hele Forretningen var foretaget paa lov-mæssig Vis.**

* Eline Gøyes Jordebog, S. 381—82.

** Der findes i det kgl. Bibliotek, Ny kgl. Sml. 4., 1197 to Af-skrifter af Oversættelsen. Den yngste af dem er foretaget af Søren

Med Nutids Skrivemaade lyder Oversættelsen af Erik Menveds Privilegier af 1308 saaledes:

Erik af Guds Naade Daners og Slavers Konge ønsker alle, som ser nærværende Skrift, evig Salighed i Herren. Vi gør vitterligt for alle, som nu er eller komme skal, at vi, idet vi ville gaa i vore Forfædres gudelige Fodspor, annammer os elskelige Abbed og Convent i Tvis med alt deres Gods og Folk og alle deres Tjenere, som hører dem til, under vor Fred og Beskærmelse, saa vi i Særdeleshed freder og skærmer og med dette vort aabne Brev stadfæster alle deres Privilegier, Rettigheder, Friheder og Naader, som de af vore fædrene Konger i Danmark og Hertug Buris, deres første Grundlægger, har haft. Vi lader dem, deres Ejendom og alt deres Gods, ihvor det ligger, enten i Birk, Købstad eller paa Landet, og hvilke Personer, som bor derpaa, det være sig Fogeder, Bønder eller Tjenere, kvit og fri til evig Tid for al Udbuds Besværing, Skat og Tynge, Inne, Skud og al anden Udgift og Tjeneste, som hører til kongelig Ret, og desuden unde vi dem den særdeles Naade, at alle deres Bønder og Tjenere og alle, som tilhører dem, enten i Birk eller andet Steds i Landet, skal ikke svare kongelig Sagfald, hverken for 40 Marks Sager eller de, som her under er og os tilhører, uden til Hr. Abbed og forskrevne Munke, hvorfor vi strengelig forbyde under vor Hyldest og Naade, at nogen af vore Ombudsmænd eller deres Fogeder og Befalingsmænd eller nogen anden skal driste sig til i saa Maade at Testrup efter hans Faders Herredsfoged Chr. Sørensen Testrups Optegnelser. Han tilføjer efter sin Afskrift: „Dette er en rigtig Udskrift af en Bog, min salig Fader har skreven, indeholdende ellers noget om et og andet i den Egn, han boede, og tildels saadant, som ej vedkommer andre end hans efterkommende Slægt med videre, hvorfor jeg ikke kan sende Bogen selv. Originalen kan jeg ikke sige, hvor er afbleven, thi da min salig Moder nogle og tyve Aar efter min salige Fader afdøde, fandtes de ikke i hendes Stervbo.“

Paa den ældre Afskrift af samme Dokumenter har Historikeren Langebek skrevet: Foræret af Hr. Provst Terpager 1748. Denne Afskrift er trykt i Danske Slgr. IV, S. 349 ff.

møde eller stævne nogen, som fornævnte Abbed og Munke tilhører, imod disse Privilegier, som er undt og givet dem af os; og dersom nogen djærves herimod at gøre, skal han visselig ikke undgaa kongelig Straf og Hævn. Til Vidnesbyrd er vort Segl hængt under dette Brev. Givet i Vordingborg Aar efter Guds Byrd 1308 paa St. Jakob Apostels Dag.

Som det følgende Brev udviser, gav Erik Menved seks Aar senere Klosteret et nyt Tegn paa sin Gunst, idet han fritog Munkene for Færge- og Toldafgift. Med Nutids Retskrivning lyder Brevet derom saaledes:

Erik af Guds Naade Danmarks og Slavers Konge ønsker alle dem, som ser nærværende Brev, evig Salighed i Herren. Vi gør alle vitterligt, at vi har undt og givet Hr. Abbed og Convent af Tvis denne besynderlige Naade, at ingen af dette Convent skal betale ved noget Færgested eller Toldsted inden vort Rige, hvorfor vi under vor Hyldest og Naade strengelig forbyder, at nogen af vore Ombudsmænd eller deres Fogeder eller Befalingsmænd eller nogen anden skal djærve sig til at møde ved Retten og søge forskrevne Hr. Abbed eller nogen af forskrevne Convent imod dette vort Brevs Lydelse, saa fremt de vil undgaa vor Hævn og Vrede. Til Vidnesbyrd er vort Segl hængt herunder. Givet paa Søborg i det Aar efter Guds Byrd 1314.

Tvis Klosters her anførte Breve og Prins Buris's Gavebrev fandtes endnu 1544, da Superintendent Jakob Schiøning i Viborg, Erkedegn Anders Skovgaard, Læsemester Kjeld Juel og et Par Kanniker har vidnet, at de har sammenlignet Afskriften med Originalen paa Latin, og at den var saaledes med alle sine Ord, Punkter og Artikler, som den var oversat paa dansk.

Men ligesom Cistertienserne i lange Tider nød Støtte hos Kongemagten, saa man endog har ment, at baade Valdemar Sejr og Erik Menved har været indskrevet i deres Broderskab,* saaledes nød de ogsaa megen Gunst

* Kirkehistoriske Slgr., IV Række, II B., S. 24.

og Støtte fra Pavemagten. 1383 fik de paveligt Brev paa, at de skulde nyde Tiendefrihed af alle deres Ejendomme, hvorfor det samtidig blev forbudt Sognepræster og andre sekulære Gejstlige at kræve Tiende af Munkene, deres Tjenere og Bønder.*

Gentagne Gange søger de pavelig Bekræftelse paa deres almindelige Privilegier, og 1487 fik de Brev paa, at de overalt var fritagne for at staa under almindelig Rettergang.** Det er sandsynligvis forud for dette Tidspunkt, at Klostreneres Birkeret blev anerkendt mange Steder. Denne Ret nævnes i vore ældste Haandfæstninger, og ved Reformationstiden fandtes den hyppigt ved Klostrene, endskønt Kongemagten havde gjort Forsøg paa at faa hele den Jurisdiktion, som Gejstligheden flere Steder havde opnaaet, henlagt til Herredsting, Raadstueing og Landsting. Birkeretten, som Munkene havde nydt til Tvis Kloster, vedblev at følge Godset i de følgende 200 Aar, da det var som en almindelig Herregaard.

Klosterets Velfærd var saaledes gennem Tiderne sikret ved Privilegier fra mange Sider, og dets Ejendomme øgedes saa langt op i Tiden, som Klosterlivet nød Agtelse og Anseelse i vort Folk.

Men Klostrene havde ogsaa Pligter overfor Samfundet. Munkene var ved en Kærlighedens Pligt forbundne til at yde Gæstfrihed mod alle dem, der rejste forbi og søgte til Klosterets Port. For at saadanne rejsende om Natten kunde finde Klosteret, skulde der Natten igennem brænde en Lampe ved Klosterporten, og en Portvagt skulde være tilstede for at lukke op for enhver, som bankede paa, og hans Velkomsthilsen og Velsignelse skulde møde enhver, der søgte Klosterets

* Acta pontif. danica II B. 19 og 360 samt IV B. 267.

** Acta pont. dan. IV B., S. 404.

Gæstfrihed og Hjælp. Foruden denne almindelige Gæstmildhed mod trængende fremmede, fandt der ogsaa til særlige Tider en Uddeling af Almisser Sted ved Klosterporten. Disse Uddelinger stod oftest i Forbindelse med Aartider eller Sjælemesser, som fromme Folk havde ydet Klosteret Vederlag for at holde paa deres Dødsdag. Man kan tænke sig til, at Tvis Klosters Munke har haft rig Lejlighed til at yde Gæstfrihed, da de boede i Nærheden af den gamle Alfarvej fra Holstebro til Viborg. Denne Pligt til at modtage Gæster blev ikke saa sjældent misbrugt. Derfor søger de gamle Love og Forordninger at raade Bod paa Ondet. Saaledes forbød Erik Menved 1304 og 1314 al uskikkelig Gæstning hos Klostre, Præster, Bønder og andre, og i Valdemar Atterdags Haandfæstning 1354 hedder det, at ulovlig Gæstning skal forfølges, som om det var Rov og Tyveri.

ABBEDER I TVIS KLOSTER

Det er kun sparsomme Efterretninger, der findes om Forstanderne her i Tvis, da ingen af dem har gjort sig særlig bemærkede. Navnet Abbed (Fader) brugtes oprindeligt som Navn paa enhver gammel, ærværdig Munk, men fra det femte Aarhundredes Slutning bruges det kun om Klosterforstanderen, hvem Munkene maatte vise ubetinget Lydighed. Naar en Abbed døde, blev Eftermanden valgt af de regelbundne Munke i Klosteret, og derefter blev han af Biskoppen indviet til sin Embedsgerning. Under Kirkens Forfald gjorde Paverne ogsaa Fordring paa, at Abbedvalget skulde godkendes af dem. For saadan Godkendelse maatte Abbeden ved sin Embedstiltrædelse erlægge ret store Afgifter, de saakaldte „servitia“, dels til Paven

selv og dels til Kurien. Embedsjagten i Middelalderens Slutning gjorde det let for Paverne at sikre sig disse Afgifter, naar der var Embedsledighed i de større gejstlige Embeder.

Af Abbeder i Tvis kendes kun Navnet paa følgende: *Peder* nævnes som Abbed i Stiftelsesbrevet 1163, men han er sikkert nok flyttet hertil 1162 med Brødrene fra Herisvad. Det er vistnok ham, der 1171 var paa Valg til at blive Biskop i Ribe. Valget kom til at staa mellem Abbederne i de tre Cistertienserkløstre Vitskøl, Tvis og Herisvad. Abbed Stefan i Herisvad blev valgt, fordi han var en ligefrem og mild Mand, som var kendt her i Stiftet, da han var født her og en Tid lang havde været Kannik ved Domkapitlet.*

Den næste Abbed, som nævnes her, er *Suno*, der i sin Ungdom havde været Kapellan hos Biskop Gunner i Viborg.** Siden styrede han Tvis Kloster længe og vel til sin høje Alderdom.*** Han beklædte sit Embede endnu i Aarene 1238 og 1245.

Hans Eftermand er vistnok den Abbed *Nicolaus*, der 1263 ledsagede Abbeden af Øm til Vidskøl Kloster, hvor den sidstnævnte Prælat ønskede at nedlægge sit Embede.†

En Abbed af samme Navn var 1322 med til at stifte Forlig mellem Biskop Peder af Viborg og Vidskøl Kloster.

I et Tingsvidne, der afgaves paa Hjerm Herreds Ting

* J. Kinch: Ribe Byes Historie I, S. 30 ff.

** Biskop Gunner, en af vor Middelalders ædleste og betydeligste Mænd, var fra 1216—1222 Abbed for Cistertienserkløsteret i Øm. Han blev Biskop, da han var 70 Aar gammel; men han vedblev at overholde sine Ordensregler.

*** Scriptores V, 576 og VIII, 220 og 223. Suhm X, 54 og 186.

† Scriptores V, 276 og 298.

21. Aug. 1400 nævnes Abbed *Laurentius* blandt Vidnerne.*

1434 lod Abbed *Niels* Klosterets Privilegier oversætte paa Dansk, og det maa være ham, der 1436 fik Befaling af Paven til sammen med Provsterne i Børglum og Vestervig at undersøge, om det var med Rette, Biskop Herman i Viborg havde sat en Kannik og nogle af Viborg Kapitels Bønder i Band. De fik Fuldmagt til at hæve Bandet foreløbig, hvis de fandt, at det var paalagt med Urette.** Det er formodentlig den samme Abbed Niels, der omtaltes her 1461.

En følgende Abbed *Christiern Olesøn* udstedte 8. Maj 1478 Brev paa, at han sammen med det menige Convent i Tvis Kloster havde fæstet Brasens Hussted i Møborg Sogn til Malte Juel.*** Som før nævnt lod han 1485 en Klokke støbe til Vejrum Kirke; † 1499 er han endnu i sit Embede. ††

Hans Eftermand *Niels Andersen* nævnes flere Gange i Aarene fra 1503—1516, ††† og han har vistnok siddet i Embedet til 1522, da den sidste Abbed *Anders Andersen* afløste ham.¹

* Hardsyssels Dipl., S. 15.

** Acta pont. dan. III, 83.

*** Uddrag af et Pergamentsbrev fra Stubber Kloster, meddelt af Lærer P. Kristensen, Mundbjerg.

† I et Pavebrev af 24. Marts 1495 nævnes det, at Christiernus, abbas monasterii Tutevallis, i Henhold til en i 1480 udgaaet pavelig Bulle har incorporeret Benedictinernonneklosteret St. Nicolai ved Ribe i Johanniterklosteret samme Steds. (Acta Pontificum Danica Nr. 3462.

†† Hardsyssels Dipl., S. 93.

††† Hardsyssels Dipl., 98, 100 og 104.

¹ I Erslevs Repertorium staar som Nr. 117 en Afskrift fra omkring 1600. Det skal være en Gengivelse af et Brev, dateret 1230 — 1. Februar. Aarstallet er sikkert nok fejlagtig i Afskriften, og der skal formodentlig staa 1530. Gengivelsen er saaledes: „Jeg

Ved Rigsdagen i København 1536 blev det vedtaget, at alle Klostre foreløbig skulde blive ved Magt. Det skulde staa Munkene frit for at drage ud af deres Klostre, men vilde de blive der, skulde de være deres foresatte hørige og lydige og føre et godt og ærligt Klosterlevned, ligesom det hellige Evangelium skulde prædikes for dem uden menneskelig Digt. Det er næppe sandsynligt, at nogen Munk efter dette forlod Tvis Kloster. Abbed Anders blev siddende i sit Embede, til han 29. Septbr. 1537 fik kgl. Følgebrev paa Abbediet i Vidskøl Kloster.* Mens han var Abbed der, købte han en Del Jordegods, saa det synes, som om han har villet sikre sig paa sine gamle Dage, hvis hans Embede skulde blive frataget ham. Han blev imidlertid en gammel Mand i Vidskøl, og det var vel sagtens ifølge kgl. Paabud, han 11. August 1563 „affskilldes“ med Klosteret her. Han vandrede da til Lindholm, som ligger i Kjær Herred,** og tog formodentlig Bolig der paa en af sine egne Gaarde.

TVIS KLOSTERS BORTFORLENING OG SALG

Omtrent samtidig med, at Abbed Anders Andersen drog herfra til Vidskøl, fik den sidste katolske Biskop i Ribe Oluf Munk Tvis Kloster som Len paa Livstid for de Tjenester han havde gjort og skulde gøre Kronen. Han skulde have Klosteret til Brug med alle dets Tjebroder Andersz, Abbed i Tvis Kloster og menige Konvent sammesteds gør vitterligt, at vi paa Tvis Klosters Vegne ikke har Lod og Del i . . . ? Jord liggende vesten ved den „Vegle“, som ligger mellem Torup og Kratgaard, den synder Krat, som er omdiget gammel Tid tilforn. Scriptum i Tuis Kloster vor Frue Aften purificat.“

* Erslev og Møllerup: Danske Cancelliregistranter, S. 55.

** Ny Kirkehistoriske Slgr. V B., S. 354.

ner, Gods, Rente og Rettighed. Som Vederlag derfor skulde han yde de Munke, der forblev paa Klosteret, Klæder og Føde, Mad og Drikke til Skellighed efter gammel Sædvane, og ligeledes skulde han yde Kronen og Riget tilbørlig Tjeneste, saavidt Klosteret kunde taale det udover den Forsørgelse, Munkene skulde have.* Ved samme Lejlighed laante Kongen af Oluf Munk 350 Daler i Guld og 2500 Mark dansk, og for disse Summer blev St. Hans Kloster i Hørsens sat i Pant. Et Par Aar senere fik Kongen et Laan af ham paa 6000 Mark lybsk mod Pant i Skivehus og tilliggende Gods. Det var altsaa ikke ringe Tjenester, Oluf Munk havde ydet, men han synes tillige gennem disse Laan at have melet sin egen Kage ganske godt. Han optraadte som en streng Herremand over for de Bønder, der boede paa hans Godser, og flere Gange fører de Klage over ham. Blandt disse Klager kan her nævnes en fra en Bonde, som paa Tvis Klosters Gods havde fæstet en øde Gaard og opbygget den, mens Klosteret ejede den. Da nu Oluf Munk fik Klosteret, havde Bonden givet ham 2 Øksne og 4 Rdl. i Husbondshold, men siden havde Godsets Foged lagt større Tyngde paa ham, end Abbed Anders havde gjort i de 14 Aar, han havde Klosteret i Værge. Da det var en gammel Regel, at Landgildeafgifterne ikke maatte forhøjes, indsendte Bonden Klage til Lensmanden; men derfor blev han sat i Jærn 2 Dage og 1 Nat. Endelig kom Klagen frem for Kongen, som gav Bonden Løfte paa, at han maatte beholde Gaarden for den tidligere Landgilde, og Kansleren skulde udstede en Skrivelse til ham om det kongelige Paabud. Men her blandede Oluf Munk sig i Sagen igen og hindrede Bonden i at faa Kanslerens Skrivelse, hvoraf Følgen blev, at han maatte rømme Klosters Gods,

* Erslev og Møllerup: Danske Cancelliregistranter, S. 50.

men som det hedder i den gamle Klage, „han fik dog sine fire Øksne“.*

En lignende Sag mellem Oluf Munk og nogle af Godsets Bønder, der satte sig imod nye Paalæg, førtes i flere Aar ved Birketing og Herredsting, hvorefter den endelig fik sin Afgørelse ved en kgl. Rettertingsdom 25. Juli 1551.**

Da Oluf Munk var fratraadt sin gejstlige Stilling, fik han i flere Aar en Del af Rigets Len at styre. Foruden Tvis Kloster havde han 1537—41 St. Hans Klosters Len i Horsens som Pantelen, og paa lignende Maade havde han Ørslev Kloster fra 1546—66. En Del Aar blev han dog ikke sat til at styre noget af de rige Hovedlen, og Grunden dertil laa vistnok i, at der stadig fra de ham undergivne Bønder fremkom haarde Klager over hans Styrelse. Især var det galt med Klager fra Aalborg Len, som han styrede i Aarene fra 1550—52.

Ligesom fra Tvis Klosters Gods gik Bøndernes Klager ogsaa herfra ud paa, at han egenmægtig søgte at forhøje de gamle Landgildeafigter.

Oluf Munk var en Søn af den kendte Landsdommer Mogens Munk til Volstrup i Hjerm. 1531 havde han faaet Løfte paa at blive sin Farbroder Iver Munks Eftermand paa Ribe Bispestol paa de Vilkaar, at han ikke maatte søge Pavens Godkendelse til Embedet og love at lade Evangeliet prædike rent og klart i sit Stift. Heller ikke maatte han modsætte sig Præsters og Klostermænds Giftermaal, naar han blev Indehaver af Embedet. 12. August 1536 blev han taget til Fange i København sammen med de andre Biskopper, og han kom først paa fri Fod 7. Maj 1537, da han gik ind paa at

* Topografiske Samlinger i Rigsarkivet. Tvis Kloster I.

** Kolderup Rosenvinge: Gamle danske Domme I, S. 153 ff.

være Kongen og hans Eftermænd huld og tro, at erkende Gyldigheden af den ny Kirkeordning og at gifte sig inden Aar og Dag. Den sidste Del af Løftet blev overholdt, idet han inden den givne Frist ægtede en rig holstensk Adelsdame, Drude Rantzau, en Broderdatter af den kendte Hærfører Johan Rantzau. Saavel ved sit Giftermaal som ved Arv blev Oluf Munk en af Landets rigeste Godsejere, og da han var en havesyg og godskær Mand, øgede han sine Ejendomme i stor Stil. 3. Januar 1547 fik han Ejendomsbrev paa Tvis Kloster og tilliggende Gods.*

Foruden Tvis Kloster og tilliggende Mølle og Jord fik han i *Tvis Sogn* 1 Gaard i Gjedbo, i 1 G. i Tuesholt, Lindholt, Brejnholt, Grydholt, Morde, Høves 2 G., Skafterup 2 G., Skarpendal, Smedegaard, Gjettrupbæk 3 G. og 1 Bol, Tvislund, Vognlund, Nyboe, Uelkjær, Hadelgaard og Store Medal.

I *Felding Sogn*: Stafshede, Tolstrup, Ølgrøde, Botrup, Sogenstrup, Hardestrup, Dyrmosse, Krogsdal, Skienbjerg 3 G., og Kirkegaard.

I Hammerum Herred, *Aulum Sogn*: Lundby 3 G., Broe, Truelstrup 2 G., Asbækhede, Lundgaard, i Kirkeby 1 G., Overkielde, Vraa, Nederkielde og Lundby.

I *Vinding Sogn*: Herslunde, Halle, Hieldegaard,** Junge, Tingsageren, i Vogenstrup 1 G., i Hundkier 1 G. og i Svenstrup 1 G.

I *Vind Sogn*: i Vindeby 4 G. og 1 Bol og i Tregris 1 G.

I *Idum Sogn*: Nørgaard, i Strostrup 1 G. og 1 Bol kaldet Ifve.

I Navr Sogn og By 1 G., i Store Faldshede 2 G., Vognstrup, i Krunderup 1 G., Alstrup, Kiergaard og et Bol kaldet Torp.

* Erslev og Mollerup: Danske Cancelliregistranter.

** Vistnok en Fejlskrivning for Hiedegaard.

I *Hjerm Sogn*: Egebjerg, Skarby, i Aussum 5 G., Homellose, i Hjermhede 6 G., Kiergaard, Tverskov, Sdr. Hjermgaard, Hvidbjerg, Kongsskov og Damgaard.

I *Vejrum Sogn*: Søl, i Lundby 1 G. og Skiødt.

I *Gimsing Sogn*: Hillersborg. I Ølby 1 G., i Dalby 2 G. og Kvistrup.

I *Bordbjerg Sogn*: 1 Bol kaldet Bygeldt, Hvamme, Bukdal og Safvestrup.

I *Mejrup Sogn*: Kjærgaard, Hornshyf, Brus, Pilgaard, Birk, Kovenndt, i Hede 1 Bol, Hertugens Nardus 1 Bol, Koberup, Elkjær, i Tovestrup 2 G., Noes, Helsel,* Bjerggaard, Bechmark og 1 Bol kaldet Mølgaard.

I Ulfborg Herred: Skierumgaard.

I Hammerum Herred, *Sunds Sogn*: Linde, i Sdr. Lindet 3 G., Ryen 1 G., Sdr. Vos 3 G., i Gammel Sunds 4 G. og i Torup 3 G.

I *Øre Sogn* 1 G.

I *Kast Sogn*:** 1 G. kaldet Urhave, Leggisgaard, Lille Issen, Store Issen og 1 Bol ved Isvad.

I *Rind Sogn*: Clemholt og Lindt.

I *Snebjerg Sogn*: i Snebjerg 1 G., Hundkier, Munckgaard, Tovestrup og Bassumgaard.

I *Vorgod Sogn*: Lindt 1 G. og i Fielster 2 G.

I *Timring Sogn*: Birchmosse.

I *Omme Sogn*: Ashoe 2 G., Kudal, Hyllenskouf, Lille Hylling, Foverholt og Hvepskof.

I *Sne Sogn* (Nørre Snede?): Bøgeskov, Norholt 2 G. og i Sne By 1 G.

I *Eystrup Sogn*: i Guldstedt 3 G.

Item i *Vind Sogn*: Vindgab, Roekier og 1 Bol samme-

Item *Mejrup* (Merup) Hede, som Holstebro By skal

* Hesel.

** Ikast Sogn.

vedblive at bruge mod aarlig at svare Oluf Munk 5 Mark Pendinge for Græsning, Lyngslet og anden Bjer-ring, som de have deraf.

Item Møllerne Vegem Mølle, som aarlig skylder 24 Tdr. Mel, Nafver (20 Tdr. Mel), Hessel (20 Tdr. Mel) og den ny Mølle ved Hyllenskov (8 Tdr. Mel).*

Af dette udstrakte Jordegods havde Klosteret haft følgende Indtægter: 260 Tdr. Rug, 185 Tdr. Byg, 335 Tdr. Havre, 15 Tdr. Smør, 97 Skovvogne, 136 Skovsvin, 125 Lam, 135 Gæs, 130 Par Høns, 105 Fødenød, 108 Mark Gæsteripenge, 6 Mark anden Indtægt, 72 Tdr. Mel og $\frac{1}{2}$ Ask Honning.

Hvis man, for at faa en nogenlunde rigtig Forestilling om Størrelsen af disse store Indtægter, vilde regne ud, hvormeget de kunde svare til efter en noget senere Vurderingsmaade, saa finder man, at Værdien af det hele vilde være omtrent 1300 Tdr. Rug, og Klosterets Ejendomme vilde da ved Skyldsætningen 1688. have faaet omtrent 1300 Tdr. Hartkorn.

Foruden Tvis Kloster købte Oluf Munk meget Jordegods forskellige Steder i Jylland, og det lader til, at han til Tider har strakt sig længere, end hans Indtægter vilde tillade. Saaledes fik han i Slutningen af Aaret 1546 et ret strengt Brev fra Kongen om at betale Købesummen for Tvis Kloster snarest mulig. Det hedder saaledes i Brevet, at „han skal have al den Gæld og Daler tilstede i Kolding Nytaarsdag i det allerseneste, som han skal give for Tvis Kloster, saafremt han ikke vil stande Kgl. Majestæt derfor til Rette og oprette, hvad Skade han derved kan lide“.**

Købet af Tvis Kloster førte ogsaa Trætte med sig af

* L. Laursen: Kronens Skøder, S. 29, samt Erslev og Mollerup: Danske Cancelliregistranter 3. Jan. 1547.

** Danske Magazin, 4. R. 1. B., S. 252.

Oluf Munks Epitaphium i Hjerm Kirkes søndre Korsarm

en anden Art. Oluf Munk mente, at han med Klosteret havde faaet Patronatsretten til Tvis, Avlum, Felding og Mejrup Kirker. Dette fremgik slet ikke af Skødebrevet, og Rigsraadet fandt da ogsaa, at Køberen ingen Ret havde til de nævnte Kirker, men „af synderlig Gunst og Naade“ undte Kongen ham dog Tvis og Felding Kirker med tilhørende Patronsret „dog saa, at han skal holde dennem baade ved godt Hævd og Bygning eller og lade bygge en Kirke der udi Birket, hvor det kan være bedst belejligt, som begge Sognes Folk kunne tilsøge, og dertil lægge en god Præstegaard, som Præsten altid skal bo udi“. Endvidere skulde han skaffe en godt udlært Mand til Sognepræst ved førnævnte Kirke og lade ham have Tredieparten af Tienden, ligesom og Kirken skulde beholde sin Trediepart. Dog maatte han ikke kalde og ansætte en Mand til Sognepræst der, uden han først var tagen god af Superintendenten.*

Mellem de sidste Linier i denne Benaadning kan det godt læses, at Kongen stedse har haft lidt Mistanke til Oluf Munks Sindelag overfor den nye Kirkeforfatning. Det kunde heller ikke ret godt ventes, at Mænd som Oluf Munk og Knud Gyldenstjerne paa Vosborg, den sidste katolske Biskop i Odense, af Hjertet skulde blive den lutherske Lære hengivne.

Allerede 1542 købte Oluf Munk af Kongen den gamle Bispegaard Volstrup i Hjerm Sogn, og i Sognekirken her lod han sit Gravsted indrette. Han døde 24. November 1569, vistnok nogle Aar over de 70.

Ifølge Indskriften paa Gravstenen overlevede hans Enke ham i 37 Aar, idet hun døde 28. Januar 1606. Paa Gravstenen, der er rigt udstyret og hugget i sort Marmor, er begge de afdødes Billeder udhuggede i

* Grønlunds Afskrifter i Rigsarkivet (S. 591).

omtrent $2\frac{1}{2}$ Alen høje Figurer, han i rigt prydet Rustning, hun i Enkedragt.

Ved deres Fødder ses alle Børnene, 6 Sønner og 6 Døtre, som omtrent 12 Tommer høje Figurer.

Hovedfigurerne staar under Baldakiner, som hviler paa to med de afdødes Vaabenskjolde smykkede Pilastrer.*

Muligvis var der ved Oluf Munks Død endnu Munke tilbage i Tvis Kloster, som gik i Arv til Sønnen Peder Munk, men derom er der ikke levnet skriftlige Vidnesbyrd.

Da Prins Buris stiftede Klosteret i Tvis og sikrede dets Fremtid med rigeligt Gods, var det hans Tanke, at det skulde bestaa til de seneste Tider og være et fredhelligt Sted, hvor fromme Mennesker, Slægt efter Slægt, kunde søge Hvile borte fra Verdenslivets Larm og Fristelser. Gennem Aarhundreder voksede saa Klosteret i Rigdom, Anseelse og Omfang, idet det blev støttet af de bedste i Samfundet. Dets Tilværelse syntes saaledes at være godt sikret. Saalænge det var en almindelig Mening blandt vort Folk, at den største Fromhed og det bedste Kristenliv fandtes indenfor Klostermurene, vandt Munkene ogsaa Anseelse i det borgerlige Selskab, og med Tiden fulgte dermed den ydre Magt og Rigdom, der bidrog til Klostartugtens Forfald. Det gik saaledes, som en ældre Forfatter har skrevet, at Klosterlivet, der oprindeligt skulde leves i Bøn og Arbejde, spaltedes saaledes, at Klosterfolkene beholdt Bønnen for deres Part, mens Arbejdet skulde gøres af de udenforstaaende. Men Lediggang og Velleevnet maatte virke ødelæggende paa Munkelivet efter dets oprindelige

* O. Nielsen: Hjerme-Ginding Herreder, S. 127 ff.

Ideal. Ikke faa af de bedste indenfor de forskellige Munkeordener søgte at stanse den tilbagegaaende Strøm og tilvejebringe den Reform, som de saa vilde være nødvendig, hvis Munkevæsenet fremtidig skulde have Ret til at bestaa i Samfundet og genvinde den Agtelse, det var ved at tabe. Reformer gennemførtes ogsaa nogle Steder, men de kom alle Vegne for sent. Klosterlivet havde tabt sin Glans og sit gode Omdømme.

I Middelalderens sidste Aarhundrede fremkom desuden en hel ny Kulturstrøm her i Europa. Denne Strøm rev mange af de gamle Synsmaader over Ende og forkyndte om en ny Vaartid paa Aandslivets forskellige Omraader. Verdenshistorien fortæller om store Opfindelser og Opdagelser, om Kunsternes og Videnskaberne Genfødsel og om store Ændringer i Samfundsforholdene. Og det, der greb saa dybt ind i de borgerlige Samfunds Liv og Historie, blev heller ikke uden Indflydelse paa Kirkelivet og dets Former, som ofte var stivnede og uden Indhold. Havde det været en mørk og streng Vinter for Kirken i Middelalderens Slutning, saa var der mange Tegn paa, at det snart vilde blive lifligt Foraar. Reformatorerne saa dette bedst, og en af vore hjemmefødte, Borgemester Hans Mikkelsen, skrev herom: „Sommeren er nu nær, og Vinstokken bærer tusindfold mere Grene og Frugt end før“.

Overfor den gamle Kirkelære om Retfærdigheden af Gerninger, med Læren om Helgener og Munkehellighed kom Reformationen som et aandeligt Vaarbud, der greb hele Folkeverdenen omkring Østersøen og Vesterhavet, saa den afkastede det romerske Aag, der under Kirkelivets Forfald var blevet en utaalelig Byrde.

Saaledes kan da denne Oversigt over Tvis Klosters Historie slutes med at gentage, hvad der i store Træk er dets Skæbne: I Klosterets bedste Tid virkede Mun-

kene her som fromme Landmænd til godt Eksempel for Egnens Folk, hvorfor man ogsaa har sammenlignet et Cistertienserkloster med en Landbrugsskole i vor Tid. Men som Tiden gik og Klosterets Velstand øgedes, blev Munkene lærde Mænd eller Storborgere, „der stillede deres Lediggang under Bønnens Værn“. Dermed mistede det Retten til at bestaa, og det faldt, uden at nogen Røst med Kraft løftede sig derimod.

OMRIDS AF LÆGEVÆSENET I RINGKØBING AMT INDTIL 1915

Ved Læge A. KROG - Herning

BENYTTETE TRYKTE KILDER

Fogtmann: Kongelige Rescripter og Resolutioner.

Herholdt og Mansa: Samlinger til den danske Medicinalhistorie.

Uldall: Den civile Medicinallovgivning i Kongeriget Danmark.

V. Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen.

Julius Petersen: Den danske Lægevidenskab 1700—1750.

Smith og Curtius Bladt: Den danske Lægestand, 4. Udgave.

Kr. Carøe: Den danske Lægestand. Kirurger. 1738—1785.

Samme: Den danske Lægestand. 1786—1839.

Dr. Carøe har med den største Elskværdighed været mig behjælpelig med Oplysninger, ligesom han ogsaa har tilstillet mig et rigt Materiale af sine Optegnelser med Tilladelse til at benytte det, hvorfor jeg herved beder ham modtage min bedste Tak.

Medens Naboamterne Viborg og Ribe Amter allerede tidlig havde ansat lønnede Læger (i Viborg var der allerede Læge under Christian den 3. og i Ribe fra 1580), havde Ringkøbing Amt, de daværende Lund-næs og Bøvling Amter, ingen statsansatte Læger før 1775.

Amtet var underlagt Stiftsbefalingsmanden i Ribe Stift, og Provinsialmedicus i Ribe skulde vel have Indseende med Ringkøbing Amt i lægelig Henseende; og saaledes vedblev Ringkøbing Amt at høre under Ribe Physikat til 1859, da Physikatet i Ringkøbing blev oprettet ved Kgl. Resolution af 17. Juni, med Forpligtelse for Physicus til at bo i Ringkøbing.

Indtil 1775 fandtes der i Byerne Ringkøbing og Holstebro Bartskjærere, der var ansatte som Stadschirurger (i Lemvig fandtes for det meste ingen). Disse Stadschirurger fik, dels af Regeringen, dels af Magistraten Privilegium paa at practisere i Byen som Chirurger. Privilegiet berettigede dem til at skride ind mod uprivilegerede Chirurger og Kvaksalvere, der gjorde Indpas i deres Rettigheder.

Af saadanne Stadschirurger nævnes:

I Ringkøbing:

Bartholomæus Syndal † 1680.

Johan Reichfordt fra 1680.

Hans Koch, Bartskjær og Chirurg i Ringkøbing 1683—1689.

Louis Cannart ca. 1700.

Gerh. Gerritz ca. 1731—1748.

Zeit 1763—1765, se Embedslæger i Lemvig.

Johan David Kressin 1765—20. April 1775, se Embedslæger i Ringkøbing.

I Holstebro:

Albrecht Tidemann, Bartskjær i Holstebro og Lemvig og omliggende Landsbyer 1686. Klagede over Indpas af Fuskere i 1688. Flyttede til Aarhus, hvor han selv i 1694 anklagedes for Indpas i andres Rettigheder. † før 1716.

Rasmus Koch var i Holstebro omkring 1700.

Thyge Dorschæus var i Holstebro 1715, da han fik Bevilling til fremdeles at være Bartskjær der og i 4 Miles Omkreds. † i Randers 1718.

Peter la Roche, * i 1679, var i Lemvig fra 1705—12, i Holstebro i 1715 og 1735.

Peter Mathias v. Ahlen, Bartskjær og Broksnider i Holstebro ca. 1715—1737.

Henrik Mühlman var Bartskjær og fik Privilegium

paa at være Apotheker i Holstebro, da han giftede sig med den forrige Apothekers Enke, † i Holstebro 1749.

Joachim Theodor Debbert, * i 1711. Var i Odense 1740, hvor han søgte om Bevilling, men fik den ikke, da han ikke tog Examen. Kom senere til Holstebro, hvor Districtschirurgen et Par Aar før Debberts Død klagede over, at han practiserede uden Ret. † 1778.

I Lemvig:

Lorenz Eliassen Rixen, Feltskjær i 1669. Chirurg i Lemvig 1669—73.

la Roche. Se Holstebro.

Regimentfeltskjærere havde en Slags stiltiende Ret til chirurgisk Praxis, selv om de ikke var examinerede.

Stadschirurgernes Løn var meget ringe her i Amtet. Kressin i Ringkøbing fik af Byen 10 Rdl. til Husleje og 6 Rdl. 4 Mark for de fattige at curere; denne Løn forhøjedes til 20 Rdl. aarlig. Intet Under, at Kressin i en Ansøgning om fast Løn af Amtet bemærker, at han i 6 à 7 Aar har saa godt som havt lidet eller intet at leve af. Tilmed staar der i hans Bestalling: „i Særdeleshed skal han med største Flid og Vindskibelighed for *billig* Betaling betjene alle og enhver, som hans Tjeneste kunde behøve og begjære, men de fattige skal han betjene uden Betaling, og sig ellers i det øvrige saaledes skikke og forholde, som det en ærlig, tro og oprigtig Bartskjær og Chirurgus egner og anstaar, og han agter at ansvare og bekjendt være.“

Disse Stadschirurger var Barberer, der som unge var komne i Lære hos en Laugsmester og gaet ham tilhaande i hans Virksomhed som Barber og Chirurg.

Førend en saadan Læredreng kunde antages, skulde han godtgøre, at han kunde læse og skrive Dansk, Tysk

og Latin, og nogenlunde forstaa „de gemene Gloser Chirurgen vedkommende“.

Efter udstaaet Læretid blev han, forsynet med Lærebrev, fremstillet for Lavets Mestre og af disse, i København i Overværelse af Stadsphysicus, i Provinserne af Provinsialmedicus, blev han examineret og efter bestaaet Overhøring forsynet med Svendebrev. Før at blive Mester, blev han examineret af Lavet i Overværelse af et Medlem af det medicinske Facultet.

Saaledes var Chirurgernes Uddannelse indtil Theatrum anatomicum chirurgicum oprettedes i 1736, hvor der blev holdt Forelæsninger og Øvelser for de vordende Chirurger, og hvorfra der tildeltes dem Diplom.

Lægegerningen her i Amtet besørgedes saaledes af disse Bartskjærere, der egentlig ikke havde Ret til medicinsk Praxis, hvad der dog ikke blev overholdt.

1785 oprettedes det chirurgiske Akademi, hvor den chirurgiske Uddannelse fik et mere videnskabeligt Grundlag.

Som ovenfor sagt udstedtes et kongeligt Rescript af 20. April 1775 til Stiftsbefalingsmanden i Ribe Stift, om at der i Lundenæs og Bøvling Amter samt Frihereskabet Ryssensten skulde oprettes 3 Chirurgicater, „saaledes at der herefter skulde være 3 Chirurger, som tillige skulde practisere i Medicin: 1, der skal bo i Ringkjøbing, til at være Chirurgus og tillige practisere der i Byen samt i Bølling Herred, og af Hammerum Herred Rind, Herning, Snejbjerg, Tørning (Tjørring), Arnborg, Scharrild, Felding, Assing, Vium og Vorgod Sogne. 1, der skal bo i Holstebro og practisere der i Byen, saavel som i Ulfborg og Ginding Herreder, samt i den øvrige Del af Hammerum Herred, der ikke er tillagt den i Ringkjøbing beskikkede Chirurgus, og 1, der skal bo i Lemvig, til at være Chirurgus og tillige practisere

der i Byen saavel som i Skodborg og Vandfuld Herreder, samt Gjording, Vemb, Buur, Asp, Ølby og Fousing Sogne af Hjerm Herred“.

Først saa sent som den 1. Juli 1842 oprettedes et nyt Districtslæge-Embede, nemlig i Herning, ved kgl. Resolution „i Anledning af Provinsialstændernes Petition sigtende til flere offentlige Lægers Ansættelse i Nørrejylland“. Dette kom til at bestaa af Hammerum Herred.

Derpaa oprettedes den 14. Juli 1860 Tarm Distrikt, bestaaende af Nørre Horne Herred samt Sognene Borris, Faster, Sæding, Bølling og Skjern af Bølling Herred, samt den sydlige Del af Holmslands Klit.

Den 28. Juli 1870 oprettedes Ulfkjær Distrikt, der kom til at bestaa af Gørding, Vem og Buur af Hjerm Herred, Torsted og Vedersø af Hind Herred og Husby, S. Nissum, Staby, Madum og Ulfborg af Ulfborg Herred.

Endelig ved Resolution af 5. September 1879 oprettedes Videbæk Distrikt, bestaaende af Sognene Timring af Hammerum Herred, Vorgod, Herborg, N. Vium og Hanning af Bølling Herred.

Som man ser af Rescriptet af 1775, staar der, at de beskikkede Chirurger tillige skulde practisere i Medicinen; dette var bleven Chirurgerne tilladt ved Rescript af 7. December 1774, hvori det hedder, at „naar Chirurgi in Examine af Facultete medica ere befunden at have den fornødne Kundskab in Medicis, bør det dem ikke formenes derudi at practisere for hvem, som deres Hjælp maatte forlange og til dem have Fortrolighed“.

Indtil 1821, da den første practiserende Læge nedsatte sig her i Amtet, var altsaa tre Districtschirurger ene om at tilse de syge, og i det Hele forestaa Medicinalvæsenet i det 82 Kvadratmil store Ringkøbing Amt.

De lønnedes med 150 Rdl. aarlig hver. Lønningen udrededes saaledes:

- 1) Ved Byernes Bidrag: Ringkøbing 20 Rdl., Holstebro 18 Rdl. og Lemvig 10 Rdl.
- 2) Af det contribuerende Bøndergods-Hartkorn, som er beliggende inden 4 Mile nær Varde, Ringkøbing, Holstebro og Lemvig Købstæder, bidragende omtrent 15,193 Tdr. pr. Td. Hartkorn, aarlig 1 Sk. danske, 158 Rdl. 25 Sk.
- 3) Af det øvrige Hartkorn i Amterne, der skal være beliggende over 4 Mile fra nogen Købstad i Ribe Stift, i efternævnte Sogne og Byer, saasom i Nørreherred, Houen Sogn. I Bølling Herred af Borris Sogn: Sønderkov, Nygaard, Kodbøl, Gravel, Hvolby, Hellegaard, Vadkær, Gjaldbæk, Moesgaard, Krog, Aagaard, Lindvig. Af Vorgod Sogn: Fjelsevang og Abildrup. Nørre Nissum Sogn. I Hammerum Herred efterskrevne Sogne: Rind, Herring, Sønderfelding, Skarrild, Snebjerg, Timring, Assing, Gellerup og Ikast Sogne. I Ginding Herred: Bording og Haderup Sogne, hvis Hartkorn ialt skal være omtrent 2142 Td. à $\frac{1}{2}$ Sk. danske, 11 Rdl. 15 Sk.
- 4) Af Præster, Proprietærer, Degne, Herreds- og Birkefogder, Herreds- og Birkeskrivere med andre kongelige Betjente, Ridefogder, Forpagtere og alle udenfor Bondestanden i Amterne boende, 189 Rdl.
- 5) Af Friherskabet Ryssensten:
 - a. Oberst, Baron Juul, som for sig og Efterkommere har erklæret at betale aarligt 20 Rdl.
 - b. Af Friherskabets contribuerende Bøndergods's Hartkorn, som skal være omtrent 1309 Tdr. og alt inden 4 Mile nær Ringkjøbing og Lemvig Købstæder beliggende, en Skilling danske pr. Td. Hartkorn aarlig: 13 Rdl. 56 Sk.
 - c. Af Præster og Degne, Birkedommere og Birkeskrivere samt Forvaltere, Forpagtere og alle andre

udenfor Bondestanden sig paa Baroniet opholdende, 3 Rdl. 82 Sk.

6) Fra Ribe Amtstue skulde desuden betales 6 Rdl. 14 Sk.

Ialt til Chirurgerne i Lundenæs og Bøvling Amter 450 Rdl.

Angaaende Districtschirurgernes Pligter bestemmer Resolutionen af 20. April 1775 følgende: Bemeldte Chirurger skal betjene og lade sig consulere af enhver, som forlanger deres Tjeneste, og undervise Jordemødrene i deres District, samt uden nogen Betaling betjene alle Hospitalslemmer og de, som nyder Almisse af nogen offentlig Kasse i deres Districter, dog maa de, naar dem i saa Henseende foraarsages Rejse, bekomme fri Befordring. Ligeledes skal de være forbundne mod 3 Mark Diætpenge daglig, og fri Befordring, at foretage de Obductionsforretninger, som i deres Districter forefalder og af Amtmanden paa Landet, samt Magistraterne eller Byfogderne i Købstæderne bliver requirerede, saa og møde ved Landmilitssesjonerne at visitere det Mandskab, der foregive at have en eller anden Sygdom eller Legemsbræk, og om deres Befindende, alt uden Betaling, give deres skriftlige Attester, ved hvilke Møder dem ligeledes tilstaaes fri Befordring, og endelig i farlige og især smitsomme Sygdomme skal de pligtige være at correspondere med det medicinske Facultet eller Provinsialmedica, dertil afgive Relation* om Sygdommens Beskaffenhed og hvad de derimod ordinerede, samt videre derfra lade sig vejlede; og da dennem er tillagt en vis aarlig Løn, bør de nøjes med en taalelig Betaling for deres Kure; saaledes maa af dennem for en kirurgisk Kur blandt Almuen, som kan vare 4 à 6 Uger, ej forlanges mere end 6 Rdl., og derefter i Forhold til længere Tid.

* Beretning.

Det ses saaledes, at det ikke var saa lidt, disse Districtschirurger var forpligtede til at udrette, og at der kunde blive stillet andre Fordringer til dem ses af en Klage til Cancelliet fra Byfoged Montagne i Ringkøbing i Oct. 1777: at den beskikkede Chirurg Kressin maatte tilholdes at holde Svend til at barbere Folk, hvorpaa der svaredes, at da dette ikke er ham paalagt i hans Bestalling, og det heller ikke skønnes, at det kan paalægges ham qva beskikket Chirurgus at besørge Raseringen,* hvortil kommer, at saavel Stifts-Amtmandens Erklæring, som de bedste Byens Indvaaneres Attester er i Favør af ham, og deriblandt Byskriver Hvid, som den anden Magistratsperson der i Byen, bevidner, at til ham ingen Klage, endog over Mangel paa Rasering, er indløben, saa formener man, at paa denne Byfogdens ubeføjede Klage ikke kan være noget at reflectere.

Af en Indberetning fra Amtmand Hansen i Ringkøbing synes det at fremgaa, at de første Districtschirurger hverken var vel ansete eller meget benyttede, idet han skriver: at de forordnede, i Købstæderne sig opholdende, og for største Delen af Amterne gagerede Chirurgi ere Almuen til fast ingen Nytte, thi naar jeg undtager Drebing i Holstebro, saa er det en Sandhed, at de andre tre mere detesteres** end bruges, da det lidet, som de have haft under Hænder, ej kan erhverve dem Yndest. Dette skrives et Par Aar efter, at Chirurgicaterne var oprettede.

At Chirurgi ikke blev meget benyttet af Landbefolkningen laa vel tildels i, at de lange og daarlige Veje virkede afskrækkende, saa at man kun i yderste Nød henvendte sig til Lægen, ofte naar al Hjælp var forgæves, saa Amtmanden kunde have Ret i sin Paastand,

* Barbering.

** afskyes.

at de vare Almuen til fast ingen Nytte. En anden Grund til, at Lægerne var saa lidet benyttede var, at Befolkningen, hellere end til disse, henvendte sig i Sygdomstilfælde til kloge Mænd og Koner. At der var mange af dem i Ringkøbing Amt fremgaar af en Skrivelse fra Magistraten i Ringkøbing med en Anbefaling paa en Ansøgning fra Kressin om at faa fast Gage. I denne hedder det, „at det var ønskeligt, at der maatte en Tvang paa de mange Landliggere, Omløbere, Kvaksalvere, saavel som uexaminerede Personer, hvorved de kunde betages at gjøre Skaar i saa brav en Mands Levebrød, og forhindre tillige at befordre mange før Tiden i Evigheden“. Forordningen angaaende Straf for Kvaksalveri udkom først 5. Sept. 1794.

Allerede 1652 nævnes Præsten i Vinding og Vind Anders Jacobsen Hegelund som *felix in praxi medica*.*

Men det var dog især Folk af Landbostanden, der virkede som Kvaksalvere.

Blandt de mest benyttede af disse maa først nævnes *Mads Weis*,** f. c. 1770, død 1839. Han practiserede som meget beskæftiget Practicus baade i chirurgiske og medicinske Sygdomme, endogsaa som Fødselshjælper, og fik til Slut Privilegium paa at kurere Benbrud, Forvridninger, operere for Hareskaar og Kræft, alt imod Sundhedscollegiets Indstilling.

En anden søgt Kvaksalver var *Chr. Christensen Skjødte* af Østerskovhuse, der 1817 søgte om Tilladelse til at practisere som Benbrudslæge i Ringkøbing Amt, hvilket fraaadedes af Sundhedscollegiet.

Peder Jensen Piiigaard af S. Nissum fik 1845 Tilladelse til at tage Patienter under Behandling for Benbrud,

* heldig i Læge-Praxis.

** Se Chr. Carøe: Mads Weis (Aarbøger udgivne af historisk Samfund for Aarhus Stift 1914).

Stød samt Lemforvridning, hvilken Tilladelse skal være forbrudt, saafremt han maatte overskride de for samme satte Grænser, og vil Stiftsfysicus i Ribe og Districtslægen i Ringkøbing derfor ogsaa have at henvende Opmærksomheden paa hans Forhold.

Fra den senere Tid kan nævnes:

Peder Christensen Kragtig, f. 1782, død 1853, og Sønnen *Peder Pedersen Kragtig*, f. 1812, død 1895, begge af Skarrild Sogn. De drev begge en udstrakt upriviligeret Praxis baade i Ringkøbing og Vejle Amter.

Ane Marie Grunnet (Lundmøllekonen) af Snebjerg havde en stor Virksomhed. Hun angav, at hun havde tjent paa et Apothek og der lært flere Lægerecepter. Hun nød stor Tillid viden om i Jylland. Det var i 60 og 70, at hun virkede.

Jens Grummesgaard Pedersen søgte 1866 om Tilladelse til at kurere Saar og Benskader. Fraraadet af Sundhedscollegiet.

Peder Christian Grummesgaard af Resen ved Lemvig søgte 1868 om Tilladelse til at kurere Benbrud m. m. Anbefalet af Sundhedscollegiet.

Christen Søegaard Pedersen søgte 1878 om Tilladelse til at kurere for Benbrud og Luxationer.* Fraraadet af Sundhedscollegiet. Han søgte atter og fik mod Sundhedscollegiet af Justitsministeriet Tilladelse til at behandle Benbrud og Luxationer i Skodborg og Vandfuld Herreder, dog vilde Tilladelsen blive tilbagekaldt, saafremt den blev misbrugt eller overskredet. Han erkendte selv i 1888 at have gjort dette og tilbød at betale en Bøde paa 50 Kr. og tilbagelevere Bevillingen. Dette approberedes.

Særlig i den ældre Tid fik Lægerne i Kampen mod disse Kvaksalvere ikke altid Støtte hos de overordnede Myndigheder.

* Ledforvridninger.

Mads Weis havde ikke alene i Amtmanden i Ringkøbing en Beskytter og Fortaler, men han havde ogsaa i Physicus Willemoes en fuldtro Ven, der arbejdede ufortrødent ved sine Anbefalinger paa at skaffe ham Privilegium til at practisere, hvad der jo ogsaa tilsidst lykkedes.

Et andet Exempel afgiver Districtschirurg *Zeitz*' Skæbne i Lemvig 1775—1777. Han klager over, „at da han for at betjene sit Embede ankom til Lemvig, har han forefundet, at tvende Barbersvende ved Navn Zschaun og Rudolf uden Tilladelse gjør ham stor Afbræk i hans Levebrød, og som han for Stedets Øvrighed har foredraget denne Afbræk, han lider, uden at det har frugtet noget, saa beder han om, at Byfoged Bræmer maatte tilholdes at befale bemeldte tvende Barbersvende, at de holde dem fra alle Forretninger og Embeder, som ham alene er anfortroet og er disse aldeles uvedkommende“.

Cancellicollegiet svarer 10. Oct. 1775:

„Forbliver ved Lands Lov og Ret.“

Cancelliets Resolution blev af Byfoged Bræmer communiceret *Zeitz* saalydende:

„Efter Stiftsamtmand Levetzaus til mig ergangen Pro memoria under 28. passeto er efter indløben Notificationsliste paa efterskrevne i Cancellicollegio foretagne Ansøgning resolveret som følger:

6 X 1054 Chirurgus *Zeitz* af Lemvig klager over Indpas af 2de Barbersvende Zschaun og Rudolph sammesteds. Den 10. October: Forbliver ved Lands Lov og Ret.

Thi bliver denne paa Chirurgus *Zeitz*' allerunderdanigste Ansøgning faldne Resolution hannem herved til allerunderdanigst Efterretning bekendtgjort. Og vilde han meddele mig sin Tilstaaelse om sammes Communication og Indhændigelse, samt straxen til mig at er-

lægge Postpengene af Stiftsamtmændens Brev til mig med denne Resolution, der er 6 Sk.

Lemvig, 8. Dec. 1775.

A. Bræmer.“

Paa denne Skrivelse svarede Zeitz følgende:

„Naar Byfoged Bræmer efter sin allerunderdanigste Pligt og Skyldighed i sin mig tilsendte „Settel“ taler om en høi Cancellicollegii Notificationsliste, efter hvilken jeg skal rette mig, saa maa bemeldte Byfoged Bræmer først mig tilsende Originalen, fordi at [jeg] kan se hvorom dens Indhold handler, førend kan hverken gives Bevis paa Indhændigelse eller at betale ham sine 6 Sk. Hvad hans anden Brev angaar, skal, den besvares til Fornøielse.

Lemvig, d. 13. Dec. 1775.

Zeitz,
Med. Lic.“

I en Skrivelse „til Kongen“ af 30. Juli 1777 (Lemvig), der ikke er skrevet med Zeitz' Haand, og hvor heller ikke hans Navn er underskrevet af ham, søger han om Afsked fra 1. August:

„Da siden min Ankomst, der foruden den Besværighed med Familie at have nødtøftigt Udkomme endnu har maattet friste den haarde Skjæbne daglig og ved alle Lejligheder at blive chicaneret af den derværende Byfoged, hvilket for mig er umulig længere at udstaa.“

Fra Cancelliet sendtes Sagen til den i 1776 nedsatte Commission til Chirurgiens Ophjælpelse, der den 10. Oct. svarede, at det vel ikke var at vente, at Zeitz skulde gaa tilbage, skønt han er en og anden her i Commissionen bekendt for et dueligt Menneske, men det henstilledes dog, at Sagen sendtes til Stiftsamtmændens Undersøgelse inden den sendtes til Collegio med., da der saavel fra Zeitz som fra nogle flere Chirurger i Ribe Stift er klaget over, at de ikke hos Øvrigheden

finder den fornødne Beskyttelse mod uberettigede, som gør dem Indpas.

Stiftsamtmanden har da afkrævet Bræmer en Erklæring, der blev afgivet den 22. Nov. og fylder 3½ Foliosider: „Saa lidt som Zeitz selv har skrevet eller underkrevet sin Supplik, saa lidt har Bræmer nogensinde tænkt eller sagt og endnu mindre tilføjet ham nogen Slags Chicane. Zeitz har aldrig søgt hans Assistance og kun en Gang været i hans Hus for at begære, at han vilde jage Barbersvendene Zachaun og Rudolf ud af Byen, hvortil B. svarede ham, at Zachaun var af Stiftsamtmanden sendt til Byen i 1772, da her graserede en smitsom Sygdom, som han næst Guds Hjælp dæmpede, og siden havde han opholdt sig her som Chirurg og formedelst sit gode Forhold og sine lykkelige Kure havde gjort sig elsket af alle i Byen og paa Landet. Hvad Rudolph angik, gav han sig kuns af med at barbere og aarelade, hvilket Zeitz hverken vilde eller kunde for hans slette Øjesyns Skyld.“ Bræmer kunde derfor ikke jage dem bort, men han havde ladet dem begge kalde og advarede dem mod at gøre Zeitz noget Indgreb. Han finder, at det er ubegribeligt, hvorfor Zeitz først nu klager over ham, da han frasiger sig Tjenesten og allerede er rejst fra Byen, og Bræmer mener, at der maa altsaa under dette Zeitz's Forhold hvile et skjult og strafværdigt Forhold, hvorudi det endog bestaar.

Om Zeitz siger Bræmer, at det er bekendt, at han har practiseret i de fleste Købstæder i Jylland, men ingen Steder kunnet blive, men om det skyldes mislykkede Kure eller andre Forhold, vil han ikke indlade sig paa at bedømme. I Lemvig er det heller ikke lykkes ham at gøre sig elsket eller afholdt. I Begyndelsen havde han god Fortjeneste, men tilsidst brugte næsten ingen ham, hverken i Byen eller paa Landet,

og Rygtet siger, at han tog utilladelig Betaling mod den kgl. Befaling, endog naar hans Kure mislykkedes. Hans „Øjesyn var saa slet, at han ikke kunde betroes, uden Frygt, nogen chirurgisk Operation, og desuagtet holdt han aldrig Svend eller Dreng“. Nogle Gange rejste han fra Districtet i hele 4 Uger og mere, uden at sørge for, at der var andre, som kunde betjene Folk i paa-kommende Tilfælde, og nu er han rejst bort uden at anmelde det for Bræmer. Han mener, at Grunden til Klagen er, at Zeitz har frygtet for, at der vilde komme Klage over ham, og derfor søgt at vælte Skylden over paa B. ved usande Beskyldninger, og han indstiller derfor, om Zeitz ikke for sit urigtige Andragende bør anses efter Lovens 1ste Bog 26. Kap. 4. Art.

Da Districtet hidtil har udbetalt Z. Løn „uden nogen væsentlig Nytte“, og Byen og Egnen derimod har havt stor Nytte og Gavn af den i 1772 af Amtet udsendte Chirurk Zachaun, som nu skal opholde sig i København, saa „bønfalder han Kongen om, at Districtet maa, om ikke med Zachaun, der over alt har vundet Folkets Yndest, saa dog med en ligesaa bekvem Person vorde forsynet, der formedelst Indsigt og Omgang er skikket til at tilvinde sig Folkets Tillid og Kjærlighed, hvilket ofte virker mere i Sygdomme end Medicamenterne selv“.

Levetzau indsendte denne Skrivelse den 11. Dec. og udtalte, at han ikke kunde undersøge Sagen nærmere, da hverken Zeitz eller andre Chirurger i Stiftet hidtil havde ført Klage over, at der blev gjort uberettiget Indpas, eller at de havde manglet Beskyttelse derimod fra Øvrigheden. Heller ikke ved han, at der er nogen, der gør dem Indpas, men indkommer der Klager derover, kan de være forsikrede om al den Assistance, som han kan give.

Sagen synes hermed at være lagt hen.

Hvad der ogsaa maatte have gjort Lægernes Gerning paa den Tid byrdefuld, var Manglen paa Sygehuse her i Amtet. Ved Aarhundredets Begyndelse fandtes herkun et Sygehus, nemlig det i Holstebro, og det var gammelt og forfaldent.

At Trangen til Sygehuse maatte være stor, kan man let tænke sig, naar man erindrer, at der i den første Del af Aarhundredet herskede det jydsk Syfiloid, der var endemisk* i Vestjylland, tyfoide Febre var hyppige og Koldfeber grasserede. Lidende af disse langvarige, pinefulde og ofte smittende Sygdomme maatte Patienterne blive i Hjemmene under de ugunstigste hygiejniske Forhold under ukyndig Pleje. Lægerne kunde paa Grund af de ofte store Afstande for det meste kun sjeldent tilse dem, og Kvaksalverne gjorde ved deres Indgreb ofte Lægernes Arbejde frugtesløst.

Større chirurgiske Tilfælde skulde man synes var umulige at behandle under saadanne Forhold.

Ved kgl. Res. af 6. Juni 1806 blev det befalet, at der i hvert Amt skulde oprettes 1 eller 2 Sygehuse, foruden de allerede bestaaende; man antog, at omtrent 24 nye Sygehuse vilde være tilstrækkeligt i hele Landet, og der blev anvist 120,000 Rdl. til deres Opførelse og Indretning. Der hengik imidlertid mange Aar inden Resolutionen blev efterkommet, vel tildels paa Grund af de sørgelige Forhold i 1807—14. Først 1824 opførtes Sygehuset i Lemvig og 1829 det i Ringkøbing.

Det var især Hyppigheden af de veneriske Syge, der bragte Manglen paa Sygehuse til at føles.

Holstebro Sygehus var, som ovenfor sagt, det eneste, der fandtes i Amtet ved Aarhundredets Begyndelse. Baade Bygning og Inventar forfaldt imidlertid, saa at det maatte nedlægges 1. Novbr. 1833. Man mente, at

* Endemisk kaldes en Sygdom, som er særegen for en vis Egn eller et vist Sted.

man kunde undvære det, da den veneriske Sygdom var aftaget, saaledes at Lemvig og Ringkøbing Sygehuse formentes at være tilstrækkelige til Amtets veneriske Patienter. Da Sygdommen imidlertid tiltog, lejede man et Lokale til Sygehus, hvor Patienterne indlagdes for 19 Sk. daglig. Sygehuset havde 2 Værelser for veneriske, 1 for Kvinder med 2 Senge og 1 med 5 dobbelte Senge for Mænd og Børn og 1 Værelse med 2 Senge for andre Sygdomme. Districtslægen bestyrede alene Sygehuset, i hvilket det var meget besværligt at vedligeholde den fornødne Orden og Renlighed, da Sygehuset var fuldstændig blottet for alt Inventar undtagen Senge og Sengklæder, saa Patienterne maatte medbringe fra Hjemmet, hvad de ellers skulde bruge.

Fra 1. Maj 1839 til Sept. 1840 behandledes 134 Patienter, hvoraf 121 veneriske. Dette Sygehus benyttedes til 1842, da der efter Districtslæge Jensens Tegning oprettedes et privat Sygehus, der ejedes og bestyredes af 2 Jomfruer, hvem Amtet betalte 300 Rdl. aarligt for at optage og forpleje veneriske og Tyfus-Patienter. Det havde 14 Senge, men hverken Eneværelser eller Epidemilokale.

I Districtslægens Medicinalberetning for 1871 staar: „Savnet af et større og bedre Sygehus føles meget.“

Sygehuset ombyggedes 1876 og blev offentligt.

Det nye Sygehus opførtes 1895 og har 35 Senge og Operationsstue.

Epidemisygehuset opførtes 1884 og udvidedes 1891. 22 Senge.

Tuberkulosehospital oprettedes i Holstebro med 26 Senge. Det toges i Brug 1. Sept. 1907.

Lemvig Sygehus blev oprettet i Følge Amtets Forslag og Canc. Skr. af 2. Maj 1824 for at stanse den i Districtet herskende veneriske Smitte. Da denne var betydelig aftaget, blev det ved kgl. Res. af 21. Sept. 1830

tilladt at optage andre Patienter. Sygehuset var indrettet til 24 Patienter. Det laa lavt, uden Kælder og var saa fugtigt, at Gulvene raadnede. Reglementet var som det i Ringkøbing. 1834—38 behandlede 139 Patienter, hvoraf 114 veneriske. Sygehuset ombyggedes 1866 med 22 Senge. Ingen Eneværelser, intet Epidemilocale. Aarlig Belægning 101 fra 1867—70. Atter ombygget og udvidet i 1891 med Operationssal. Epidemisygehus opført 1882, udvidet i 1896 og 1901. Har 22 Senge og Desinfectionsovn.

Et nyt Sygehus, taget i Brug 29. Juni 1913, har 26—28 Senge.

Ringkøbing Sygehus blev købt 1829 og taget i Brug næste Aar.

Det var en 2 Etages Bygning med Kælder, 8 Sygeværelser, Køkken og Badestue. Sygehuset var bestemt til 24 Patienter.

Amtmanden var Sygehusets Directør, og Bestyrelsen bestod af Byfogden og Districtslægen og en af Byens ansete Borgere, der tillige var Regnskabsfører. For hver helbredet venerisk Patient fik Lægen 4 Rdl., for andre syge 2 Rdl. For privat indlagte 1 Rdl. ugentlig, dog at hele Honoraret ikke oversteg 4 Rdl. Regnskabsføreren fik 20 Rdl., „naar han gør Krav derpaa“. Sygevogtersken besørgede tillige Patienternes Bispisning, Vasken og den øvrige Renlighed. Foruden fri Husly og Brændsel havde hun en aarlig Løn af 50 Rdl. og for hver Patients Bispisning 12 Sk. daglig. Private Patienter betalte foruden Honoraret til Lægen 3 Mk. ugentlig til Sygehusets Kasse.

I de 9 første Aar behandlede 187 Patienter, for største Delen veneriske. Grunden til, at Frekvensen ikke var større, mentes at ligge i Almuens Frygt for et Sygehus, paa hvilket der behandlede veneriske Patienter,

og dels den Bestemmelse i Reglementet, at private Patienters Indlæggelse kun maatte ske med Amtmandens specielle Tilladelse. Denne Bestemmelse hævedes 1838. I 1865—69 var den aarlige Belægning 39.

Endnu i 1871 var Sygehusets Inventar meget primitivt, der fandtes hverken Eneværelse eller Epidemilocale. Ingen Ventilation. Belysningen var Tællelys, „ikke engang Natlampe haves“, sukker Districtslægen.

1874 flyttedes Sygehuset til den nybyggede Tvangsarbejdsanstalt, havde 22 Senge, Operationsstue og Desinfectionsovn.

Epidemisygehuset opførtes 1889 med 13 Senge.

1909 toges et nyt Sygehus i Brug med 29 Senge.

Herning Sygehus opførtes 1882 med 23 Senge. Der fandtes intet Operationslocale. Epidemisygehuset opførtes 1887 med 25 Senge og Desinfectionsovn. 1909 toges et nyt Sygehus og Epidemisygehus i Brug. Sygehuset med 36 Senge, 2 Operationstuer og Røntgen Installation. Epidemisygehuset med 28 Senge.

Tarm fik Sygehus 1886 med 20 Senge. Epidemisygehus 1888 med 12 Senge.

Endelig findes der Epidemisygehuse i Struer med 17 Senge, Videbæk med 14 Senge og Ulfborg med 23 Senge.

Fra Aaret 1775 indtil Udgangen af 1914 har 137 Læger virket i Ringkøbing Amt, deraf 50 som Embedslæger og 87 som practiserende Læger.

I Ringkøbing nedsatte den første practicerende Læge sig 1821, i Holstebro 1844 og i Lemvig 1838.

Paa Landet nedsatte den første Læge sig i Gjellerup Lund ved Herning 1836.

De tre først ansatte Embedslæger var alle tyskfødte. De var sandsynligvis komne ind i Landet som Barber-

svende, og havde taget den chirurgiske Examen ved Theatrum anatomico-chirurgicum. Den første Læge i Amtet, der havde taget Examen ved det chirurgiske Academi, var Districtschirurg i Lemvig Voigt 1795—97.

De sidste chirurgiske Candidater var Wedel i Herning og Gleerup i Holstebro.

De første Læger, der havde Examen ved det medicinske Facultet, var Districtslæge Cruse i Ringkøbing og de practiserende Læger Broberg og Speyer ogsaa i Ringkøbing.

De første Læger, der havde taget den forenede medicinske og chirurgiske Examen, var practiserende Læge i Holstebro Melchior og Districtslæge Sølling i Lemvig.

Kun tre Læger har taget academiske Grader under deres Ophold i Amtet, nemlig Speyer i Ringkøbing Licentiatgraden, Districtslæge Wiberg i Lemvig blev Dr. med. i Jena og endelig Physicus Holst.

Lægerne her i Amtet har været:

1. Physici.

Erik Begtrup Holst, f. 1828. Std. 1846, Lægeex. 1854, Dr. med. 1858, pract. i Korsør 1855—1858, const. Physicus i Ringkøbing Amt 1858, fast ansat 22. Juni 1859—07, Formand for Ringkøbing Amts Lægeforening 1860—1906, død 1907.*

Michael Borre Melchiorsen, f. 1842. Std. 1862, Lægeex. 1868, Districtslæge paa Fejø 1870—75, i Ringkøbing 1875—1902, da han søgte sin Afsked. Physicus fra 1906.

2. Ringkøbing Lægedistrikt.

Embedslæger.

Johan David Kressin, f. 1736 i Potsdam. Ust., chirurgisk Ex. 1764. „Attestatum tildelt ham efter den Capacité, som han ved sin kun middelmaadige Indsigt havde udvist.“ Stadschirurg i Ringkøbing samt Lundenæs og Bøvling Amter 1765—75, Districtschirurg i Ringkøbing 1775—95, d.

Christian Lodberg Friis Cruse, f. 1759. Ust., i Lære hos Amtschir. Thonning i København 1775, chir. Ex. 1782, med. Ex. 1783, Districtschirurg i Lemvig 1783, i Ringkøbing 1795—1806, d.

* Se Hardsyssels Aarvog II.

- Marcus Ditlev Hansen, f. 1776. Ust., Chir. Ex. 1802, Districtschir. paa Fanø 1803, i Ringkøbing 1807—1811, d.
- Hans Peter Fryd, f. 1780? Std. 1799, chir. Ex. 1806, Districtschir. paa Fanø 1808, i Ringkøbing 1811—19, i Nyborg 1819—41, d.
- Mogens Frederik Pingel, f. 1790. Ust., chir. Ex. 1815, Bataillonschir. i Aalborg 1815—20. Districtschir. i Ringkøbing i c. $\frac{1}{2}$ Aar 1820, d.
- Peter Jensen Gunst, f. 1787. Ust., chir. Ex. 1815, Districtschir. paa Fanø 1818, i Ringkøbing 1820—42. Idømtes 1835 en Mulct paa 50 Rdl. for urigtig udstedt Embedsattest. Suspenderet fra Embedet 1842 paa Grund af uforsvarlig Behandling af et penetrerende Underlivssaar. Afsked 1844, pract. i Ringkøbing til 1850, d.
- Jens Peter Blicher, f. 1814. Std. 1830, chir. Ex. 1836, med. Ex. 1837, Bataillonschir. i København 1839—42, const. Districtslæge i Ringkøbing 1843, fast ansat 1844—56, Districtslæge i Middelfart 1856—82, d. 1889.
- Georg Arnold Arntz, f. 1803. Std. 1822, chir. Ex. 1828, pract. i Hillerød, Districtslæge i Ringkøbing 1856—69, d.
- Hans Jørgen Pontoppidan, f. 1827. Std. 1848, Lægeex. 1854, pract. i Troense, Districtslæge i Ringkøbing 1869—74, d. af Tyfus, som han paadrog sig ved Smitte i sin Praxis.
- Michael Borre Melchiorsen, Districtslæge i Ringkøbing 1874—1902, se under Physiçi.
- Berthel Strandbygaard, f. 1859. Std. 1882, Lægeex. 1890, pract. i Ringkøbing 1890—1902, oprettede en Øjenklinik 1892, Districtslæge 1902.

Practiserende Læger.

Ringkøbing.

- Jørgen Broberg, f. 1792. Std. 1814, med. Ex. 1819, pract. i Ringkøbing 1821—23, flyttede til Roskilde, udgav Roskilde Avis 1831—32, Læge ved Roskilde Hospital 1836, d. 1855.
- Asmus Ulrich Johansen, f. 1788. Ust., chir. Ex. 1823, pract. i Ringkøbing 1823—25, druknede.
- Carl Ludvig Joh. Michael Lazarus Speyer, f. 1788. Std. 1815, med. Ex. 1822, pract. i Ringkøbing 1825—42, Lic. med. 1828, Læge v. Sygehuset 1829, Stiftsphysicus i Aalborg 1842—60, d.
- Ole Strøm, f. 1813. Std. 1829, chir. Ex. 1835, med. Ex. 1837, pract. i Ringkøbing 1839—40, pract. i Vordingborg 1840—49, Districtslæge der 1849—71, d.
- Peter Jensen Gunst, pract. i Ringkøbing 1844—50, se Embedslæger.
- Jens Chr. Petersen, f. 1827. Std. 1845, Lægeex. 1854, pract. i Ringkøbing 1855—58, pract. i Hornsyld 1858—81, Districtslæge i

Odder 1881, Afsked 1905, d. 1911. Navneforandring 1892 til Snitker P.

Johannes Peter Wolfgang Victor Dethlefsen, pract. i Ringkøbing 1872—73, se Lemvig.

Berthel Strandbygaard, pract. i Ringkøbing 1890—1902, se Embedslæger.

Oscar Chr. Birk, f. 1864. Std. 1886, Lægeex. 1893, pract. i Ringkøbing fra 1899, Sygehuslæge 1899—1906.

Anders Jørgen Viggo Fogh-Nielsen, f. 1873. Std. 1892, Lægeex. 1899, Sygehuslæge fra 1906.

Ammon Viggo Christian Glarbo Theilland Poulsen, f. 1869. Std. 1887, Lægeex. 1903, til Ringkøbing 1912.

Erhard Næss-Schmidt, f. 1878. Std. 1897, Lægeex. 1904. pract. i Tim 1906—13, i Ringkøbing fra 1913.

Tim.

Felix Thorvald Georg Thorup, f. 1873. Std. 1890, Lægeex. 1898, pract. i Tim 1901—06, flyttede til Lunderskov.

Erhard Næss-Schmidt, se Ringkøbing.

Thorvald Benedict Wernøe, f. 1884. Std. 1904, Lægeex. 1910, pract. i Tim fra 1913.

Lem.

Anders Andersen, f. 1867. Std. 1892, Lægeex. 1899, pract. i Lem 1901—08, flyttede til Vester Hassing.

Sofus Deuntzer, f. 1849. Std. 1867, Lægeex. 1873, i Siam 1876—1906, pract. i Haarlev 1906—09, i Lem 1909—10.

Niels Langballe Hassager, f. 1864. Std. 1883, Lægeex. 1896, Districtslæge i Vestmanhavn 1904—10, pract. i Lem 1910—11, flyttede til Hyllinge.

Ove Svend Hamburger, f. 1885. Std. 1904, Lægeex. 1911, Reserve-læge ved Amtssygehuset i Herning 1911—12, pract. i Lem 1912.

3. Holstebro Lægedistrict.

Embedslæger.

Johan Joachim Buchholz, f. i Pommern c. 1733. Chir. Ex. 1771. Districtschir. i Holstebro 1775 c. 1/2 Aar, d.

Johan Henrik Ludvig Drebing, f. i Mecklenburg 1746. Ust., chir. Ex. 1774, Reservechir. i Flaaden 1774, Districtschir. i Holstebro 1775—1812, Afsked, Klasselottercollectør, d. 1828.

Christian Frederik Gerber, f. 1777. Ust., chir. Ex. 1807, Districtschir. i Holstebro 1812—31, d.

- Hector Frederik Jansen Kjær, f. 1801. Std. 1820, chir. Ex. 1826, med. Ex. 1828, pract. i Varde 1828—32, Districtschir. i Holstebro 1832—39, Districtslæge i Ribe 1839—44, Stiftsfysicus i Ribe 1884—87, d.
- Thomas Jensen, f. 1804. Ust., chir. Ex. 1830, Epidemilæge paa Sjælland 1831, Districtslæge i Holstebro 1840—44, d.
- Johan Friedrich Mende, f. 1798. Ust., chir. Ex. 1827, pract. paa Femern 1827—44, Districtslæge i Holstebro 1844—50, i Svendborg 1850—69, d.
- Mourits Glerup, f. 1810. Std. 1829, chir. Ex. 1838, pract. i Lemvig 1838—44, i Holstebro 1844—51, Districtslæge i Holstebro 1851—77, Afsked, d. i Holstebro 1889.
- Mouritz Gothold Ivar Vilhelm Krag, f. 1841. Std. 1860, Lægeex. 1866, Districtslæge paa Thyholm 1868—77, Districtslæge i Holstebro 1877—83, Districtslæge i Assens 1883—97.
- William Hugo Faber, f. 1839. Std. 1859, Lægeex. 1867, pract. i Broust 1868, i Holstebro 1869—83, Districtslæge i Holstebro 1883—1901, d.
- Ferdinand Jul. Wilhelm Schelbech (tidligere Andersen), f. 1843. Std. 1864, Lægeex. 1872, pract. i Riserup 1876—84, i Holstebro 1884—1901, Districtslæge 1901—09, d.
- Peter Christensen Gimsing, f. 1863. Std. 1883, Lægeex. 1890, pract. i Holstebro 1892—1909, Districtslæge 1909—12, d.
- Fra 1912 er Embedet besat ved Constitution.

Practiserende Læger.

Holstebro.

- Emil Johannes Melchior, f. 1810. Std. 1833, Lægeex. 1839, pract. i Holstebro 1839—40, d. i Frederiksberg 1888.
- Carl Vilh. Kauffmann, f. 1809. Pharm. Ex. 1832, ust., chir. ex. 1844, pract. i Linaa ved Silkeborg, i Holstebro 1844 ½ Aar, d.
- Theodor Rosenstand, f. 1819. Std. 1836, Lægeex. 1843, pract. i Holstebro 1844, i Kolding 1846—69, Districtslæge i Maribo 1869—88, d. i København 1889.
- Glerup, Mourits, se Embedslæger. Pract. i Holstebro 1844—51.
- Lorentz Jacob Nicolaj Benzon, pract. i Holstebro 1853—58, se Herning Embedslæger.
- Carl Chr. Emil Flemmer, f. 1829. Std. 1849, Lægeex. 1857, pract. i Holstebro 1858—62, i Kolding til 1869, d. sindssyg.
- Jens Højer Leth, f. 1834. Std. 1854, Lægeex. 1861, pract. i Holstebro 1862—69, d. sindssyg.
- William Hugo Faber, pract. i Holstebro 1869—83, se Embedslæger.

Chr. August Dethlefsen, f. 1846. Std. 1867, Lægeex. 1874, pract. i Holstebro fra 1874, Sygehuslæge fra 1892, Læge ved Epidemisygehuset fra 1901.

Ferdinand Jul. Wilh. Schelbeck, pract. i Holstebro 1884—1901, se Embedslæger.

Johan Henrik Karl Julius Rendtorff, f. 1854. Std. 1873, Lægeex. 1882, pract. i Holstebro 1897—99, Districtslæge i Frijsenborg fra 1899.

Peter Christensen Gimsing, pract. i Holstebro 1892—1909, se Embedslæger.

Victor Faber, f. 1874. Std. 1893, Lægeex. 1900, pract. i Holstebro fra 1900, const. Districtslæge fra 1912.

Rudolf Oppermann, f. 1865. Std. 1884, Lægeex. 1901, pract. i Haderup 1903, i Holstebro 1904—08, flyttede til Borris.

Niels Peter Nielsen, f. 1877. Std. 1896, Lægeex. 1902, pract. i Holstebro fra 1903.

Edvard Lorenzen Heiberg, f. 1877. Std. 1895, Lægeex. 1903, pract. i Holstebro fra 1906.

Mogens Lerche, f. 1878. Std. 1898, Lægeex. 1907, pract. i Holstebro fra 1912.

Hjerm.

Andreas Laursen, f. 1870. Std. 1892, Lægeex. 1899, pract. i Neder Hvam 1901, i Hjerm 1902—03, flyttede til Selde.

Struer.

Jens Andreas Bang, f. 1843. Std. 1861, Lægeex. 1869, pract. i Struer fra 1872, Læge ved Epidemisygehuset.

Valdemar Andreas Chr. Larsen, f. 1866. Std. 1885, Lægeex. 1893, pract. i Nykøbing S. 1893—94, i Struer fra 1894, Fmd. for Ringkøbing Amts Lægeforening 1913.

Theobald Hermann Gliemann, f. 1875. Std. 1893, Lægeex. 1900, pract. i Struer fra 1902.

Vinderup.

Hane Johan Friedrich Wilh. Meyer, f. 1820. Std. 1841, Lægeex. i Kiel 1845, militær Overlæge i Fredericia 1868—85, pract. i Vinderup 1886—94, flyttede til Sorø 1894, d. 1897.

Jens Hansen, f. 1866. Std. 1885, Lægeex. 1893, pract. i Vinderup fra 1893.

Johannes Nielsen, f. 1872. Std. 1893, Lægeex. 1899, pract. i Vinderup 1901—04, flyttede til Vemmetofte.

Axel Emil Bisgaard, f. 1875. Std. 1893, Lægeex. 1899, i Humlebæk 1903—04, pract. i Vinderup 1904—09, flyttede til Hellerup.

Niels Kirrial, f. 1878. Std. 1897, Lægeex. 1904, pract. i Vinderup fra 1909.

Haderup.

Jacob Kiilerich, f. 1869. Std. 1893, Lægeex. 1900, pract. i Haderup 1900—01, flyttet til Østermarie, d. 1903 i København.

Jens Julius Blem, f. 1876. Std. 1893, Lægeex. 1900, pract. i Haderup 1902, flyttede til Sandvad ved Jellinge.

Rudolf Oppermann, pract. i Haderup 1903, se Holstebro og Borris.

Carl Andersen, f. 1878. Std. 1897, Lægeex. 1904, pract. i Haderup 1904—06.

Peter Thorvald Kastrop, f. 1876. Std. 1894, Lægeex. 1904, pract. i Haderup fra 1906.

3. Lemvig Lægedistrict.

Embedslæger.

Ehregott Johan August Zeitz, f. 1727 i Freiburg. Chir. Ex. 1763, Stadschirurg i Ringkøbing samt i Lundenæs og Bøvling Amter 1763, Std. 1768, Districtschirurg i Lemvig 1775—77.

Andreas Gabriel Arps, f. 1737 i Rendsborg. Ust., chir. Ex. 1777. Med Tentamen* 1778, Districtschirurg i Lemvig 1778—82, d.

Chr. Lodberg Friis Cruse, Districtschirurg i Lemvig 1783—95, se Ringkøbing.

Daniel Gottlieb Voigt, f. 1768. Ust., chir. Ex. 1791, Underchirurg i Hæren 1792—95, Districtschirurg i Lemvig 1795—97, d.

Eggert Chr. Bagger, f. 1768. Std. 1788, chir. Ex. 1794, Districtschir. i Lemvig 1797—1812.

Mathias Lumholtz Rønne, f. 1778. Std. 1797, chir. Ex. 1806, Districtschirurg i Lemvig 1812—15, Afsked. Købte derefter en lille Landejendom i Udesundby ved Frederikssund, hvorved han blev fuldstændig ruineret. Translatør i Fransk og Engelsk i Københ. 1825. Sproglærer i Christiania og Christianssand 1828—35. Vendte paa Grund af Hjemve tilbage til København, hvor han førte et kummerligt Liv. Blev sindssyg og var Patient paa St. Hans Hospital 1845—46 og siden 1846 Lem paa Alm. Hospital, d. 1858. Temmelig frugtbar Forfatter, især af franske og tyske Lærebøger. Skrev i „Nyt Bibliothek for Læger“ 1. Bd. 1814 Sygejournal over Forbryderinden (Stratenrøverinden) Karen Gade af Harboøre.

Andreas Severin Wellerop, f. 1782. Std. 1800, chir. Ex. 1808, pract.

* foreløbig Prøve.

- i Vejle 1808—14, Districtschirurg i Lemvig 1815—17, i Grenaa 1817—36, i Randers 1836—58, d.
- Johan Emanuel Basse, f. 1780. Ust., chir. Ex. 1811, Districtschirurg paa Fanø 1812—18, i Lemvig 1818—33, d.
- Chr. Severin Møller, f. 1797. Ust., chir. Ex. 1826, Bataillonschirurg i Aalborg 1829—33, Districtschirurg i Lemvig 1833—39.
- Albert Wiberg, f. 1807. Std. 1823, chir. Ex. 1828, med. Ex. 1829, Dr. med. i Jena 1851, Bataillonschirurg i Slesvig 1835—39, Districtschir. i Lemvig 1839—58, Districtslæge i Glostrup 1858—75, Afsked, d. 1882.
- Gustav Emil Sølling, f. 1813. Std. 1833, Lægeex. 1839, pract. i Rudkøbing 1844—58, Districtslæge i Lemvig 1858—65, d.
- Ludvig Gottschalck, f. 1819. Std. 1837, Lægeex. 1843, pract. i Løgstør 1852—66, Districtslæge i Lemvig 1866—86, d.
- Carl Peter Jensen, f. 1852. Std. 1872, Lægeex. 1879, Læge i Grønland 1879—80, Districtslæge paa Anholt 1880—86.

Practiserende Læger.

Lemvig.

- Mourits Gleerup, se Holstebro Embedslæger. Pract. i Lemvig 1838—44.
- Magnus Chr. Lund Povelsen, f. 1827. Std. 1846, Lægeex. 1854, pract. i Lemvig 1854—57, Ydby 1857—65, Districtsl. i Saltum 1865—80, i Grenaa 1880—97, d.
- Nicolaj Rasmus With, f. 1833. Std. 1852, Lægeex. 1861, pract. i Viborg 1863—65, i Lemvig 1865—74, d. i Hillerød 1882.
- Janus Balthasar Krarup, f. 1845. Std. 1865, Lægeex. 1872, pract. i Lemvig 1874—87, Districtslæge paa Læsø 1887—92, paa Samsø 1892.
- Joh. Peter Wolfgang Victor Dethlefsen, f. 1844. Std. 1864, Lægeex. 1872, pract. i Ringkøbing 1873—74, i Lemvig 1874—1913, d. Fmd. i Ringkøbing Amts Lægeforening 1906—12.
- Anton Ludvig Ferdinand Tranekjær, f. 1849. Std. 1868, Lægeex. 1876, pract. i Lemvig 1889, d.
- Anders Nielsen Andersen, f. 1861. Std. 1882, Lægeex. 1889, pract. i Lemvig fra 1891.
- Kristian Nørby, f. 1876. Std. 1894, Lægeex. 1900, pract. i Uldum 1902—03, i Lemvig fra 1903.

Bøvling.

- Edvard Vilh. Constantin Busch, f. 1853. Std. 1871, Lægeex. 1878, pract. i Bøvling 1881—1908, se Tarm.

Josva Truelsen, f. 1870. Std. 1891, Lægeex. 1898, pract. i Saxkøbing 1903—08, i Bøvling fra 1908.

Strande.

Asger Hansen, f. 1880. Std. 1898, Lægeex. 1906, pract. i Strande 1907—09.

Jørgen Chr. Bertow, f. 1874. Std. 1893, Lægeex. 1901, pract. i Strande 1909—10.

Niels Jensen Hjortved, f. 1882. Lægeex. 1908, pract. i Strande 1910—11.

Hans Nielsen Thøgersen Lund, f. 1878. Lægeex. 1911, pract. i Strande 1911—12.

Kroggh Jensen, f. 1885. Std. 1904, Lægeex. 1911, pract. i Strande fra 1913.

4. Herning Lægedistrict.

Embedslæger.

Andreas Vilh. Pedersen, f. 1809. Std. 1828, chir. Ex. 1834, pract. i Hellebæk 1836—42, Districtslæge i Herning 1842—47, Landphysicus paa St. Thomas 1847—56, d.

* Carl August Hoffbauer, f. 1810. Std. 1829 i Würzburg, chir. Ex. 1837, pract. i Stege 1846—47, Districtslæge i Herning 1847—58, Districtslæge i Vejle 1858—77, d.

William James Wedel, f. 1810. Std. 1830, chir. Ex. 1836, pract. i Skern 1843, i Tarm 1844—58, Districtslæge i Herning 1858—84, d. 1887 i Herning.

Lorens Jacob Nicolaj Bazon, f. 1825. Std. 1844, Lægeex. 1852, pract. i Holstebro 1853—58, i Thisted 1858—70, Districtslæge i Ulfborg 1870—84, i Herning 1884—96, Afsked, d. 1905 i Charlottenlund.

Theodor Peter Knudsen, f. 1845. Std. 1864, Lægeex. 1872, pract. i Helsingør 1875—81, Districtslæge i Hallund 1881—89, i Ribe 1889—96, i Herning fra 1896.

Practiserende Læger.

Herning.

Jens Frederik Julius Waad, f. 1807. Ust., chir. Ex. 1838, pract. i Herning 1841—44, i Helsingør 1844—64, d.

Johan Georg Sofus Mohr, f. 1834. Std. 1856, Lægeex. 1867, pract.

* Carl Frederik Froelich udnævnt til Districtslæge i Herning 1847, men resig-nerede strax. Pract. i Taasinge 1834—58, Districtslæge i Stubbekøbing 1858—60, d.

- i Koldby ved Thisted 1868—69, i Herning 1869—70, Districtslæge paa Suderø 1870—72, Afsked, d. i Chicago 1882.
- Christian Adolf Maria Louis Feilberg, f. 1839. Std. 1861, Lægeex. 1868, pract. i Frederikshavn 1870, i Herning 1870—84, Districtslæge i Vestervig 1884—90, i Hornslet 1890—1913.
- Vilh. Savdak van der Aas Berthelsen, f. 1850. Std. 1869, Lægeex. 1876, pract. i Herning 1876—77, d. 1880 i Svindinge.
- Andreas Christian Krog, f. 1853. Std. 1873, Lægeex. 1881, Amanusens hos Districtsl. Wedel 1882—84, pract. i Herning fra 1884.
- Carl Olaf Heinrich Kissmeyer, f. 1853. Std. 1881, Lægeex. 1888, pract. i Vildbjerg 1888—89, i Herning 1889—90, Districtslæge i Vestmanhavn 1890—95, d.
- Mikkel Hindhede, f. 1862. Std. 1881, Lægeex. 1888, pract. i Skern 1888—90, i Herning 1890, Sygehuslæge i Skanderborg 1891—95, til København.
- August Julius Lennholm, f. 1859. Std. 1882, Lægeex. 1889, pract. i Vildbjerg 1890—91, i Herning 1891—98, d.
- Chr. Peter Jensen, f. 1867. Std. 1887, Lægeex. 1896, pract. i Herning 1896, i Hassing 1896—99, i Ljørring 1899—1902.
- Boy Harro Heinrich Harrsen, f. 1868. Std. 1886, Lægeex. 1894, pract. i Herning fra 1898.
- Ferdinand Georg Emil Jensen, f. 1871. Std. 1889, Lægeex. 1894, pract. i Herning fra 1899.
- Elias Nielsen, f. 1865. Std. 1890, Lægeex. 1896, pract. i København 1896—97, i Kibæk 1897—1906, i Herning fra 1906.
- Holger Saxtorph Biilmann, f. 1876. Std. 1896, Lægeex. 1902, Reservelæge paa Frederiksberg Hospital 1905, Sygehuslæge i Herning fra 1909.

Gellerup Lund.

- Johan From Jørgensen, f. 1798. Pharm. Ex. 1821, chir. Ex. 1826, Bataillonschir. 1826—30, Districtschir. paa Romø 1830—36, pract. i Gellerup Lund 1836—40, d.

S. Felding.

- Peter Vilhelm Bloch, f. 1812. Std. 1830, Lægeex. 1841, pract. i S. Felding 1841—42, i Varde 1842—51, Districtsl. i Varde 1851—57, d.

Kibæk.

- Elias Nielsen, pract. i Kibæk 1897—1906, se Herning.
- Fred. Ludvig Heintzelmann, f. 1877. Std. 1897, Lægeex. 1904, pract. i Nors 1905—06, i Kibæk 1906—12, flyttede til København.

Peter Otto Olsen, f. 1875. Std. 1903, Lægeex. 1910, pract. i Kibæk fra 1912.

Ikast.

Axel Christian Larsen, f. 1869. Std. 1889, Lægeex. 1896, pract. i Ikast 1896—1901, i Ringsted 1901—03, i Nakskov fra 1903.

Hakon Schaumburg Müller, f. 1875. Std. 1893, Lægeex. 1899, pract. i Ikast 1901—04, i Køge fra 1904.

Peter Clemmensen Hinkbøll, f. 1868. Std. 1891, Lægeex. 1902, pract. i Ljørring 1903—04, i Ikast 1904—06, flyttede til Ølgod.

Julius Christian Vett, f. 1870. Std. 1890, Lægeex. 1900, pract. i Støvring 1905—06, i Ikast 1906—12, flyttede til Viskinge.

Poul Sandager Poulsen, f. 1885. Std. 1901, Lægeex. 1910, pract. i Ikast fra 1912.

Vildbjerg.

Chr. Ibsen Hansen, f. 1854. Std. 1877, Lægeex. 1885, pract. i Vildbjerg 1887—88.

Carl Oluf Heinrich Kissmeyer, pract. i Vildbjerg 1888—89, se Herning. August Julius Lennholm, pract. i Vildbjerg 1890—91, se Herning.

Søren Jensen Hummeluhr, f. 1868. Std. 1885, Lægeex. 1894, pract. i Vildbjerg 1894, flyttede til Skive, d. 1894.

Reinhold Andreas Fischer, f. 1865. Std. 1884, Lægeex. 1894, pract. i Vildbjerg fra 1894.

Ljørring og Aulum.

Chr. Peter Jensen, pract. i Ljørring 1899—1902, se Herning.

Peter Clemmensen Hinkbøll, pract. i Ljørring 1903—04, se Ikast.

Jørgen Jonathan Lange, f. 1833. Std. 1854, Lægeex. 1860, pract. i Skelby paa Falster 1889—1905, i Ljørring 1905—06, flyttede til Stoholm.

Viggo Emil Tønnesen, f. 1873. Std. 1891, Lægeex. 1903, pract. i Aulum 1907—10, flyttede til Glostrup pr. Braade.

5. Tarm Lægedistrict.

Embedslæger.

Niels Thomas Marcus Gjøe Rosenkrantz Wolters, f. 1821. Std. 1840, Lægeex. 1847, pract. i Assens 1857—60, Districtslæge i Tarm 1860—71, paa Amager 1871—90, d.

Johan Heinrich Gundelach, f. 1834. Std. 1855, Lægeex. 1863, Læge i Julianehaab 1864—71, Districtslæge i Tarm 1871—79, i Nykøbing Falster 1879—95, d.

Fred. Vilh. Willemoes Kampmann, f. 1845. Std. 1864, Lægeex. 1871,

pract. i Hjørring 1874—79, Districtslæge i Tarm 1879—91, i Randers 1891—1904, d.

Hans Valdemar Arntz, f. 1842. Std. 1863, Lægeex. 1871, pract. i Bredsten 1877—91, Districtslæge i Tarm 1891—1908, Afsked.

Edvard Vilh. Constantin Busch, Districtslæge i Tarm fra 1908, se Bøvling.

Practiserende Læger.

Tarm.

William James Wedel, pract. i Tarm 1844—58, se Herning.

Skern.

William James Wedel, pract. i Skern 1843—44, se Herning.

Karl Marius Lind, f. 1850. Std. 1868, Lægeex. 1875, pract. i Skern 1875—76, flyttede til Assens.

Mikkel Hindhede, pract. i Skern 1888—90, se Herning.

Valdemar Levinsen, f. 1863. Std. 1882, Lægeex. 1889, Reservelæge ved Sygehuset i Aalborg 1889—90, pract. i Skern fra 1890.

Chr. Jensen Favrbj, f. 1868. Std. 1892, Lægeex. 1900, pract. paa Læsø 1904, i Skern 1904—06.

Borris.

Rudolf Oppermann, pract. i Borris 1908—11, se Holstebro, flyttede til Læsø.

Hans Nielsen Thøgersen Lund, pract. i Borris 1911—12, se Strande, flyttede til Sønderho.

6. Ulfborg Lægedistrikt.

Embedslæger.

Lorens Jacob Nicolai Benzon, Districtslæge i Ulfborg 1870—84, se Herning.

Axel Lange, f. 1840. Std. 1860, Lægeex. 1868, pract. i Kærby pr. Middelfart 1868—84, Districtslæge i Ulfborg 1884—89, d.

Peter Vilh. Gad, f. 1846. Std. 1864, Lægeex. 1873, Districtslæge i Sjørup 1883—89, i Ulfborg 1889—1911, Afsked.

Practiserende Læger.

Ulfborg.

Hans Agersnap, f. 1868. Std. 1889, Lægeex. 1898, pract. i Ulfborg fra 1898, const. Districtslæge fra 1911.

Vem.

Løwe Carl Christensen Larsen, f. 1870. Std. 1890, Lægeex. 1900, pract. i Vem fra 1901.

7. Videbæk Lægedistrict.**Embedslæger.**

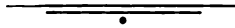
August Adolf Nicolaj Jean Thierry, f. 1842. Std. 1865, Lægeex. 1872, Districtslæge paa Anholt 1872—79, i Videbæk 1879—87, tilbage til Anholt.

Louis Christian Johannes Juul, f. 1851. Std. 1869, Lægeex. 1881, pract. i Nibe 1884—87, Districtslæge i Videbæk 1887—93, i Hjørring 1893—1900, d.

Vilhelm Djørup, f. 1863. Std. 1880, Lægeex. 1887, Kommunelæge paa Endelave 1889—93, Districtslæge i Videbæk fra 1893.

Practiserende Læge.

Aage Larsen-Unmack, f. 1887. Std. 1905, Lægeex. 1912, pract. i Videbæk fra 1914.

SKELBREVE OG SKELTRÆTTER

ET BIDRAG TIL

BELYSNING AF ÆLDRE LANDBOFORHOLD

Af PALLE FLØE, Vostrup

Naar man nu skal betegne, hvilke Jorder der ejes af en Mand eller hører til en By, bruger man Kort. Ved Hjælp af nogle Streger vises, hvad der hører til den ene By og hvad til den anden, uden at nogen yderligere Forklaring er nødvendig.

Ganske anderledes forholdt det sig før Jordernes Opmaaling; da maatte man nøjes med Sandemandstov, Lavhævd, Laasebreve, Domme og mindelige Overenskomster, Dokumenter, der med et Fællesnavn nærmest kan kaldes Skelbreve. Men beskrive et Sogns eller en Bys Grænser saaledes, at der ikke kan opstaa Tvist om, hvor Skellet i Virkeligheden er, vil i de allerfleste Tilfælde være en uløselig Opgave, hvor ikke Forholdene, som et Vandløb eller lignende, danner en naturlig Grænse.

Man behøver da heller ikke at have ret meget Kendskab til gamle Retsdokumenter for at komme til Erkendelse af, at Ejendomsprocesser formelig blomstrede for et Par hundrede Aar siden i Forhold til Nutiden, navnlig har der været ført et uendeligt Antal Sager angaaende Skel.

Naar det i en saadan Beskrivelse hedder: „derfra i Vest til den 5. Sten“, og saa en Admiral, hvad der haves Eksempel paa, flere Aar efter møder med sit Kompas for at udvise, hvor Vest er, ses det let, at her

er en saa god Anledning til Skeltrætte og Proces, som kan ønskes.

En saadan Forretning kunde være meget omfattende, og det er klart nok, at jo mere detailleret Beskrivelsen var, jo flere Knager kunde en proceslysten Herremand finde at hænge sin Hat paa. Gælder i al Almindelighed Ordsproget „Man kan sagtens finde Sag med en fed So“, er det sikkert nok, at jo mere omstændelig Skelbrevet var, desto lettere var det at finde en „fed So“ i et saadant, navnlig naar der var gaaet en længere Tid siden Udstedelsen.

Saa længe Jorderne var uudsiftede, laa det i Sagens Natur, at Skeltrætter i Almindelighed gjaldt Grænserne mellem de forskellige Herregaarde, men Bønderne kunde dog ogsaa have Ejendomsprocesser, der da drejede sig om Skel mellem Byer og Ejerlav. Ja egentligt var det ogsaa her Herremændene, som førte Sagen; det maa nemlig huskes, at Godsejeren var Fæstebondens „Husbonde og Forsvarer“, og denne kunde, naar han stævnedes, forlange, at hin stævnedes med, i hvert Fald naar Sagen gjaldt Jorder. Den egentlige Ejer af Fæstebøndernes Jorder var jo forøvrigt Herremanden.

Som Eksempel paa en Ejendomsproces mellem Bønder kan anføres, at 1691 eller 92 begyndte en saadan angaaende Ejendomsretten til Varrisbøl Hede i Lønborg Sogn. Paa den ene Side stod Lodsejerne i Kyvling, paa den anden alle Sognets øvrige Beboere.

Under Processen fremlagdes et 1534 udstedt Tingsvidne „af 14 Dannemænd (det er ærlige Mænd), hvilke vidnede paa Tro, god Sjæl og Sanding efter Aar og Dag og saa hver efter sin Alder som mindes kunde, at dem fuldt vitterligt er, at den røde Sten, som staar nordøst for Salholmvejle, at den Sten er det rette Sys-selskel mellem Varde Syssel og Hard Syssel og viser

ud ad det gamle Aasted og viser ud til den anden Sten, som staar i Markskel“.

Dyr maa Sagen have været, thi da den 1696 kom for Højesteret, dømte denne: „Landsdommerne have paa de stridige Parters Bekostning at begive sig paa de omtvistede Aasteder . . . og der grangiveligen syne og granske om den omtvistede Varrisbøl Hede er inden eller uden for Lønborg Birkeskel“.*

Efter at Processen var vendt tilbage til Højesteret, afsagde denne 1697 atter Dom i Sagen, og denne gik fuldstændig Kyvlingboerne imod. •

Processer om Sognegrænser kender jeg ikke, men derfor kan der naturligvis godt være ført saadanne, i hvert Fald har Stridigheder om Skel mellem Sogne ikke været ukendte.

I en Begæring om en Landvæsenskommissions Forretning af 26. Juni 1790 angaaende Udskiftning af Ravnholt i Bording, skriver Landinspektør F. D. Flor: „I Anledning af det over Rounholt Kjær forfattede Kort erfares, at være betydelig Skjel Dispute imellem Rounholt i Bording Sogn paa den ene og Gryde m. fl. i lkast paa den anden Side“, og 1791 fandtes blandt de Sager, Landvæsenskommissionen skulde behandle angaaende Velling Sogns Udskiftning, „den store Skjel Dispute med Lem østen Mølleedammen“.

Da Sognegrænsen mellem Bording og lkast samt mellem Lem og Velling derhos oprindelig var Skel mellem henholdsvis Ginding og Hammerum Herreder samt Bølling og Hind Herreder, ser man, at ikke en Gang Herredsskel var sikre.**

* Her har vi altsaa netop et Eksempel paa, at Sagen gjaldt Forstaaelsen af et Skelbrev.

** Efter den gamle Inddeling hørte Bording til Ginding Hrd., Tvis til Hammerum Hrd., Raasted, Idum, N. Felding, Vinding, Vind og Timring til Ulfborg Hrd., Brejning, Lem og Ølstrup til Bølling Herred.

P. F.

Hvad efterfølgende Dokumenter angaar, da er det første taget af O. Nielsen: „Gamle jyske Tingsvidner“ og altsaa trykt før, men dog næppe kendt af ret mange. Sandemændenes Tov for Sejrup er meddelt efter en Afskrift, der synes at stamme fra Tiden omkring 1750. Fejlfri er den ikke. Der staar saaledes, at Sandemændene vedtog Stuf o. s. v., hvilket utvivlsomt skal være undtog, hvad jeg har rettet Ordet til. Originalen har vel sagtens haft v for u, altsaa vndtog, og det har Afskriveren læst for vedtog. Alle de øvrige Aktstykker er gengivne efter en Protokol i Amtsarkivet.

Naar Lodsejerne ved Fastsættelsen af Skellene for Debjerglund har anbragt Flint og Sinner (Jernahl) under hver Sten, er det noget som hørte til. Hvis nogen derfor træffer en Sten, hvorunder der findes Flint, Sinner eller Kul, kan han rolig gaa ud fra, at Stenen er et gammelt Skelmærke.

Den foran omtalte røde Sten nordøst for Salholmvejle blev under Processen gravet op, og da „fandtes ganske intet enten Flint eller Kul under den“. Kyvlingmændenes Sagfører, Herredsfoged i Skads, Bertel Mathias Terkelsen, benægtede derfor paa det kraftigste, at Stenen var noget Skelmærke.

Lavhævd paa 2 Gaarde i Assehoved.

Alle Mænd dette Brev ser eller hører læse, hilse vi Simon Jensen, Tinghører paa Hardsyssels Bygdeting, Christiern Lauridsen, Sognepræst i Bordberigh (Borbjerg), Nis Palssen, Borgemester i Holstebro, Paul Juel, Christiern Smith, Christiern Mathiasen, Per Oley, Mogens Hermansen, Raadmænd i Holstebro, Visti Bunde, Oluf Skrædder og Offe Skriver, Borgere sammesteds, kærlig med Gud.

Kundgøre vi med dette vort aabne Brev anno domini

mcdlxxx vigilia apostolorum Petri et Pauli (d. er 28. Juni 1480) da var skicket for os og for flere gode Mænd, som da nærværendes var paa fornævnte Ting, beskeden Mand Jes Blaabjerg, Borgemester i Holstebro hans Høringsmænd, var inden 4 Stokke,* som var Niels Brwenøghæ (Brunøje?) og Herman Skriver og havde Haand i Haand og vidnede med samlet Røst paa deres gode Tro og rette Sanden, at fornævnte Jes Blaabjerg, Borgemester i Holstebro, gav Lov og et lovtid Dags, med gode Jordejermænd, med gilde Mænd og gæve, som Fogeden af Hardsyssel Bygdeting og gode Mænd fandt ham for at gøre med Rette, og indvarde to Gaardes Eje liggende i Assehoweth i Byen, en næst sønden ved Twies Klosters Gods, en bygget i fornævnte Asshowet og en ubygget liggende østen Gaden og sønden i fornævnte By, og en Eng og Grund liggende vesten Præstbjerg Vad norden Aaen og indtil det store Bjerg norden Aaen og indtil den Eng, som vor Frue Kirke i Ribe tilhører, som bruges til Halkerss Eje, og en Eng i Aasig og alle de Enge, som ligger mellem Typehede og Asshoweth, som før har været brugt til fornævnte Gaarde nu og af gammel Tid, ihvor de helst ligger, for sin rette Købejord, som hans Hovedbrev indeholder.

Det de saa vidnede, det hørte vi og saa og vidne det med vore Indsegl hængende for dette Brev med fornævnte Brwenøghæ og Herman Skrivers Indsegl.

(Assehoved er den By i Nørre Omme, som nu hedder Askov.)

* „Tingstederne vare indrettede paa Marken med 4 Tingstokke, som i en Firkant laa paa Stene, hvorpaa sad Fogeden og Skriven m. fl., som administrerede Retten.“ („Relation om Tingene“ af Kr. Sørensen Testrup, † 1715.)

Tingstokkene var Bjælker eller Planker. I min Drengetid kaldte man i Herningegen Retsvidnerne Stokmænd.

P. F.

Dom af Kongens Retterting.

Vi Hans med Guds Naade Danmarks, Norges o. s. v. gør vitterligt, at for os var skicket velbaarne Kvindes Bud, Fru Inger* af Landting med et Brev, som os elskelig, værdige Fader med Gud, Biskop Hartvig Juel i Ribe havde udgivet og beseget med flere, lydende at Fru Inger havde ladet stævne i Rette velbaarne Mand Niels Krabbe om Lavhævd, som hendes Fader Niels Eriksen (Gyldenstjerne) havde gjort paa Kellerup Mark og Birk, at Niels Krabbe havde siden gjort Lavhævd paa samme Kellerup Mark med Uret, og begærede Ret. Da vorder saa paasagt for Rette, at den Lavhævd, Hr. Niels Eriksen først gjorde, bør ved sin Magt at blive og Fru Inger det Gods at beholde, som saadan Lavhævd paa-gjort er, saalænge den (ikke) rygges lovlig efter Loven, og hvor Niels Krabbe har siden gjort derimod nogen Lavhævd paa det Gods, som Hr. Niels Eriksen saa indvorde tilforn, bør magtesløs at blive og ikke Fru Inger til Skade at komme efter Loven, hvilket Brev vi nu stadfæste og ved sin Fuldmagt dømme med alle Ord og Artikler, som det udviser at indeholde, forbydende alle, hvo de helst ere eller være kunde, fornævnte Fru Inger derpaa Hinder at give i nogen Maade (til) saa længe nogen kommer for os med bedre Bevisning paa vort Retterting.

Datum Viborg beati Gregorii papæ anno 1495.

*To Laasebreve.***

I.

Vi Frederik o. s. v. gør vitterligt, at denne Brevviser, Jep Nielsen i Stogstrup (Oddum Sogn) har haft hans

* Hun var Enke efter Niels Timmesen Rosenkrantz, Ejer af Stensballegaard. (O. Nielsen: Hjerm og Ginding Herreder, S. 329.)

** Ved „Laas“ forstodes en uigenkaldelig Ejendomsdom, som det

Bud her hos os med tvende beseglede Pergamentbreve, udgivet paa Nørre Herredsting, det ene udgivet Aar efter Guds Byrd 1528 Torsdagen næst for Philipi et Jacobi apostolorum Dag lydendes at forbenævnte Jep Nielsen gjorde sin Lavhævd og lovligen indvarede al Stogstrup Mark og Fang, Forte og Fægang, vaadt og tørt med Fiskevand, som ligger og ligget har til Stogstrup af Arildstid, vester og nær med Markskel, som har været brugt af gammel Tid, og saa sønder og øster ud, til andre Marker modmøder, og kender han ingen Mand Lod eller nogen Udejer deri at have i fornævnte Stogstrup Mark uden de Ejere i Stogstrup og de rette sande Udarvinger undtagen et Byggested, som hører Knud Jensen i Groe (Graahede?) til, et Bols Jord, som Peder Skram har i fornævnte Mark, og hvem som mærket Eng har i samme Mark.

Det andet udgivet Aar efter Guds Byrd 1528 paa Skærtorsdag, lydende at 8 Dannemænd vidnede, at fornævnte Jep Nielsen lod læse et Papirbrev, uskrabet og ustunget og vel beseglet lydende at 8 Dannemænd har vidnet, at de saa og hørte paa Nørre Herredsting, at Sandemænd i Nørre Herred de kundgjorde, at de var lovlig tilkrævet til Markskel mellem Lundenes Rettighed og Stogstrup Mark. Da gjorde de Tov paa Røddensig og saa til Skern Aa og saa ad Midtstrømmen ad Stogstrup Aa ned til Rafbæk Mark, og

egentlig tilkom Rigets Kantsler at udstede. Fremgangsmaaden var meget vidtløftig; først skulde den, der søgte Laas, have et Stadfæstelsesbrev af Kantsleren, saa udtage 4 Dombreve, hver med 6 Ugers Mellemlum, derpaa en almindelig Stævning, med Aar og Dags Varsel og endelig, naar denne sidste Tidsfrist var udløben, en Overhørelses Stævning paa 6 Uger. Først da kunde Laas udstedes, vel at mærke, hvis ingen „Gjenbreve“ var udtaget derimod, thi i saa Fald maatte Sagen „sættes ind“ for Kongen og Rigsraadet.

den Eng og Rettighed, som Thomas Galskjøt* lod indgrave til Lundenæs og fra dem tog med Uret, som Ejermænd var, det svor de til Stogstrup Mark paa den søndre Side, som samme Breve ydermere udviser.

Hvilke tvende Breve vi af vor synderlig Gunst og Naade have fuldbyrdet, samtykket og stadfæstet.

Skrevet paa vort Slot Haderslev Mandagen næst efter sti. visti(?) Dag Aar 1530.

II.

Vi Frederik II o. s. v. gør alle vitterligt, at for os var skikket os elskelige Frue Mette Munk** til Stubbergaard (hendes) visse Bud med et vort tredie Dombrev lydende paa tvende Tingsvidner af Hind Herredsting og Bølling Herredsting, formelder paa nogen Ejendom og Adkomst Breve, som er: først et Skøde- og Mageskifte Brev, som lyder paa disse efterskrevne Gaarde, Gods og Ejendom hun agter at følge til Laas, som er først Rybjerggaard med al hendes rette Tilliggelse, Ager og Eng, Forte og Fællig, Tørvegrøft og Lyngslet, Fædrifter, Fiskevand og al anden Herlighed, item Gaasvig og Holmager, saa og de Enge paa Sønder som oven ere, deslige de Agre paa Vennerholm, som falder 3 (vistnok Ørte***) Korn udi med al deres Tilliggelse naar og hvor intet undtagen i hvad Navn det helst er eller nævnes kan, som nu tilligger og af Arildstid tilligget haver, hvor det findes. Item den Fædrift over Venneraa, som til Kirkeby har været af Arildstid baade paa Forte og Eng, Sletning og hvor som helst de af Arildstid har haft deres Drift.

Deslige bemeldte fornævnte Tingsvidne paa disse efter-

* T. G. optræder her for Lensmanden Eiler Bryske paa Lundenæs.

** Enke efter Iver Juel, † 1556. (Storgaard Pedersen: Hing Herred, S. 193.)

*** I Protokollen staar her: „et ulæseligt Ord“.

skrevne hendes Gaarde, Gods og Ejendomme liggende i fornævnte Hind Herred, Velling Sogn, som er først 4 Gaarde i Kirkeby, 3 G. i Astrup, 1 G. i Klaptoft med al deres o. s. v.

Dernæst bemelder fornævnte Tingsvidne paa et andet Skøde lydendes paa disse efterskrevne hendes Gods og Ejendom i Velling Sogn . . . 1 G. paa Vennerholm, 1 G. i Kirkeby, 1 G. i Kovstrup, 1 G. kaldes Elkjær, 1 G. kaldes Dejgaard, 1 G. i Aastrup med alle deres o. s. v.

Deslige en Lavhævd lydendes om samme Lavsted paa Iver Juels* Vegne det Gods og Ejendomme m. m., som han indvorde . . . først Holmager, som Peder Grøn har til sin Fædrift, item fuld Fællig til Rybjerggaard i Hugborgkjær, 3 G. i Kirkeby, besynderlig den G. Morten Terkelsen ibor, m. fl. Bol og Huse sammesteds med deres Aabols Tofte,** Ager og Eng o. s. v. med Fællig og Fædrift i al Hugborg Kjær og Fædrift over Venner Aa. Item 4 Reb*** Strandbred Græs i Ren med Nis Jensen, 1 G. i Astrup med Tilliggelse og Plovmands Jorder, Gadehuse, Steder . . . og paa de andre Bol og Gadehuse sammesteds, item i Klaptoft og 1 Bol dersteds med alle deres rette Tilliggelse . . . besynderlig i Hugborg Kjær og andetsteds, som dertil har ligget og hørt af Arildstid, intet undtaget, inden Mark eller uden Mark eftersom vort Stadfæstelsesbrev og vort tredie Dombrev derom ydermere udviser, og derimod er intet Brev taget af os.

Thi tildømme vi en fjerde Sindre forskrevne Fru Mette Munk og hendes Arvinger forskrevne Gaarde og Gods

* Iver Juel var Domprovst i Ribe. Hans Lavhævd er meget vidtløftig; den findes med Originalens Ortografi i Dr. O. Nielsens Skrift af 1882: Gamle jyske Tingsvidner.

** Aabolstof er det samme som Hustoft.

*** I Flademaal udgør 1 Reb 9 Tdr. Land.

med al deres rette Tilliggelse maa have, nyde, bruge og beholde. Forbydende alle, hvo de helst ere eller være kunde, dem derpaa Hinder eller Forfang at gøre i nogen Maade, saalænge nogen kommer for os med bedre Bevisning paa vort Retterting.

Vordingborg, 22. April 1576.

Sandemændstov angaaende Sejrup i Oddum.

Hans Vistesen i Ganer, i den Sag Tinghører paa Nørre Herredsting, Jens Nielsen i Bjølbøl, Knud Bertelsen i Stovstrup, Niels Nielsen i Obling, Christen Nielsen i Uldbæk og Christen Iversen Skriver gør alle vitterligt, at Aar 1606 Torsdag (Tallet ulæseligt) Juni paa fornævnte Ting var beskikket Laurids Nielsen i Bindsbøl, Herredsfoged i Nørre Herred, som der lovlig æsket, bemeldte og fik et fuldt Tingsvidne af 8 Dannemænd, som vare Chr. Nielsen i Uldbæk, Mikkell Jensen, Strellev, Jens Hansen i S. Bork, Peder Madsen, sammesteds, Jørgen Lauridsen i Kyvling, Tyge Pedersen, Graahede, Chr. Lauridsen, Vium, og Jens Christensen i Tøstrup.

Disse forbenævnte 8 Dannemænd alle vidnede paa deres gode Tro og rette Sandigen ved deres Ed, at de saa og hørte samme Dag paa fornævnte Ting, at forbemeldte Jens Nielsen i Bjølbøl, Knud Bertelsen i Stovstrup og Niels Nielsen i Obling, som ere de 3 af Sandemænd her i fornævnte Herred, de stod her i Dag for Tingdom og vidnede og kundgjorde, at i Dag 8 Dage, da var de paa Marken at (et ulæseligt Ord) og gøre Ret, Tov og Markskel imellem Faarbøl* og

* Stednavnet Faarbøl er nu ukendt. I Præstens Indberetning til Ole Vorm 1638 findes Navnet ikke, men det maa være den Gaard, som nu hedder Blinkbjerg.

Sejrup eftersom de dertil var opkaldte, og var der Følling* paa Stedet.

Saa satte de den første Sten vesten ved den Sø og de Holme, som Laust Nielsens Lavhævd paalyder, i vestre Side paa en gammel Ager, liggende langs ved vestre Side af samme Sø, saa gik de derfra vester paa op med en Agerfure og satte den anden Sten vesten Sejrup Kirkevej i Heden og gik saa derfra og vester paa og satte den tredie Sten vesten ved Stovstrup Kirkevej i Heden.

Saa gjorde de deres Ed og Tov fra den første Sten og til den sidste Sten og siden viste de deres Tov vester paa til andre Marker møder og vedtager, og svor de for ret Markskel imellem Faarbøl og Sejrup og derpaa bad de dennem Gud til Hjælper, at de har gjort Ret, Tov og Markskel mellem fornævnte Faarbøl og Sejrup paa de Aasteder som forbemeldt er.

Og undtoge Stuf,** Særkøb eller Andel Særeje, hvilket Sandemænd bør at undtage i deres Sandemandsed, og Dag efter Loven*** og er der Varsels-

* Følling eller Fylling betyder Vidnesbyrd om, at Sandemændene var lovlig opkrævede og at alt var iagttaget for at disse kunde dømme.
P. F.

** Stuf betyder et Stykke, en Del, en Parcel, der er fraskilt en anden Ejendom.

„Blev Bolet eller Byen omrebet toges der ikke Hensyn til Stuf. Den som havde erhvervet det, skulde fremdeles have det samme Stykke, men kun under Betingelse af, at Grænsen for den Otting eller Fjerdings, hvorfra det var afhændet, ikke blev omlagt, thi da maatte Stufgrænsen omflyttes og Ejeren have Vederlag i Jord, hvorfra den var solgt. Stuf havde ingen Tilknytningspunkter udenfor sig: fremfor alt ingen Husplads eller Tofte i Byen og vistnok sjældent nogen ideel Andel i Fælleden“. (Joh. Steenstrup: Studier over Kong Valdemars Jordebog).

*** „Dag efter Loven“ eller lovtid Dags vil sige, at Forretningen sluttedes inden Solens Nedgang.
P. F.

vidne gangen for det Vidne som her omhjemles med Underskrift og Segl.

Forening om Skel for Dejbjerglund.

Anno 1790 den 7 Juni, efter skriftlig Indkaldelse af nuværende Ejer af Dejbjerglund P. Chr. Petersen, til alle paagrænsende Lodsejere og Jordbrugere, som have Ejendomme, der støder paa Dejbjerglunds Jord og Ejendom, var forsamlet for at sætte og udrede ret Skel mellem Dejbjerglunds Hede, Mose og Ejendom og paa-stødende Hede og Ejendomme, hvorefter da mødte

Hvorpaa vi begyndte Forretningen saaledes: nemlig fra det nordvestre Hjørne af Dejbjerglunds Markdige i lige Linie over Heden til en Pøt, hvor der blev sat en Sten med Flint og Sinner under ved den vestre Side af Egedal; derfra i lige Linie i Nordvest til den saakaldte røde Sten, hvorunder der fandtes Kul, Flint og Sinner og derfra i lige Linie til Møllebækken i Nordvest, hvor Skellet er mellem Møllerens Eng og Ø. Rabjerg Eng, hvor der ligeledes blev sat en Sten med Flint og Sinner under, som er rette Skel imellem Dejbjerglunds Hede og Ejendom paa den nordre Side.

Dernæst blev den gamle Vej, som gaar norden om Letager Mark, kendt og antaget for Skel imellem Letager og Bundsbæk Mølle. Fra samme Vej og syd paa i lige Linie efter Skadhøj blev Skellet sat mellem Dejbjerglunds Hede og Letager Hede; fra denne Høj og syd paa vedbliver Skellet i lige Linie til en Sten, som vi satte med F. og S. under og er et trebunden Skel mellem Dejbjerglund, Letager og Leding Hede. Videre derfra øster paa i lige Linie en god Plovsvending syd for Letager Agre satte vi en Sten med F. og S. under, som er Skel mellem Letager og Leding Hede. Dernæst blev Skel sat mellem Dejbjerglund og Leding Hede fra

bemeldte trebunden Sten vest paa i lige Linie til en gl. Vej i Skorehatdal, der satte vi en Sten med F. og S. under og derfra syd paa i lige Linie efter den østerste Bavnehøj indtil Lyager Kirkevej vedtager, der satte vi en Sten med F. og S. under, som gør Skel mellem Dejbjerglund og Leding Hede, hvilken Vej ogsaa gør Skel mellem Leding og Lyager Hede.

Dernæst blev Skel sat mellem Dejbjerglund og Lyager Hede. Fra bemeldte Sten ved Kirkevejen i lige Linie syd paa efter fornævnte østre Bavnehøj indtil den nye Landevej vedtager og siden gør denne nye Landevej ret Skel mellem Dejbjerglund og Lyager Hede indtil Møllevejen, som kommer fra Vognbjerg, vedtager. Bemeldte ny Landevej fra Møllevejen af indtil Skjern Sogns Ejendomme vedtager, gør ogsaa Skel mellem Lyager og Vognbjerg Hede. Fra Landevejen, hvor Møllevejen gaar over, blev der sat en Sten med F. og S. under; derfra vest paa i lige Linie op paa Banken øst for Lundemose, hvor vi satte en Sten med F. og S. under og derfra i lige Linie efter Skelgrøften i Lundemose, som gør Skel mellem Dejbjerglunds Hede, Mose og Ejendom og imellem Vognbjerg, hvilken Skelgrøft ogsaa er ret Skel i Lundemose indtil Stampengen vedtager.

At saaledes er forrettet og passeret, som uryggelig af os og efterkommende Ejere og Jordbrugere skal holdes og efterleves, det tilstaar vi med vore Hænders Underskrift.

Dejbjerglund den 18. Juni 1790.

Underskreven af P. Chr. Pedersen og 28 Lodsejere, hvoraf 11 var Selvejere og 17 Fæstere, der alle tilhørte Niels Rindom i Ringkøbing.

Den 17. September blev der, ligeledes ved mindelig Overenskomst, sat Skel i Tanning Kjær* „mellem Dejbjerglund med Afbyggere, Degneboligen, Kirkebolet og N. Vognbjerg paa den ene Side og mellem Præstegaarden, Lille Skindbjerg og begge Tanning Beboere paa den anden. Endvidere blev akkorderet, at Præstegaarden og de 2 Steder i Tanning skal tillægges 30 Tdr. Land af Dejbjerglunds Hede.“

Den Herremand har ikke lidt af Jordhunger.

Af de i Indledningen nævnte Dokumenter, hvorved der stiftedes Ejendomsret eller fastsattes Skel, er der nu meddelt Eksempler her fra Amtet, men endnu gaves en herhen hørende Institution, nemlig Ridemandstov.

En saadan bestod i Almindelighed udelukkende af Adelsmænd, særlig udmeldte af Kongen til den enkelte Forretning. Denne bestod enten i at sætte Skel mellem Herregaarde eller naar den ene Part fandt, at Sandemændenes Tov „ikke saa kristeligen, lovligen og retfærdigen at være svoren og gjort, som det sig bør,“ da som Overinstans at dømme i Sagen.

Et Ridemandstov fra 1601 mellem Sindinggaard og Ørnhoved i Hammerum Herred er til endnu. Der er imidlertid ingen Anledning til at meddele det her, thi naar de af Parterne: Jens Mogensen (formodentlig en Søn af Mogens Hvide) til Sindinggaard og Christen Munk til Ørnhoved under Forretningen fremlagde Dokumenter og fremsatte Paastande lades ude af Betragtning, bliver tilbage en Beskrivelse af hvor mange Steder, der sattes „Sten og Stabel,“ ganske tilsvarende Sandemændenes Tov fra Sejrup.

* Forfatteren af Dokumentet skriver Terning i Stedet for Tanning. Han har formodentligt vidst, at Terninger paa jydsk hedde Tanning og har saa ment at Stednavnet burde være Terning.

FRA BISKOP H. A. BRORSONS VISITATSER

Meddelt af EDV. EGEBERG

Brorsons Embedsførelse“, siger A. D. Jørgensen, „blev til sin Tid Genstand for stærke Angreb, men maa, efter hvad der senere er bleven oplyst, have været upaa-klagelig. Han var en nidkær Tilsynsmand overfor Præsterne i det udstrakte Stift, til sine Tider stræng og myndig nok, men ikke mindre hensynsfuld og kærlig, lige opmærksom paa det kirkelige Liv i Menigheden, Ungdommens Undervisning og Bispeembedets verdslige Forretninger.“

Dette er sikkert rigtigt set og bedømt. Dog maa det siges, at hvad Strængheden og Myndigheden angaar, lyser disse sjældent ud af hans Indberetninger om Visitationerne. En egen mild Tone præger tværtimod i Reglen disse.

Hvor han træffer det ved Pietismen vakte religiøse Liv med dets Varme og Inderlighed hos Præster og Menigheder, der lyser hans Udtryk selvfølgelig af Glæde. Han bruger da ofte et Udtryk som „skøn Opvækkelse“. Men ogsaa hvor man mærker, at han ikke har visiteret hos Meningsfæller, kan man se ham sige, at Præsten „taled smukt“ og erkende, at Børnene svarede „muntert“, at Menigheden var „attent“ eller endog „meget bevægelig“. Kun sjældent bruger han Ordet „skickelig“ (saa lala!) om Prædiken og Catechisation. Og endnu sjældnere Ordet „maadelig“.

At han selv ved Visitatserne, som jo da altid foregik i Kirkerne, forstod at tale Folk til Hjærtet, derom haves i Indberetningerne adskillige Vidnesbyrd. Han fortæller jævnt og uden Pral, hvorledes Menigheden en enkelt Gang kunde græde og love Forbedring, hvor han revsede dens Synder, og at Folk trykkede hans Haand til Tak og bad ham indtrængende blive ved at tale.

„Han udførte — — til det sidste sine Embedspligter, naar ikke Sygdom gjorde ham det umuligt,“ siger A. D. Jørgensen ogsaa om ham. At han har været en flittig og omhyggelig Visitator, derom vidner ogsaa Indberetningerne.

Tilstanden i Stiftet efter den foregaaende Biskop — den lærde, men upraktiske og lidet respekterede Anchersen — har vel nok været lidt vanskelig at gaa ind til. I en Indberetning i Rigsarkivet findes saaledes fortalt, at da han (Anchersen) engang vilde visitere paa Romø og i den Hensigt var kommen ud til Stranden, undlod man ovre fra Øen at sende Baad efter ham, da man ikke ønskede ham derover. Ligeledes har det ogsaa faldet ham svært at faa fornøden Støtte hos Stiftets Gejstlige og Kirkeinspektionskollegiet, og han havde, paa Grund af sin ringe Evne til at hævde sig, gentagne, ofte ret voldsomme Stridigheder med Rektoren ved Ribe Skole Digteren Christian Falster — hvorom ogsaa Anchersens Indberetninger indeholder et ret talende Aktstykke —, hvori det kneb Biskoppen at faa sin uomtvistelige Ret.

Slige Tilsidesættelser af den biskoppelige Myndighed var Brorson ikke udsat for. Han vidste at hævde sig.

Og han var, naar man tog Hensyn til hans mange Sygdomme og svagelige Helbred, helt op i Oldingeaarene en flittig og samvittighedsfuld Tilsynsmand. Trods det, at han af og til maatte afbryde Visitatserne

paa Grund af Sygdom, har han dog et Aar været oppe paa 37 Visitatser (1751) og i 1755 paa 33, 1745 og 1750 paa 30. Ellers ligger Tallet mellem 20 og 30. I de sidste Aar med deres Alderdom og tiltagende Svag-hed kom han ned under 20, et enkelt (1761) ned paa 5.

Man maa ogsaa ved Opgørelsen af Regnestykket tage Hensyn til, at Ribe Stift er det mest udstrakte i Lan-det og havde vel Datidens, især ved Vintertid, usleste Veje.

Over Beretningen om de enkelte Visitatser kommer der — let forstaaeligt — noget monotont. Det er jo tildels de samme Forhold og de samme Mennesketyper, han Gang efter Gang træffer paa. At gengive denne lange Række Notitser i et Aarsskrift som dette, tillader Pladsen selvfølgelig ikke. Og der vilde ogsaa komme noget for ensformigt over det. Jeg har derfor valgt at gengive de almindelige Betragtninger, hvormed Bror-son ledsager Visitats-Indberetningerne. Heri faar man, synes mig, et ret godt Helhedsindtryk af de kirkelige Tilstande i Ribe Stift paa de Tider, set gennem den gamle Biskops Brillen.

Jeg maa dog vedføje, at jeg ikke citerer helt ud. Paa en enkelt Undtagelse nær har jeg udeladt de direkte Henvendelser til Kirkeinspektionskollegiet og Kongen, som hver Indberetning uvægerligt ledsages af. De er i Tidens sædvanlige underdanige Stil og ligner fra Gang til Gang hinanden. For et Nutidsøre er de kvalmende at læse.

Efter at disse Vedhæng er fraskaarne, trøster jeg mig til at have faaet det væsentligste af Brorsons Oversigter med. Det har for mig haft en egen Charme at gen-nemgaa disse gamle Aktstykker, hvorigennem *en* Side af den store Salmedigters Person træder en i Møde, og i hvis Bogstaver endnu glimrer det Sand, som hans

Skriver for snart to Hundrede Aar siden strøede over den vaade Skrift.

Ribe, 1. Januar 1742.

Overalt maa ieg bekiende, at Præsterne allevegne flittig har drevet Catechisationen; og endskiønt det er af ulige virkning, ligesom den ogsaa skeer med ulige Kraft og gaver, saa er dog det allerringeste meget herlig imod dend forrige tid; det samme ieg ogsaa i almindelighed kand sige om Degnene i deres Deel; Saa Deres Kongl. Majesteets ævig hukommelse — og priisværdigste Anordning om Catchisationen allerede har haft en ubeskrivelig Nytte til mange Menniskers undervisning og opvekkelse.

Ribe, 2. Jan. 1744.

Hvad ellers Facies Ecclesiæ* her i Stiftet i almindelighed angaar, da er det vist, at uanset det endnu paa mange stæder er mere dødt og lunken, end mand ved saa stor opveggelse og herlige Anstalter i Kongens Rige skulde formode, saa Kand mand dog aldrig nok takke dend milde Gud, at paa adskillige stæder alvorlighed i Christendommen derimod voxer og tiltager. Dend største vanskelighed i disse Tider synes denne, at gode Siæle her og der falder paa stridige meeninger, og endnu meer paa stridige talemaader, som giver aarsag til misforstaaelse og partier iblandt redelig sindede, til ikke liden hinder for ordets fremgang, eller besværing for rætskafne lærere og særdeles Bisperne, som kunde have nok at bestille med dend sag alleene ved Herrens naade at faae draget i Lave. — Men ieg har til dend barmhiertige Gud dend visse Tillid, at hand ogsaa herudi skal lade os bære Seier i Christo, og at dend Coifference** ved en Christelig tolerance og uophørlig

* Kirkens Udseende.

** aandelige Smitte.

overbevisning af Guds allerhelligste ord skal blive forvandlet til desto større og meere grundet eenighed og Kierlighed iblant de retsindige.

Ribe, 15. Decemb. 1744.

Hvad ellers Facies Ecelesiae hos os er angaaendes, da maae ieg tilstaae, at dend i en Kort tiid merkelig har forandret sig, thi uanseet vi aldrig nok kand takke dend milde Gud, som lader sit ords lyys aldtid meere og meere fremskinne hos os, saa maae vi dog bekiende, at utaknemmighed imod saadan Naade synes at tage meere overhaand, saa dend barmhertige Gud maatte kiedes ved saa stoor en naades beviisning, ja ieg veed ikke, hvad for et Mørke, der allerede begynder at viise sig, ihvor mand ogsaa henvender øynene. Seer vi hen til de retsindige, da mærker vi vel alvorlighed hos dem, men tillige en bedrøvelig Splidagtighed. Seer vi til Lærerstanden? da har den vel neppe været meere foragtet; Seer vi til oprigtige Lærere? hvor faa ere de, som kand eller vil forstaae hinanden? Seer vi hen til de forblindede Verdensbørn? Da har de vel aldrig haft saadan Støtte for deres kiødelige sikkerhed, end just dend omtalte ueenighed iblandt dem, som vil være fredens Børn; De synes de har bevis nok derudj, at ald dend Iver og Nidkiærhed i Christendommen, som fordres, er slet intet andet, end dend bare hykleri. Herren lade denne sin bedrøvede Sions Nød gaae sig til hierte, og samme sin dyrekiøbte Meenighed til trøst og Huusvalelse forsvar og beskiærmelse opholde. — — —

Ribe d. 31. Decembr. 1745.

Hvad ellers om Kirchens Tilstand videre end afvigte Aar kand være at melde; da synes det, at dend af Gud

tilsendte Landeplage* foraarsager efterhaanden mere Eftertanke, baade hos Lærer og Tilhører. I mine Visitationer har dends Forestilling til haandgribelig Beviis paa Guds øyensynlige Nidkiærhed iblant os, været mangen til Velsignelse, og, da det nu i Besynderlighed kommer an paa Lærernes Alvorlighed i at betiene sig desto meere af denne Leilighed, da ordet finder mindre Modstand i Menniskens nedslagne gemytter, har ieg ikke forsømt ved alle Leiligheder, og paa alle optænkelige maader dertil at gjøre de bevegeligste Opmuntringer. Ved alt dette fattes det dog ikke disværr paa aabenbare grove synder og laster, og især saadanne, som allermest fører Guds straf over landene nemlig 1) Dend Guds Naades og Naade-middelers skiændige Foragt, allerheldst hos dem, som deres aabenbar Kiødsens gierninger, og derimod af Præsten forgiæves brugt gradus admonitionis** uagtet per force*** vill indtrænge sig til Herrens Bord; dersom Præsten da af en uforbigængelig og hans tid, kræfter og Formue udmattende Process admitterer† saadanne til Herrens Nadver, er derved Kirche-Disciplinen gandske ophævet, til Lære-Embedets og især det højværdige Alterens Sacramentes allerbedrøveligste Prostitution.†† 2) De mange forvirrede udveje, som ved Processer bruges af adskillige til Barnefædre udlagte og især gifte Personer, for at fralægge sig saadanne Beskyldninger, og som slige sjælden fattes Patroner, saa bliver derved tit heele Slægtskaber, Byer og Sogner, Geistlige og Verdslige deri forviklede, og vil

* Kvægpesten 1745—52. Danmark mistede de Aar c. 2 Mill. Stykker Hornkvæg. Skatterne maatte af den Grund eftergives.

** strængere og strængere Formaning.

*** med Magt.

† giver Adgang.

†† Nedværdigelse.

Præsten i alt dette vise dend tilbørlige Rætsindighed, kand hand ikke oversee sine Fortrædeligheder. 3) Dend skrekkelige Meen-Eed ved under-Retter, som ikke alle-neste i sig selv er saa horrible,* men maa og ansees som Skiul og Forsvar for alle de andre synder, ja en Moder til den himmelraabende Rætfærdigheds og Uskyl-digheds Undertrykkelse, helst efterdi Sagernes Udfald beroer fornemmelig paa Vidnernes Udsagn. Men til disse og dislige Scandaler i fremtiden at forebygge seer ieg ingen anden Vey og Middel end om det maatte behage Deres Kongelige Majestæt allernaadigst at befale, at Vidnesbyrd i alle Præstens Embede vedkommende Sa-ger skulle aflegges for Stædets Geistlige Ræt, og ingen Person for nogen slags Ræt til vidnesbyrds afleggelse admitteres, førend dend af sin Siæle-Sørger om dend sags Vigtighed var underviist og til sandheds Bekien-delse formanet. — — —

Ribe. 2. Jan. 1747.

„Som det har behaget Herren i afvigte Aar 1746 at hiemsøge mig med en haard og langvarig Svaghed, Saa har det icke været nogen muelighed for mig at begynde nogen Visitats førend silde paa Aaret, nemlig den 8. August — —“

Brorson naar kun at visitere tre Menigheder, saa fik han den „allersørgeligste tidende“ om Kong Kr. d. 6.s Død. Og han maa da hjem til Ribe at gøre Anstalter i Anledning af Kongens Ligbegængelse og modtage Gejst-lighedens Ed til den nye Konge. Dernæst kommer „Varde-lande-Mode“ ivejen. Og da han ikke har de „dertil fornødne Kræfter“ og ikke „uden at continuere med Medicin og Stilhed“ kan holde sig oppe, maa han opgive Visitatserne.

* skrækkelig.

Ribe, 22. Dec. 1747.

Som Fortale til Visitatsmeddelelserne for dette Aar findes følgende, som giver et godt Begreb om, hvilke underdanige Former Henvendelserne fra neden dengang ikklædte sig.

„Deres Excellence Højvelbaarne Herr Gehejme Conferentz-Raad, Geheime-Raad, Ober Secretair sambt Højædle og Velbaarne, Højædle og Højærværdige, Velædle og Højærværdige, Velædle og Velærværdige, Velædle og Velbyrdige Herrers.

Da ieg herved har dend ære at tilsende Deris Excellence og gandske høje General Kirke Inspektions Collegium en allerunderdanigst fortegnelse paa min visitation for indeværende Aar, saa bliver samme gelejdet af mange 1000de Velsignelser og Lykønskninger, at Herren efter sin overflødige Naades riigdom i tilstundende Nye Aar vil overøse Dem med Viisdoms og Vittigheds, raads og styrkes, Forstands og Herrens Frygtes Aands rige gaver som stercke strømme, hvilche i mange glædelige Aar mangfoldeligen maae udgyde sig til Guds Kirches herlige fremvext i hans Majestæts Riger og Lande, og oversvømme alt det, som ophøjer sig imod Herren og hans Salvede, og ieg er ald min tid med allerstørste Soumission og skyldigste Respekt Deres Excellences og Samtlige Høje og Gunstige Herrers underdanigste og ydmygste Tiener og Forbeder.

H. A. B.

Riibe Den 22. Dec. 1747.

Dette er en kort og almindelig allerunderdanigst fortegnelse af min visitats her i Stiftet i dette Aar, hvorved jeg allerunderdanigst kand forsikre, at ieg derved paa mange Stæder har seet dejlige frugter af de til Guds Riges Befordring hidindtil giorte allernaadigste Anstalter; isærdeleshed kand ingen pen beskrive dend

velsignelse, som dend allernaadigst anbefalede Ungdommens Confirmation i Guds Kircke har tilvejebragt, thi da mand icke kand negte, at det jo her og der i Stiftet er kun maadelig Bestilt med Skoelerne, især i de vidt bęgrebne Heedegne, hvor Sognene bestaae af eeniste og langt fra hinanden liggende Gaarde; saa foraarsager Confirmationen at baade Forældre og Børn, Præster og Skoele-Mestere destomeere betjener sig af alle lejligheder til Ungdommens undervisning, og retsindige Guds ords Tjenere agter det for en af deris største lycksaligheder paa Jorden, at de derved finder tid og lejlighed til at faae de unge dend Saliggjørende Guds Kundskab grundig forklaret og indprentet, ligesom det er ogsaa vist, at Præsterne i almindelighed og paa de fleeste Stæder nu meere end nogensinde tilforn, endskjønt af ulige hensigt, gjør sig umage med ungdommens undervisning, men som det derhos icke kand negtes, at mange ere kiødelig sindede, saa sucker end det nordiske Zion om intet meere, end at Høstens Herre meer og meer vil sende tro arbejdere i sin høst, som er og det eeniste og visse middel, hvorved Guds Rige i Landene, og deraf flydende alle slags velsignelser dagligen maa tiltage. O. s. v.

Riibe d. 30. Dec. 1748.

Visitatslisten for 1748 indsender han med den Forbemærkning, at han har visiteret „saavidt han af yderste evne efter sine Kræfters Ringhed har kundet overkomme“.

Og han afslutter med følgende:

„Videre har ieg efter mine svage Kræfter udj dette Aar icke kundet afstedskomme. I almindelighed kand ieg allerunderdanigst Berette, at Præsterne fast overalt er ustraffelige Mænd, Ligesom de og upaaklagelig forrette Deres Embeder, og deriblandt nogle, som er meget al-

vorlige og nidkiære for Guds Ære og Menniskers Saalighed.

Hvad Degne og Skoleholdere ere angaaende, da veed ieg iblandt dem icke nogen, som besynderlig enten kunde roses eller lastes; men saavit ieg kunde erfare, hafde de giort deres Embede saaledes, at ingen hafde sig derover at besværge.

Vor Herre Jesu Naade, som er hans Kirkes Himmel her paa Jorden i dette og mange paafølgende gode Aar overøse Deres kgl. Mayst. o. s. v.

Ribe d. 30. Decemb. 1749.

Indberetningen for dette Aar slutter, foruden den stadig tilbagevendende Velsignelse over Konge og Land, med følgende:

„Videre Visitats i dette Aar har mit ofte svagelige helbred, og de ved Ordinationer (da i dette Aar 18 Candidati til Embedet ere indviede) og mangfoldige andre forefaldende Forretninger forårsagede Forhindringer ikke vildet tillade.“

Riibe d. 1. Jan. 1751.

Af Efterskriften anføres her:

— — — Hvad i det øvrige Meenighedernes Tilstand i almindelighed angaaer, da er det vist, at Guds Kundskab paa mange stæder her i Stiftet meere og meere udbreder sig, ligesom ieg og ved min sidste Visitats paa nogle Steder har funden kiendelig Forbedring. Det fejler icke heller her og der paa retsindige Lærere, som alvorligen gjøre Deres Embede, og pryde det samme med et helligt Levnet, men det er derhos at beklage, at andre iblandt dem lade sig den Sag være mindre angelægen, ja den tiid synes at være kommen, at Hyklere, som i det mindste forhen har levet udvortes ærbar, nu efterhaanden tage Masquen af, og fremstille sig i deres rette Gestalt, hvilket i sig selv

saavist kunde være got, dersom det icke udbrod hos dem i saadane gierninger, som endog ere til største Anstød og Forargelse. Saaledes har endog værslige Folk derover klaget til mig, at der vare de Præster, som skulde gjøre sig en fornøjelse af i offentlige Selskaber at være de fornemeste i Railleri, usømmelige Discusser, Dantzen og Spillen, hvilket da ogsaa har anlediget mig ved sidste Warde Landemode derom at give Erindring, men det var for sine aarsager allerunderdanigst at ønske, at det maatte behage Deres Kongl. Majestæt ved en almindelig Forordning allernaadigst at igientage Loven 2 Bogs 11 Capitels 1 og 14 Artikler og særdeles den sidste derhen at extendere og skierpe, at in Specie ald Slags Dantz under hvad prætext* det end være maatte, under høy Straf aldeles skulde være Geistligheden forbuden; Thi om de end ikke selv derved bleve bedre for Gud, saa bleve de dog mindre forargelige for andre, og mindre skadelige for Retsindige Præster, som ofte med Bedrøvelse maa befinde, at saadanne Exempler af Almuen meget misbruges til Bestyrkelse i deres Synder. Det som især ønskes og søges af dem, som elske Zions Fred, er, at Guds Meenigheder jo meere og meere maatte blive forsynede med Retskafne Lærere, som af gandske hierte søge Guds Ære og de dem omfortroedes ævige bedste. Thi hvor høy priselige end Deres Kongelige Majestæts allernaadigste og til Guds ære sigtende Anordninger om Confirmationen, Skoeleholdet paa Landet, Catechisationens idelige Øvelse etc. i sig selv ere, saa viser og Forfarenheden, at en indvortes Kiærlighed til Gud, som ogsaa føder en ret Lydighed imod Kongen, er det kraftigste drivende Middel til saadanne fortreffelige Anstalters retskafne Efterlevelse — — —

* Paaskud.

Riibe d. 30. Dec. 1751.

— — — Facies Ecclesiæ giver endnu got haab, thi uanseet (1) Mange Tilhørere ikke skionne paa de herlige Naadens Midler ja (2) mange Lærere ved at vise en slags flittighed i at fremme undervisningen, ere selv endnu i Hiertet uerfarne i de Guddommelige Sandheder at ieg ikke skal tale om (3) at mand til dato endnu icke gandske har kundet faae udryddet Forargelse af den geistlige Stand, og det just, fordi man ingen anden Vej har dertil end en vidtløftig process, desuden (4) at det og gaaer somme Steder langsom til med Børnenes undervisning, hvor der ere ingen Byer og mand maa behielpe sig med Løbe-Skole Mestere, som kun paa en gandske kort tiid kand opholde sig paa hvert Sted og (5) reent ud at bekiende, om somme Meenigheders Tilstand intet vist kand erfare, da nogle Proprietairer ingen Samvittighed gjør sig af at bruge dem fast alle sammen til Hov Arbejde ligesaa vel paa de Dage, naar Visitats er ansat, som de andre, ja tit ikke vil lade dem tiid at gaae til Skrifte om Løverdagen, Mand ogsaa (6) icke kand faae saa gode Degne, som mand ønskede, fordi de her ere saa slet aflagde, hvilket er stor Skade og Hinder for Skolernes Opkomst, og Ungdommens undervisning. Icke destomindre har mand endnu got haab om Guds Kirches Fremvekt af følgende Aarsager:

(1) at ungdommens Undervisning er dog de fleste steder ligesaa almindelig, som dens Forsømmelse var tilforn.

(2) at der bliver dog snart et snart et andet Sted mere og mere Opvækkelse.

(3) at her og der findes saadanne Lærere, som ere brændende og skinnende Lys.

Dersom det var mig tilladt at udbede mig en Naade for dette Stift i dette gode Nyeaar, vilde ieg allerunder-

danigst begiære, om det icke allernaadigst maatte behage Deres Kongelige Majestæt at tillægge Degnene Tienden paa Ageren, om icke just 3die deelen imod Præsten, da 4de, 5te eller 6te Parten, at de arme Degne med des mere Lyst og uden hinder kunde forrette deres Embeder, hvilket vilde blive vore Skoler til forventelig særdeles Nytte.“

Sluttelig bevidner han Kongen sin dybeste Medfølelse i Anledning af Dronningens Død og ønsker, at Gud vil trøste ham i hans Sorg.

Riibe 2. Jan. 1753.

Facies Ecclesie er efter min Indsigt ikke anderledes, end ieg tilforn allerunderdanigst har meldet. Det haab, mand kand giøre sig om Forbedring, understøttes derved, at der iblant de mange, som søge om Præste Kald, ere, Gud skee Lov, ogsaa saadanne at finde, som har en grundig erfaring i Herrens Veje, og Herren give Lykke til, at Skolerne med gudelige saavel som retskafne Lærde Mænd maatte forsynes, saa vilde ufejlbarlig saadanne gode Candidati Ministerii deres Tal altid blive større til ubeskrivelig Velsignelse for Kirken og alle Deres kongelige Majestæts Riger og Lande. — — —

Riibe d. 31. Dec. 1753.

Dette Aar har Biskoppen ikke observeret noget besynderligt paa sine Visitatser. Ialfald ikke noget, hvormed han „understaar sig at opholde Deres Kongelige Majestæt“.

Heller ikke i Aarene indtil 1758 forekommer noget bemærkelsesværdigt i Biskoppens Relationer. Det er nærmest kun Henvisninger til tidligere Indberetninger.

Riibe d. 29. Dec. 1758.

I dette Aars Indberetning hedder det bl. a.:

„Hvad ellers Meenighedernes Tilstand angaar, da ere

ey allene de allerfleste Lærere upaaklagelige i Embede, og ustraffelige i Levnet, men endogsaa iblandt dem ikke faa, som med sand gudelig Iver søger Siælenes Frelse.

Ordets Frugt anlangende, da kand ikke nægtes, at mange verslig sindede endog tit ved et udvortes ærbart Levnet viser imod Ordet og Embedet saa stor Foragt, at de endog gjør sig en Ære af at være det bekiendt, ikke desto mindre er det dog tilforladeligt, at paa mange Steder imellem den gemene Almue ey allene den Grovhed i Lærdom og Levnet kiendelig aftager, men endog den sande saliggjørende Kundskab især hos de ringe jo mere og mere tiltager, hvilket er i Særdeleshed en Frugt af den allernaadigst anbefalede uskatterlige Confirmation og Catechisationen.

At der er opkommen en Dissensus og Disharmonie ihenseende til den sande Christendoms Førelse er bekiendt, men derimod er ogsaa bemeldte Catechisationer, hvor de ret drives, den bedste Præservativ, at de unge i Begyndelsen derved kand saaledes indtrykkes den sande Lærdoms Form, at de ikke af Mangel paa Kundskab tør lade sig omdrive af hver Lærdoms Vind, og i det øvrige, dem som ere redelige, kand hans Ild, som renser Levi Børn, i sin Tiid lættelig sammensmelte.“

Riibe 28. Dec. 1759.

„Hvad ellers Facies Ecclesiæ her i Stiftet angaar, da er vel Klinten blandt Hveden altfor kiendelig, og da Superstitionen* alt mere og mere svinder, saa ytrer sig i dens Sted meer end tilforn Foragt mod Guds ord og Lære Embedet; Thi jo mere Naturalismen lader sig mærke i den lærde Verden og hos Folk af Anseelse, jo mere synes gemeen Mand her og der ogsaa at faae en Smag deraf. Det er vel heller ikke at nægte, at

* Overtroen.

den forhen befundne grove Forargelse i Lære Standen var i visse Maader ikke saa farlig som den bar udvortes Ærbarhed, under hvilken Kappe kiødelig sindede oftest snige sig ind i Lære Embedet, som siden noksom viser, at de ved deres Befordring til Embede ingenlunde intenderede* Menighedens Salighed, men allene deres egen syndige Magelighed at søge og fremme. Jeg maae desværre og tilstaae, at blandt dem, som i stor Kraft ere indgaaede i Embedet findes og Exempler, at dette Salt har mist sin Kraft. Ikke desto mindre kan ieg Gud til Ære bekiende, at Kundskab især ved de anordnede Catechisationer paa mange Steder tiltager og derimod Forargelserne jo mere og mere aftager, da blandt Lærerne ey allene mange ere arbejdsomme og flittige i deres Embede, men endog ikke faa ret brændende og skinnende Lys. — — —“

Riibe d. 30. Dec. 1760.

„Hvad ellers Guds Kirkes Tilstand i Almindelighed angaaer, da bliver den rare dyrebare Naadens Tid, fuld af alle Velsignelser til Liv og Siel, vel ikke saa troelig iagttaget som den burde og kunde, det fattes adskillige Steder paa retskaffen Iver og Alvorlighed i Salighedens Forarbeydelse baade hos Lærere og Tilhørere, imidlertid kand dog ikke nægtes, at, hvad bekiendte retskafne Lærere angaar, da mærker man hverken deres Tal eller Fliid formindskes.“

Her sluttes med en dyb Bekymring for Kongens Helbred, der nok har været noget vaklende, og Ønsket om snarlig og varig Bedring.

Riibe d. 28. Dec. 1761.

I Fortalen beder Biskoppen Kongen undskylde, at han „afvigte Kirke-Aar fast heel igennem har været af

* tilsigtede.

Gud hiemsøgt med megen Sygdom“. „Dette har jeg ved anden Lejlighed understaaet mig — — allerunderdanigst at andrage; thi efter at ieg første Jule Dag, da ieg gik til Kirken, at prædike, blev uformodentlig angreben af en stærk Norden-Vind og gandske forkølet, saa har ieg siden den Tiid udstaaet 3de store smertelige Sygdomme, af hvilke ieg den sidste ej endnu har forvunden, følgelig kun vidst af faa Helbreds Dage, af hvilke de fleeste har været fra Pindsefesten til Landemodet d. 17. Juni. — — —“

I Efterskriften hedder det:

„Hvad i Almindelighed Meenighedernes Tilstand her i Stiftet angaar, da har vi Aarsag at prise Herrens Naade imod os; Thi om det end desværre ej allevegne findes i Lære-Standen som man ønskede, og Naadens Foragt mangansteds voxer, saa har vi dog Gud skee Lov mange retskafne Siæle-Sørgere, hvis Arbeydes Frugt er derimod ikke mindre kiændelig, ligesom jeg kand med Sandhed vidne, at Guds Rige her i Stiftet alt meere udbreder sig, hvilken Herrens Godhed er desmere forunderlig i denne Tiid, da han lader sine svare Domme gaae over Christenheden — — —“

Riibe d. 28. Dec. 1762.

Hvad Kirkens Tilstand iblandt os er angaaende, da kan vi aldrig nok prise den forunderlige Guds Naade og Barmhiertighed, som hidindtil ej alleene har bevaret os den uskattefulde Lande-Fred men endog den saliggjørende Lærdom ren og uforfalsket iblandt os. Er desværre ej enten saadan Nidkiærhed iblandt Lærere eller saadan Skjønksomhed iblandt Tilhørere, som kand svare til vor Besøgelses Tiid og de gyldne Naades Dage, som vi leve i, saa har vi dog Gud skee Lov, mange Steder baade muntre Zions Vægtere og saadanne Ordets

Hørere, som lade det utrykkelig tilsyne i deres Levnet. Den atheistiske ja antichristelige Sæd, som i disse sidste Tider meere end nogensinde tilforn ytrer sig, har dog endnu ikke ret kundet bryde igiennem. — — —

Riibe d. 28. December 1763.

Dette er hans sidste Visitatsaar. Og man mærker ogsaa af Indberetningen, at han er en gammel og træt Mand. Han siger:

„Videre vilde min tunge Alderdom og svage Kræfter denne sinde ikke tillade min Visitation at fortsætte (Han har kun overkommet seks Steder).“

Løvrigt siger han, at de fleste af Lærerne fører „et ustraffeligt Levnet og forrette Deres Embeder upaa-klageligen, og om der end findes her og der nogle modige og selvraadige som hellere vil være Meenighedens Herrer end Exempel og i Tillid til deres Lovkyndighed ingen Formaning antager, saa er deres Tal dog kun lidet, da vi derimod have, Gudskelov! ikke faa retskafne Christi Tienere som distingvere* sig med priiselig Nidkiærhed og utrættelig Arbeide i Herrens Viingard.

Hvad Tilhørerne angaar, da kand man ikke klage over dem, naar man undtager nogle gienstridige, som ikke vil holde deres Børn i Skole.** De andre søge Guds Huus flittigen, og fattes heller ikke paa saadanne, som beviise deres Troe med en sand gudelig Vandring.“

I sin sidste Henvendelse til Kongen siger den gamle Biskop:

„Over alt kand vi ikke nok fuldtakke den grundgode Gud, at vi af Hans blotte Naade under Deres Kongelige Mayestets lyksalige Regimente endnu nyde den

* udmærke.

** Se Hardsyssels Aarvog V. B., S. 25 ff.

sande Evangeliske Lutherske Religions Friehed for hvis skyld vore Troes Bekiendere liide saa ubeskrivelig Forfølgelse og Elendighed paa mange andre Steder.* Og endskiønt det er ikke et got Omen,** at Religionen forsmaaes, som dog er Grund til alle Stænders Lyksalighed, og at det saliggjørende Guds Ord jo længere jo meere foragtes, ja endog paa den Tiid, da Herrens tugtende Haand er endnu udstrakt over Landene, Dog ansee Andre derimod disse haarde Hiemsøgelser for idel Naade, ihenseende til den farlige Kriig, som Gud hidindtil saa forunderlig og faderlig har afvendt, ihenseende til vor store Utaknemlighed, som længe siden har giort os til ald Naade uværdige. — — —

* Hugenerne f. Ex.

** Varsel.

FRA LANDSBYSKOLENS BARNDOMSTID

I RINGKØBING AMT

Af P. SEVERINSEN

V.

HAMMERUM HERRED

I tidligere Aargange (I, II, IV, VI) har jeg meddelt Udtog af de Ordninger af Skolevæsenet, der fastsattes, da *Christian den Sjettes Skolelov* af 23. Januar 1739 sattes i Værk. Angaaende den almindelige Lovgivning og Udvikling henviser jeg særlig til den første af disse Meddelelser.

Iaar meddeler jeg Aktstykkerne fra det vidtstrakte Hammerum Herred, der jo i de Tider var Lyngens store Rige, som maatte byde store Vanskeligheder ved et Skolevæsens første Organisation paa bar Bund.

Bunden var nemlig ret bar. Og derhos var Degnenes økonomiske Stilling saa ringe, at det slet ikke var saa let at bruge dem til Folkeoplysningens Bærere. Storgaard Pedersen har i Aarbogens I. Bd. ladet trykke en Indberetning om, hvordan de havde det 1714. Det var ikke blevet synderlig bedre i de siden forløbne Aar.

Stillingen ses af en Indberetning af 6. April 1735 fra Herredsprovsten Hr. *Vitus Bering* i Rind til Biskop Anchersen. Den er Besvarelsen af Regeringens første Forespørgsel for at faa et Grundlag for Regeringskommissionen at arbejde paa.

Provsten meddeler, at han har forhandlet med Præsteskabet, og han maa meddele, at her i Herredet „befindes ikke flere Skoler virkelig oprettede end een udi *Aulum Sogn*“. Om denne skal vi siden høre.

Saa fortsætter Provsten som følger:

Ellers findes her vel i Herredet nogen Afbildning og gjort Begyndelse til Skolers Indrettelse saasom

1) udi *Herning Sogn*, hvor Velbaarne Hr. Cancelliraad Peder Lassen til Herningsholm efter Sognepræstens Anmodning af sær gudelig Bevaagenhed paa sin egen Bekostning haver afvigte Aar 1734 ladet opbygge et smuk Skolehus paa noget gammel ham tilhørende Hedejord, østen til og ikke langt fra *Herning Kirke*, hvor en skikkelig og veloplyst verdslig Mand bor og af bemeldte Herre tilligemed Sognepræsten er beskikket til at læse for Ungdommen i begge Sogne. Men ingen vis Salarium er hannem til Dato bleven tillagt, undtagen hvad han af Ungdommen selv til Belønning for sin Information kan erhverve.

2) Udi *Ikast Sogn* befindes ved Kirken, der ligger midt i Sognet, et Degnebolig og Skolehus under eet, for mange Aar siden af Sognefolkene selv at være opbygget. Men som samme Hus nu er bleven meget brøstfældig, haver Sognepræsten og Præpositus honorarius, Velærværdige Hr. Niels Brøndum som Ejer af Kirken længe tilforn gjort Anstalt til Husets Reparation, og formedelst adskilligt dertil anskaffet Tømmer forderligst lader det paa sin egen Bekostning blive iværkstillet. Men ingen Skolemester findes der, og ejheller er Degnen nogen Salarium for Skoleholden tillagt. Saa at bemeldte Hus sjunes nu mere at være et Degnebolig end en Skole.

Behøves paa de visse udnævnte Pladse fuldkomne Skolers Indrettelse, og allermest i hosfølgende specificerede Sogne, hvor ikke engang Degnene haver nogen Degnebolig eller vis og bekvem Bopæl til at holde Skole. Saasom

1. Et Skolehus udi *Scharrild* og *Arnborg Sogne*, paa

en Plads midt imellem begge Sogne ved *Hiølund Bæk*.

2. Et udi *Neuling* og *Sinding* Sogne paa Fortoget ved Sinding og Annexkirken; thi det Kirkesogn er det største.
3. Et udi *Ørre* og *Hoxager* Sogne, paa Fortoget ved Ørre Hovedsogns Kirke.
4. Et udi *Vilberg* og *Timring* Sogne paa Fortoget ved Vilberg Kirke.

Overalt i bemeldte Sogne sukker Degnene efter hidindtil manglende visse Boliger at bekomme og ønskede vel i Betragtning af deres Kalds Ringhed at maatte nyde Skoleholdernes Tjeneste, om de ellers fandtes dertil dygtige. I de øvrige Sogne haver vel Degnene deres visse tillagte Boliger, men dog kan de ikke — i Betragtning, at enten er Sognene eller og Byerne i et Sogn her udi Egnen vidt fra hinanden beliggendes — faa Ungdommen til Undervisning saa ofte som sig burdte. Og om saa aldrig var, saa nyder de dog ikke efter Loven deres af Sognene tilhørende Indkomster, som desforuden, om samme end var at bekomme, i saa slette Degnekalde ville blive ringe nok. Hvorudover Degnene for Levnedsmiddel at erlange nødes til paa andre Maader som Bønder at erhverve deres Brød, og derfor kan efter deres Tilstand og Capacité lidt tage Ungdommen i Agt. Saa at her altsaa af høj Nødvendighed end mere forlanges Skolers Opbyggelse udi næst specificerede Sogne, lige saa vel som i de forbemeldte. Nemlig:

5. Et Skolehus udi *Zunds* Sogn, paa en bekvem Plads midt i Sognet, lidt sønden og østen fra Kirken og Præstegaarden.
6. Et udi *Giellerup* Sogn paa Kirkens Fortog, der ligger midt i Sognet.
7. Et udi *Ikast* Sogn sjunes ogsaa at skulle indrettes ved den der i Sognet liggende Kirke, med mindre Skolemesteren kunde, som dog ikke vel lader sig gøre, bo hos Degnen i det saa kaldede fælles Degne- og Skolehus, hvorm tilforn er gjort Oplysning.

8. Et udi *Felding* og *Assing* Sogne paa Assing-Kirkes Fortog, saasom Degnen bor i sit Degnebolig i *Felding* Sogn.
9. Et udi *Sneiberg* og *Tyrning* Sogne paa Fortoget ved een af Kirkerne.
10. Udi *Herning* Sogn, der langt er bortliggende fra Rind og Hovedsognet, hvor Degnen bor, behøves til den der før bemeldte og opbygte Skolehuses Vedligeholdelse, Forbedring og Skolemesterens Salarium visse Middel og Udveje.

Herefter skal nu meddeles, hvorledes man 1741 virkelig satte Sagen i Værk. Som i de tidligere Meddelelser giver jeg kun Udtog af Fundatserne.

Aulum dannede som meddelt en hæderlig Undtagelse, selv om denne Undtagelse ikke er videre imponerende.

Degnekaldet var her for en Gangs Skyld ret velstillet, idet det havde en Gaard „ungefær paa Avlingen lige saa god som Præstegaardens Ejendom“. Men netop derfor fik Degnen ingen Glæde deraf. Det var muligvis en meget gammel Historie, at der havde været Bud efter det gode Degnebol. Der har nemlig været et Kongebrev af 28. Jan. 1575, at Degnen skal selv have Degnebolet og selv nyde Indkomsten, — hvilket tyder paa, at andre har nydt den. Men har Kongebrevet virket, saa har denne Virkning ikke været ret længe. Man har vidst Udvej til at finde en Omvej.

Dette ses af følgende mærkelige Dokument, dateret Krogsdal 10. Marts 1585 (Ribe Stiftskiste; Hammerum Hrd. Pqv. 13).

Jeg Jørgen Jensen Præst til *Aulum* Kirke kendes og gør vitterligen for alle i dette mit aabne Brev, at elskelig ærlige og velbyrdige Mand Poul Munk til Krogsdal haver nu paa alle hans Tjeneres Vegne i forn *Aulum* Sogn, undt og opladet mig og min Hustru udi begge vor Livstid at skal udi alle Maader nyde, bruge og

beholde den Degnebol, ved Aulum Kirke er liggendes, med alle forn Degnebols rette Tilliggelse baade Ager og Eng, som der nu tilligger og af Arilds Tid tilligget haver, saavidt som hans Tjenere i forn Sogn haver Rettighed til forn Degnebol. Da bepligter jeg mig forn Jørgen Jensen, Præst til Aulum Kirke, at jeg og min Hustru i begge vor Livs Tid skal holde og forskaffe Sognemændene i forn Sogn en ustraffelig Degn paa min og min Hustrus egen Bekostning, og mine Sognemænd uden Skade og videre Besværing i alle Maader; og naar at jeg eller min Hustru begge to ere heden sovet og afgangen, da skal forn Degnebol med al sin Rettighed i Ager og Eng igen komme til forn Aulum Sognemænd ubehindret i alle Maader.

Det ejendommelige ved Trafiken ligger deri, at man regner, det er Bønderne, der har Ret til en Degn, men Bønderne er Herremandens, og saa afgiver Herremanden paa Bøndernes Vegne denne Ret — eller en Del af den — til Præsten. Herremanden er den fhv. Ribebisp Oluf Munks Søn til Tvis Kloster. Det var en Familie, der altid forstod at finde en Udvej, naar det gjaldt Godsrettigheder. Her har de ogsaa forstaaet at hjælpe Aulum Præst.

Imidlertid har Bønderne ikke rigtig sværmet for, hvad Herremanden saa naadig havde gjort paa deres Vegne. Der gik mange Aar, men de glemte ikke den gode Degnegaards Tilværelse, og omsider satte de sig i Bevægelse. Gaarden fik de ganske vist ikke fra Præsten, men deres Klage foranledigede dog et Skolelegats Tilblivelse. Derom hedder det saaledes i Fundatsen (anf. Pqv.):

Eftersom Bønderne i Aulum Sogn haver sig beklaget ingen at være i Sognet, som kunde lære deres Børn at læse og skrive, hvor over de har været begærendes at den Jord, som ligger til Degnebolet, hvilket Præsten en Tid lang haver haft i Brug, maatte lægges til en

siddendes Degn, som tillige kunde holde Skole, saa vilde de selv lade sætte et Skolehus, — saa er derom med hæderlige og højlærde Mands Doct. Johan Borkersens, Superintendent over Riber Stift, Vilje og Samtykke saaledes forafskediget, at Præsten til Aulum Sogn skal beholde samme Jord, og deraf aarligen give til en siddendes Degn 10 SDlr. Desforuden haver jeg for mig og mine Arvinger givet og perpetueret 200 RDLr. in Specie, og deraf 12 Rdl. aarlig Rente til fornævnte siddendes Degn, hvilket han skal nyde og beholde saa længe han sig skikkelig og tilbørlig forholder og flitteligen informerer Børnene baade udj deres Catechismo saa vel som at lære dennem at læse og skrive. Og skal han være forpligt at lære saa mange fattige Børn, som ere i Sognet, for intet; de andre, hvis Forældre Gud har givet den Formue at holde dem frem, skal give hannem hver en Skilling om Ugen. Og vil jeg, imedens jeg lever, selv sætte fornævnte 200 Rdl. paa Rente. Men efter min Død skal den mit Barn eller Arving, som Leergrav besiddendes vorder, staa derfor, paa det Renten deraf aarligen i rette Tide, nemlig til hver Sanct Mikkels Dag, kan blive erlagt. Og dersom imod Forhaabning samme mit Barn fandtes deri forsømmelig, da skal de andre mine Børn forpligt være derpaa efter denne min Foundation at tale. Vil derfor samtlig mine Børn og Arvinger troligen ombedet og formanet have, at de efter denne Foundation i alle sine Ord, Punkter og Artikler ville holde, som de for Gud ville ansvare. At dette er min endelige Vilje og Begæring, haver jeg trykt mit Signet her nedenfor og med egen Haand underskrevet, venligen ombedet mine kære Sønner, ærlig og velbr. Mænd Manderup Due til Halkærsholm, Christen Skeel til Holbækgaard og Otte Skeel til Katholm med mig at underskrive og forsegle. Datum Fusinge Sankt Mikkels Dag Ao 1641.

Berta Friis egen H.

Manderup Due mpp. *Christen Skeel* mpp.

Otthe Skeel mpp.

Legatet virkede da ogsaa i en Aarrække, men 1681 gik det istaa, da Ove Ramel solgte Lergrav til sin Søster Anne Ramel til Hundslund, Enke efter Kansler Peder Reedtz. Dermed ophørte Renternes Udbetaling, „vores Børn og Ungdom til ynkelig Forhindring i deres Lærdom og Forfremmelse“ (Herredsbogen 1690).

Forordningen om Degnenes Lønning af 21. Juli 1688 purrede atter op i Degnebol-Sagen, idet Beboerne henviste til, at der jo var en god Gaard, saa man behøvede ingen ekstra Udgifter. Enden blev en Dom paa Hammerum Herredsting 16. Januar 1692, hvorefter Beboerne skal lønne Degnen efter Forordningen. Efter Præstens Tilbud overtager Degnen (Peder Graversen) Degnebolet mod Erstatning for Udlæg. Dog ses det ikke siden at være beboet af Degnen selv.

Men Legatet var stadig magtesløst. Da opdagede Biskop Laurids Thura Fundatsen, og tilsidst fandt man da frem til Dødsboet efter Ove Ramels Enke Fru Mette Rosenkrantz til Borreby, død 1730. Det lykkedes. Eksekutorerne restituerede af Boet de 200 Rdl.

Men dermed var Skolen ikke i Gang. Skolehuset var bortlejet. Først 23. Aug. 1736 foreligger der en Overenskomst mellem Anders Opitz til Lergrav og Provst V. Bering, at Lejeren fraflytter Skolehuset i Aulum 1. Maj 1737, og Huset bruges til Skolehus. Degnen maa ogsaa bygge til og bo der. Beboerne leverer Ildebrændsel til Skolen. „Ellers tillades ikke Degnen at bruge Børnene til noget af sit Arbejd at gøre, men alene dennem at informere.“

Dette er altsaa Hammerum Herreds eneste Skoles Historie før Skoleloven 1739. I al sin fattige Krinkelkroethed er den betegnende for Landsbyskolens Kaar før 1739. Men man var dog i sidste Øjeblik kommet saa vidt, at da den nye Lov skulde sættes i Værk,

kunde Aulum Skolefundats (Lergrav 17. April 1741) gives den overlegne Form, at under Henvisning til den gamle Skolestiftelse udtales, at her ikke behøves noget Paalæg.

Stiftsøvrigheden paategner:

Indbemeldte Fundats bliver saa vidt Aulum Sogn an-gaar saaledes approberet, at Lysepengene af Aulum Kirke anvendes til Nye Testamenter, Catechismi For-klaringer og de andre nødvendige Bøger for Børnene, som gaar i Skolen, hvilke af Kirkepatronen efter Præs-tens Forslag under Provstens Opsigt distribueres.

C. v. Gabell.

H. A. Brorson.

Herning. Naar nu Herredets øvrige Sogne skal gennem-gaas, da vil særlig Interesse samle sig om det, der i vore Dage er blevet til Købstaden Herning. Her er imidlertid den Vanskelighed, at just for Rind og Her-ning mangler Skolefundatserne i Herredspakken, og jeg har ikke kunnet opstøve dem andensteds.

Som det ses af Provstens foran gengivne Indberet-ning, var der 1734 gjort et Skridt ved at bygge et Skolehus i Herning med en „skikkelig og veloplyst“ Mand som Lærer, ganske vist uden fast Løn. Justits-raad Lasson til Herningsholm udstedte 1741 Fundats, og den har vel gaaet ud paa at sikre nævnte Mand en fast Løn.

I Amtsprøvestens Registreringsbog fra ca. 1815 gives der følgende Skildring af Forholdene, som genspejler Ordningen mellem Skolelovene 1739 og 1814.

Hovedskoledistrikt, hvortil hører hele Sognet. — 1. Bygning 6 Fag Vaaning og 3 Fag Skolestue samt 9 Fag Udhus i god Stand. Heraf har Skoleholderen selv bygget 5 Fag, for hvilke han forlanger Godtgørelse af Eftermanden. — 2. Jord omtrent 8 Tdr. Agerland og 3 Tdr. Hede; kan saas 10 Skpr. Rug, 4 Skpr. Byg

og 12 Skpr. Havre; kan holde 2 Køer og 10 Faar. — 3. Brændsel 52 Læs Tørv. — 4. Løn omtrent 10 Rdl., hvorunder 3 Rdl. 2 Mk. Lysepenge. — 5. Skoletiden fra 12. Novbr. til 12. Marts. — 6. Børnenes Antal 61. — 7. Skoleholderen Peder Truelsen gammel og ønsker at afstaa Embedet. — 8. Undervisning som i Hovedskolen. — 9. Skolejournal ej holdet men lovet for Eftertiden.

Den 4. Novbr. 1810 visiteredes. Den confirmerede Ungdom meget god, den uconfirmerede læste for det meste godt i Bog og gjorde god Rede for Indholden af det læste.

Nogle Sognemænd fra Rind androge om at forskaffe en Omgangs-Skolelærer, hvilket Præsten lovede om muligt at faa en dertil duelig for den bestemte Løn 10 Rdl. Hvis ikke maatte Beboerne forene sig om at give et Tillæg i Lønningen, i hvilken Hensigt han lovede at samle dem.

I Forslaget til Nyordning 1815 hedder det: Skolelærerens faste Løn af Sognet er 10 Rdl. Forresten har han haft sit meget gode Udkomme af den ham fra Herningsholms Ejer i sin Tid tilfagte meget gode Skolelod, der bestaar af 11 Tønder for største Del veldyrket Agerland.

Sammesteds omtales Læreren den ærværdige gamle Peder Throelsen, med megen Agtelse. Han er nu 70 Aar, men har 6 Børn, hvoraf det ældste kun er 10 Aar, hvorfor det foreslaas at han, for ikke at komme til at lide Nød paa sine gamle Dage, skal beholde Embedet og holde en Medhjælper.

Rind. Fundatsen, udstedt af Justitsraad Lasson til Herningsholm 1741, findes ikke. I Amtsprovstiets Registreringsbog fra ca. 1815 skildres Forholdene saaledes.

A. *Hovedskoledistrikt*, hvortil hører Lind, Vester Høgild, Holte, Svendlund, Vejen, Skolborg, Orneborg, Mørup, Sig, Kideris Mølle og Skjærbek. — 1. Bygning 3 Fag Skole i Degneboligen i temmelig god Stand. —

2. Jord er ved Udskiftning, som endnu er under Behandling, omtrent $3\frac{1}{2}$ Skp. Hartkorn. Kan holde 2 Køer og 6 Faar. Udsæd kan endnu ikke bestemmes. — 3. Af hver Mand, som har Heste, leveres 1 Læs Tørv, 6 Snese til Læsset, omtrent 60 Læs. — 4. Løn, Lysepenge 3 Rdl. 2 Mk. — 5. Skoletiden fra 12. Novbr. til 12. Marts. — 6. Børnenes Antal 51. — 7. Skoleholderen, Degnen, kan blive god. — 8. Undervisning i Læsning, Religion, Skrivning og lidet Regning.

B. *Østre Omgangs-Skoledistrikt*, hvortil hører Resten af Sognet. — 1. Løn 10 Rdl. — 2. Skoletiden fra 12. Novbr. til 12. Marts. — 3. Børnenes Antal 31. — 4. Skoleholderen; endnu haves ingen for næste Aar, da ingen kan faas for den bestemte Løn. — 5. Undervisningen den samme som i Hovedskolen.

Giellerup. Herningsholm 20. Januar 1742.

1. Findes der i Sognet et Degnehus eller Bolig, hvortil skal sættes 2 à 3 Fag ny Bygning med Skorsten til en Skolestue.

2. I samme Sogn beskikkes ikke aleneste Degnen til at holde Skole i fornævnte Degnehus, men endog desforuden bliver en omgaaende Skolemester anordnet.

3. Til Degneskolen lægges Lundbye, Giellerup, Vraae, Frølund, Ringstrup, Bierregaard, Busch, Schoubye, Bitzhoved, Nørum, Kropslund, Hammerum, Aggerschou og Bierch. Men den omgaaende Skolemester skal besøge det øvrige af Sognet saasom Store og Lille Langlund, Hauge, Synder og Nørre Fastrup og Biøstrup, efter den Inddeling, som ved Tidens Beskaffenhed sker af Sognepræsten paa sine visse Steder, hvor Skolemesteren nyder Seng og Varme for intet, ligesom bedst kan bekvemme sig, hos een af Bymændene eller og efter Skifte iblandt Naboerne.

4. Degnen nyder for Skolehold til Løn de i Steden for Kirkelysene i bemeldte Sogn ansatte Penge 3 Rdl. 2 Mk., foruden de uvisse aarlige Sportler efter Forordningen og hvad hannem aparte kan tillades efter Moderation at bekomme af den formuende Ungdom, naar de antages i Skolen. Derhos er til Skoleløn i ommeldte Sogn beskikket af Herskaberne eller Sognets Hartkorn at

skulle betales aarlig 12 Rdl., som bliver af hver Tønde ungefær $4\frac{1}{2}$ Sk., hvoraf Degnen endnu bekommer en liden Andel efter Proportion til Skoleløn, dog med Vilkaar, saafremt man kan akkordere med den omgaaende Skolemester ringere, end bemeldte 12 Rdl. kan beløbe sig, for hans Løn og Ophold, ligesom Conjuncturene i Tid kan falde. Men saafremt Degnen vil paatage sig forsvarelig ved en bekvem Person at forsyne hele Sognets Ungdom overalt med Skolehold og derfor fornøje ham med Løn og Underholdning, kan hannem derimod efter Sagens Beskaffenhed forundes al Skolelønnen for sig alene. Desuden bekommer Degnen et godt Læs Tørve, beregnet til 6 Snese i Læsset, af hver Mand overalt i Sognet.

5. Hvad Tiden angaar til Skolehold, da skal og bør vel ingen Tid om Aaret være undtagen, dog med Forskel af Ungdommens Alder og Beskaffenhed være determineret. Thi de smaa Børn fra 5 til 9 Aar gamle eller og de, som i Barndommen intet streng eller anden Bondearbejde kan gøre, behøver da i den Tid allermest at undervises, og bekvemmeligst om Sommeren, paa det at naar de i Barndommen ere underviste og er kommen til større Alder, de da baade kan have Nytte af Catechisationen om Helligdagene i Kirken, saa og i de travle Tider om Aaret og naar de ikke kan undværes, kan blive befriede fra Skolegangen og gøre Arbejde og Tjeneste for Bonden. Men naar det stunder til deres Confirmation, bør Degnen saavelsom den omgaaende Skolemester særdeles holde Skole for dennem og alle andre i Sognet fra Mortens Dag til Gregorii Dag, dog ellers altid, naar som helst det forlanges.

Sunds. Herningsholm 20. Januar 1742. Tøger Lassen til Herningsholm største Lodsejer. Indledningen som i Gellerup. Der er Degnebolig, hvortil bygges 2—3 Fag Skolehus. Foruden Degnen ansattes en omgaaende Skolemester.

Til Degneskolen lægges Sunds By, Torup, Kiærgaard, Syndervaas, Tvermose og Skophuset. Men den omgaaende Skolemester skal besøge det øvrige af Sognet.

Om Lysepenge og Sportler som i Gellerup. Derhos

skal til Skoleløn reparteres 8 Rdl., hvoraf Degnen som i Gellerup faar, hvad der bliver til overs fra Skoleholderens Løn, med mindre han selv vil overtage det hele.

Om Skolepengene bestemmes som i Gellerup.

Ørre. Ørre Kirke 26. April 1741. For største Lodsejer Velb. Fru Rantzau møder Peder Christensøn Wie.

Siden Mons. Opitz* ikke mødte efter forhen anmeldt Advarsel, blev Sognedegnen hæderlig Sr. Alexander Lassen anmodet sin Erklæring at give, om han Skolen i Ørre Sogn kunde eller vilde forestaa, paa den Maade, at Degnehus og Udbygning til Skolestue vorder sat og han derudi at bo eller en forsvarlig derudi at holde, som Skolen lovlig kan forestaa, da nu skal vorde overlagt efter Sognets Lejlighed, hvad han eller Skoleholderen derfor skal nyde. Degnen svarede, at hans fattige Degnebrød slap han nødig, og som han boede i et Fæstested paa Monsieur Opitz Gods, der ligger i Annexet nær Hodsagger Sogn, og derfor ikke, som han er en gammel Mand, kan paatage sig at holde eller forestaa Skolen i Ørre Sogn. Som da Degnen ikke kan eller vil paatage sig Skolen i Sognet at holde efter Hans Majestæts allernaadigste Forordninger, som ske burde, henstilles dette til de højbydende Herrer over dette Væsen deres Behandling.

Vil ellers allerydmygst forestille, at naar ermeldte Degnehus og Tilbygning til Skolestue kom i Stand, kunde Sognet nogenlunde contribuere dertil saaledes: 1. at forskaffe Degn eller Skoleholder fornøden Ildbrand, 2 Læs Torve af hver Mand, som har Heste og Vogn, der kan beløbe sig omtrent 60 til 70 Læs aarlig, og dernæst at regne af Tønde Hartkorn i Sognet, som er ialt 131 Tdr. à Tønde 4 Sk., kan beløbe sig 5 Rdl. 2 Mk. 12 Sk. Af Kirkelysene 3 Rd. 2 Mk. Er 8 Rd. 4 Mk. 12 Sk. For denne Løn og paa ovenmeldte Maade kan nok faas en Mand der i Sognet for Sognets Ungdom at holde Skole navnlig *Ole Nielsen Meldgaard*, som og Skoleholderiet kan forestaa. I Sognet er ellers nogle Gaarde, saasom Over Simmelkiær, Neder Dito, Sneptrup og Brevig samt Romvig, noget langt fra Sko-

* til Lergrav, Kirkeejer.

len beliggende, men siden disse Gaarde er saa langt fra hinanden, at deres Børn ikke kan samles til noget Sted uden med samme Besværing som til Hovedskolen, saa har forbemeldte Beboere erklæret sig langt hellere at vil søge bemeldte Skole med deres Børn end en aparte omløbende Skolemester skulde holdes, som Sognet ikke kan bekoste og de desforuden formener at kan have samme Nytte af Hovedskolen. Skulde ellers, som formodes, en anden Degn vorde beskikket, som Skolen kan forestaa, da forventes noget fra ovenmeldte Løn at overskyde, Skolekassen og dette Væsen til videre Nytte. Hvilket saaledes til de høje Herrer Direktører over Skolevæsenet deres højgunstige Resolution indstilles af

De høje Herrer's allerydmygste og
tjenstærbødige Tjener.

Paa velbemeldte velb. Frues Vegne som Fuldmægtig
P. C. Wie.

Indbemeldte Fundats bliver herved approbered saaledes, at Degnen, som i Fremtiden bebor Degneboligen, hvortil bygges fornøden Skolehus, besørger Skoleholdet i Ørre Sogn, enten selv eller ved en dertil bekvem Person, og at de smaa Torper eller langt fra liggende Gaarde, i Fald de ikke kan søge Hovedskolen, exciperes fra Udgift dertil og da ved aparte Skolemester selv besørger deres Børns Undervisning, som forsvarligt kan eragtes.

C. v. Gabell.

H. A. Brorson.

Vilbjerg. Wilberg Præstegd. 18. Apr. 1741. Niels Linde er største Lodsejer og har forhandlet med de andre og Beboerne. Der har ikke været Degnehus, men et saadant er stillet i Udsigt.

Saaledes bliver da Degnen Skoleholder for bemeldte Wilberg Sogn, thi endskønt Dele af Sognet ligger af-sides og ikke i Vintertiden kan søge Skole ved bemeldte Degnehus, saa efterdi Sognet er liden (skønt vidtløftig) og følgelig faa Børn at informere, var det vel tjenlig, at Degnen alternerte at holde Skole den halve Uge i hans Bolig og den anden halve Uge i den paa en Fjerdingvej fra hannem liggende Distrikt, hvor skal forskaffes en Skolestue saa bekvem, at den Part af Sognets

Ungdom der magelig til Information kan samles. Skulde ellers Degnen i saa Maader synes, det vilde falde ham besværligt, saa observerer han vel, at hans Vej til Raading, hvor Skolestuen skulde indrettes, ikkun kan regnes for en Fjerdingvej, i den Sted smaa Børn fra de længste Steder haver dobbelt saa lang Vej til hans Degneskole, foruden at Sognet ingenlunde taaler at holde en aparte Skolemester, med mindre Degnen ifølge Forordningen vilde afligge noget til dens Subsistance, eller og at Degnen vil for billig Tillæg ligesom i andre Sogner holde en bekvem Person til Medhjælper paa 3 til 4 Maaneder om Vinteren, som Ungdommen i Raading Skolestue aarlig under hans Tilsjun og Ansvar kunde informere. Hvilket af Delene Degnen udvælger, er det man herved vilde vente for derefter at gøre Slutning paa bemeldte Wilberg Sogns Skoles Informations Indrettelse. Med Løn og Ildebrand til Fornødenhed i Følge Forordningens Meldende bliver da sluttet, at Degnen nyder efter Forordning (efter han skal holde Skole paa tvende Steder) 6 Rdlr. og til Overskud 4 Mk. Bliver da Lønnen 10 Sldr. og herforuden har hver Gaardmand ved hver Skole indgaaet 2 Læs Tørve og 7 Snes til Læssen hannem at forskaffe og levere.

Timring. Wilberg Præstegd. 18. April 1741. Tilhører Niels Linde undtagen Trøstrup Gaard og Huse.

Derudi holdes en bekvem Person, som under Sognepræstens Opsigt kan bestride hele Sognets Ungdom undtagen tvende Gaarder Trøstrup og Tephede, som begge ligger yderst den første sønderst og den sidste vesterst i Sognet, foruden at der er ungefær $1\frac{1}{2}$ Mils Distance imellem dem begge, og derfor bliver vel nærmest efter Tephede Beboeres Forslaug og Tilbud, selv herefter som tilforn hver for sig at lade besørge deres Børns Information ved en Person i Huset, mod at de ingen Maade svarer noget til Skolevæsenet i Sognet, men i dets Sted forsvarlig og upaaklagelig oplære deres egne Børn, som til Dato sket er, det deres Sognepræst kan bevidne.

Alt øvrige Sognets Ungdom kan og bør samles ved Kirkgaard, som ligger midt i Sognet og belejlig for

alle Beboere deres Ungdoms Skolegang. Og siden Linde er i saa Maade eneste Ejer af denne Skoles Distrikt, saa forskaffer og besørger han paa sine Bønders Vegne aarlig i bemeldte Kirkgaard en forsvarlig Skolestue med behøvende Ildebrand, saa længe Skolegangen vedvarer eller af Bønderne forlanges, være sig Vinter eller Sommer. Hvad Kost og Løn samme Skolemester bemeldte Tid vil prætere, er det Bønderne, som ligger under denne Skoledistrikt, efter Accord betaler med 8 Rdl., og som Linde bliver Directeur for samme Skolekasse og indfordrer dens tilkommende Rettighed, som bestaar i aarlig Betaling for Timmering Kirkelys, Tavle og Multpenge, samt hvis Tjenestefolk bør contribuere, og saa vidt samme Indtægt ej kan opløbe til, hvis som forbemeldt er lovet til Skolemesterens Hold og Belønning, det besørger Directeuren lige saa vel som Skolestuen og Ildebrand i rette Tid af Bønderne at indkomme og til Skoleholderen betales, hvorunder og vil observeres, at de fattige Skolebørn endog forsynes af Kassen med fornøden Skolebøger.

Nøvling og Sinding. Neufling Kirke 16. April 1741. S. C. Wie paa Fru Rantzaus Vegne.

I *Neufling* Sogn vorder af Kirkeejeren sat et Degnehus ved Kirken, hvor samtlige Sognemændene undtagen tvende smaa Steder nemlig Kaarshøj og Boelsgaard holdte for at være bekvemmelig nok for deres Børn at samles saa vidt ske kunde efter Sognets Situation; saa og paa samtlige Lodsejeres eller Bønders Bekostning vorder tilbygget en Skolestue med sit Tilbehør. Holder Degnen derudi Skolen efter hans Majestæts allernaadigste Instrux, hvorfor med ham er akkorderet aarlig at skal have 4 Rdl. og af hver Mand i Sognet, som har Heste og Vogn, 3 Læs Torv, som ungefær beløber sig til 48 Læs, og af hver Tønde Hartkorn, som er i hele Sognet 45 Tdr. 4 Skp., à Tønde 4 Sk., beløber sig til 2 Sldlr. 3 Mk. 4 Sk., og af samme Kirkes Lys 3 Sldlr. 12 Sk. Resten af Lysenes Beholdning overlades billig til en Hjælp for *Sinding* Sogns fattige Bønder, som der ligeledes er ansat for 4 Sk. à Tønde Hartkorn.

Angaaende Skolen i *Sinding* Sogn: Et Skolehus i det mindste kan gøre saa vidt Frugt efter Sognets Situation, og derfor behøves efter Hans Majestæts Forordning, dog Sognet, der er lidet og fattigt, ikke formaar at sætte et saadant Hus, og Herskabet ikke har der i Sognet noget ledigt Hus, som ved Tilsættelse af Bygning kunde blive bekvem dertil. Thi er foranstaltet pro tempore ved velbemeldte Herskabs Omsorg, at en Boelsmand navnlig *Morten Nielsen* boende paa en nogenlunde bekvem Sted, nemlig i Kragssnap, for Ungdommens Samling, og tillige nogenlunde bekvem til at undervise Ungdommen, bestilt og foraccorderet at undervise Sognets Ungdom efter Hans Majestæts Forordninger og Instrux for 10 Sldr. aarlig og 2 Las Torve af hver Mand, som har Heste og Vogn. Men som Sognet for sin Ringheds og slette Hartkorns Skyld, — bestaaende af 69 Tdr., — ikke formaar paa egen Bekostning at sætte det fejlende Skolehus eller og at give mere Løn, som billig i Fremtiden udfordres til en fremmed eller ny Skolemester, naar denne afgaar; Kirkens Ejere saa vel som største Lodsejere i bemeldte tvende Sogner Neufling og *Sinding* ikke heller vel kan taale større Udgifter; thi naar Renten af Købesummen og Expenseerne samt de for Kirkelys til Skolerne destinerede Penge lignes med Kirkernes Indkomst, skal ikke blive over 9 Rdl. at holde dem begge vedlige med aarlig.

Da formodes allerydmygst, at De Høje Directeurer over Skolevæsenet her i Landet vilde gunstigst se bemeldte Sogn understøttet med nogen Hjælp af Stiftets Skolekasse, som oprettes af Købstædernes Kirkelys, hvorpaa forventes De Høje Herrer Directeurers gunstige Resolution og Approbation.

Denne Fundats har ikke Paategning om at være approberet. 1743 solgte Fru Rantzau *Sindinggaard* til Mads Pedersen Lillelund. Ved at give et Degnebol forbedrede denne da Forholdene.

Lillelunds Gavebrev, dateret Ryberg 19. Febr. 1744, lyder paa, at da der ikke er noget Degnebol

haver jeg underskrevne Mads Pedersen Lillelund købt af Øhrenhoveds Ejere et Boelsejendom under bemeldte Øhrenhoved matrikuleret, beliggende ikke langt fra Nøuflling Kirke og bruges af Sognepræsten velærværdige Hr. Andreas Henschell, saaledes, at Ejerne af Øhrenhoved herefter stedse svarer og betaler de deraf gaaende ordinære og ekstraordinære Skatter; og samme Boels Ejendom, 1 Stk. Eng alene undtagen, herved vilde have henlagt til en Degneboel for Degnen i Nøuflling, og han derimod til en Kendelse deraf og en liden Hjælp for Skoleholderen i Sinding Sogn give dertil aarlig 1 Rdl. 2 Mk., Halvdelen til Paaske og Halvdelen til hver Mikkelsdag, hvorved bemeldte Nøuflling og Sinding Sogners Skolers Indtægter lidet kunde formeres.

Dette Gavebrev er af Stiftsøvrigheden stadfæstet som Fundats. Præsten gjorde Vanskeligheder med at aflevere Jorden, saa at det varede noget, inden Lillelund kunde faa Degnehuset flyttet hen paa den skænkede Jordlod. Degnen Niels Sørensen Balm mistænkte ham endog — ugrundet — for, at han vilde have hele Sagen i Glemme.

Snejbjerg. Snejberg Kierchehuus 18. April 1742. Niels Linde er største Lodsejer. Kirkeejeren bygger Degnebolig og Beboerne tilbygger Skolestue.

Saa efterdi Sognet er maadelig stor og vidtløftig og en temmelig stor Del Børn at informere, er det vel tjenligt, at Degnen forsyner de langt fra liggende Steder, — saasom Synder og Vester Sognet undtagen Biere, som er henlagt formedelst Vejens Længde til Fjølstervang i Worgaards Sogn, — med en dygtig og bekvem omgaaendes Skolemester, som paa sin egen Kost informerer de unge i det ringeste fra Mortens Dag til St. Peders Dag eller længere Tid, ligesom Præsten det tjenlig eragter, da saadan Undervisning holdes baade for smaa og store udi Bondens egen Stue, eftersom Sognet ingenlunde taaler paa sin egen Bekostning at holde en aparte Skolemester, men agtes derfor tjenligst, at Degnen i Følge Forordningen afligger noget til Skolemesterens

Subsistence, som aarlig under Sognepræstens og Degnens Tilsyn og Ansvar underviser de unge. Hvilket Degnen selv har indgaaet og tilstaaet imod, at han til Løn og Ildebrand til Fornødenhed i Følge Forordningens Meldende nyder 6 Rdl. og til Overskud 4 Rdl., gør 10 Rdl., og desforuden leveres til ham af hver Mand i Sognet, som haver 2 Bæster og en Vogn, 1 Læs Tørv, som beregnes 6 Snese til Læsset.

Tjørring. 21. Marts 1741. Fuldmægtig St. Rasch fra Lundenæs. Der findes ingen Degnebolig. Da Børnene kun kan gaa i Skole fra Martini til Gregorius, „saa kan ingen Skolehuses Opbyggelse i denne korte Tid anses tjenlig“.

Dog er efter Præstens Forslag til at holde Skole for Ungdommen i Læsning, Skriven og Regning udi bemeldte Tid udset en Mand navnlig *Laust Pedersen*, boendes i Wester Syvebech, for den Part af Sognet, som ham herefter vorder inddelt. I den Henseende skal bemeldte *Laust Pedersen Syvebech* holde Skole for disse Byers Ungdom, nemlig Tjørringbye, Øster og Vester Syvebech samt trende smaa Afbyggere paa Ørenhoved Mark.

Trelund er $\frac{1}{2}$ Mil fra forrige Skoledistrikt beliggendes, beboes af 7 Mænd, for hvilke efter Præstens Forslag er antagen til Skolemester *Jep Jensen* i bemeldte Trelund til Ungdommens Undervisning i Læsning og Skriven etc. i den forhen mentionerede Tid.

Desaarsage er bemeldte *Laust Pedersen Syvebech* efter Accord som Skoleholder i den bemeldte Tid tillagt i aarlig Løn 4 Rdl. og 1 Læs Tørve af hver Mand i hans Distrikt. Item *Jep Jensen* i Trelund ligesaa i aarlig Løn 10 Mk., er tilsammen 5 Rdl. 4 Mk.

Ikast. Herningsholm 20. Januar 1742. Fundatsen formet som i Gellerup. Der bygges 2—3 Fag Skolestue til Degneboligen og tillige ansættes en omgaaende Skolemester. Til Degneskolen lægges Grødeby, Vaadegaard, Lille og Store Toftlund, Over og Neder Hold, Remme, Højris, Sudderbech, Haggelskiær, Rafnsvad, Overgaard, Steensberg og Bøgild. Der paalignes 10 Rigsdaler, hvor-

med forholdes som i Gellerup. Om Skolegangen findes de samme Regler.

Skarrild. 26. Maj 1741. En Degnebolig paa 5 Fag bygges ved Skarrild Kirke tilligemed en Skolestue paa 2 Fag. Kun hvad der bor norden den store Aa, skal søge Degneskolen.

I den søndre Del af Sognet „bliver dennem beskikket en Skolemester, som om Vinteren trende Maaneder, nemlig fra medio Novembris og til medio Februarii skal omgaa udi Ronnum, Synder Karstoft, Døfling og Skave at holde Skole og lære Ungdommen deres Børnelærdom samt og noget at skrive, om forlanges, hvor da skal indfinde sig paa hvert Sted saa mange af den hele søndre Sogns Ungdom, som for Vejens Længde eller Aernes Besværlighed det ikke bliver umuligt, hvilket naar Skole holdes søndest i Søndersognet er for Hesselvig, Øvig og Grene deres Ungdom ikke muligt, og de desaarsag imidlertid faar søge Skolen ved Kirken, hvilken, endskønt den er dem ej langt fraliggende, de dog ikke kan tillægges om Vinteren idelig at søge formedelst Overførselen over Aaen, som vilde blive utaalelig for Sognet og langt mere for dennem selv alene saaledes at bekoste.

Degnen holder Skole det ganske Aar igennem, ogsaa for dem, fra Søndersognet, der vil søge Skolen. Han faar 1 Fdk. Rug af hver Td. Hartkorn, ialt 2 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdk., samt 8 Rdl. Han skal holde Skoleholderen med Kost i de 3 Maaneder. Skoleholderen faar i Løn 2 Rdl.

Arnborg. 9. Juni 1741. Største Lodsejer er *Peder Paaske* til Karstoftegaard. Siden Arenborg Sogn, der i sig selv ikkun er ganske liden, ungefær af 80 Tdr. Hartkorn, bestaaende af en vidtløftig med Moser, Kær og gennemløbende store Aær og Strømme adskilt, at ingen Udveje eller Mulighed ses at stifte noget fast Skolehold, men den Undervisning, Sognets Ungdom i deres Kristendom bør og skal have ved en Omgangsskoleholder maa ske, som efter advenent af Hartkornet kan omgaa. Dog for dette Aar er formaaet tvende af

Sognemændene med Sognepræsten Hr. Arendt Bistedes Samtykke og Godtbefindende om deres her udi eragtede Bekvemhed, der og har paataget sig samme Information fra førstkommende Martini af og til Peders Dag, i Henseende Sognefolkene foregav deres Børn og Ungdom fra Fævogtning, Pløjning og Maagkøren samt andet Arbejde ikke længere eller anderledes kunde undværes.

Og bliver da under den ene Mand nemlig *Peder Lassøn* af Gl. Arenborg hans Undervisning følgende Steders Ungdom, nemlig: Tovdal, Lille og Store Hølund, Birkebæk, Gl. Arenborg, Toxvig, Sønder Søby, Arenborggren og Kirkegaarden. Nyder i Løn 4 Rdl. og af Beboerne 17 Læs Tørv.

Den anden Del af Sognet, som bestaar udi Fasterholt, Fasterholtbjerge, Skivild, Tornvig og Holtum, henlægges til *Thomas Pedersøn* af Holtum, der nyder for samme 3 Rdl. 2 Mk. og 6 Læs Torve til Brændsel.

Sønder Felding. Der var mange Lodsejere, hvorfor den største, C. Svitzer til Jullingsholm, ved Omgangsskrivelse satte de andre Stævne (Lundenæs, Herningsholm, Tanderup, Ryberg og Mogens Christensen Thim paa Marup) at møder 23. Febr. 1741 i Felding Kirke.

1. Først skal Degnen holde Skole for hele Sognet.

2. Og som Degneboliget er for lidet, saa Ungdommen derudi ej kan have deres Skolestue for dem selv, bekoster samtlige Lodsejere enhver pr. advenant efter sit Hartkorns Størrelse tvende Fag Huses Tilbygning med Loft, Vindver og Døre og Kakkellovn, som inden førstkommende Mikkelsdag skal være færdigt og opbyggt.

3. Al Sognets Ungdom og Børn, som søger bemeldte Skole skal fornemmelig og for alting oplæres og undervises i deres Kristendoms Forstaaelse, samt og at læse i hvad dansk Bog de vil og skal; Luthers Catechismus læres udenad, saa og dens Forklaring, desligeste skal saa mange, der vil, og lære at skrive og Skrift at læse, alt uden nogen Slags videre Betaling end efterfølgende 5. Post formelder. Uden saa er, at nogen vil lære Regnekonsten, da betales derfor aparte.

4. Læsning i Skolen skal holdes fra Mortens Dag og

til Gregorii Dag eller medio Martii hver Aar, i hvilken Tid Degnen stedse informerer som sagt, for enhver i Særdeleshed og for alle i Almindelighed, enten der er faa eller mange i Skolen, rig eller fattig, uden nogen Forskel derpaa at gøre, alt saaledes som han for Gud og Øvrigheden agter at tilsvare.

5. Hvorfor Degnen skal have til Løn aarlig, som in Novbr. skal betaales in allis, rede Penge 10 Slettedaler, de kongl. allernaadigst for Kirkelysene tillagte 5 Slettedaler derudi beregnet. I Henseende Sognet uden saadan højkongelig Benaadning ej var god for dette Skolehold at oprette, formedelst de fleste ere saa fattige, at endskønt de ere ganske fri for Hoveri, staar dog Hosbondens Landgilde til Rest ej alene for 1, 2, 3 mens endog for flere Aar tillige. Hvoraf den høje Øvrighed gunstigst maatte behage at erfare, at de øvrige Accidentser, som den kongelige Forordning tillader, af Bækken-, Fattigbøsse- og Tavlepenge etc., hvilke ogsaa reserveres til Sognets Skolevæsens Bedste, vil blive ganske ringe og lidet at regardere paa, helst Sognet efter den 7de Postes Formeldning og ved Skoleholdet bebyrdes med flere Udgifter, end her nu specialiter kan anføres.

6. Foruden forbemeldte 10 Slettedlr., hvoraf Sognemændene betaler som sagt de 5 Sldr., giver hver Mand paa det nordere Land Degnen for at holde Varme i Skolestuen et godt Læs Tørve, og de paa det søndere Land kører ham hver 2 Læs hjem af dem, han selv lader grave.

7. Og som Børnene fra det søndre Land foruden Vejen, de har at gaa paa begge Sider af Aaen, skal hver Aften og Morgen føres over den store Aa i Prammen, som tilhører Mølleren, altsaa betaler og samtlige Sognemændene baade Pramlejen til Mølleren aarlig, saa vel som og den Mands Umage, som skal styre Prammen frem og tilbage for Ungdommen, efter den Akkord, de selv derom med begge vedkommende sluttet og indgaaet haver.

8. Skulde udi *Assing*, som er Annekset til Felding, ikkun blive holdet omgaaende Skoleholder og saaledes ingen bestandig Skolehus der blive bygget, insinueres

underdanigst den højbydende Øvrighed, om de Penge af bemeldte Assing Kirke (i Fald der som sagt ingen bestandig Skole bliver bygget) for Lysene maatte komme til Deling med Hovedkirken, da man haabede, derved begge Alterne kunde blive ziret og forsynet med Lys, naar de ej blev tændt oftere end ved det hellige Sakramentes Administration, hvorved og den Grubbel en Del af den gemene Almue kunde fatte over Lysenes ganske Borttagelse, kunde forekommes. Thi skulde nogen ville have Lysene tændt enten ved Børnedaab, Brudevielser eller deslige, da at betale en billig Penge, 8, 12 til 16 Sk. derfor; hvilke Penge kunde anvendes til Bøgers Indkøb til fattige Skolebørn i begge Sognerne.

I Paategningen paataler Amtmand og Provst, at Degnen ogsaa skal være pligtig at undervise Smaabørn og uarbejdsdygtige i Sommermaanederne. Dette stadfæstes af Stiftsøvrigheden.

Assing. Der har været udarbejdet en Ordning af 5. April 1741 med Omgangsskoleholder for hele Aaret. Men Beboerne fandt Ordningen for besværlig og henvendte sig til største Lodsejer Krigsraad Svenning Andersen, hvorpaa der i Borris Præstegaard vedtoges en ny Indstilling 26. April:

Antages en Skolemester til at holde Skole i Sognet aarlig udi de 4 Maaneder fra 1. Novbr. til Februarii Maanedes Udgang, hvilken Skolemester tillægges til Kost og Løn udi bemeldte 4 Maaneder maanedlig 10 Mk. er 6 Rdl. 4 Mk. Item til Varme for sig og Børnene af hver Gaard i Sognet 1 Læs Tørv, som er 16 Læs.

Er accorderet med Christen Jensøn ved Assing Kirke, at han, som haver dertil et bekvem Hus og er næsten midt i Sognet, forskaffer en Stue til Skolehold, hvor Skolemesteren med Børnene kan have bekvem Værelse, Sæde og Varme, hvorfor han i bemeldte 4 Maaneder skal betales 1 Rdl.

Der er underskrevet af Sv. Andersen og 27 Bønder, deraf de 15 med egen Haand.

PRÆSTEINDBERETNING FRA LEMVIG 1766

Ved HOLGER SANDVAD

Med Indledning af P. STORGAARD PEDERSEN

Menigheden i Lemvig maa allerede tidligt være bleven paavirket af den lutherske Lære, thi 1535, altsaa et Aar før Reformationen gennemførtes, blev Præsten Poul Pedersen Lemvig kaldet herfra til Præsteembedet ved Ribe Domkirke, hvor han blev den første evangeliske Præst. Han har uden Tvivl været en dygtig og anset Prædikant, idet han 1537 blev valgt til at deltage i den Forsamling af gejstlige Mænd, som Kongen i Foraaret 1537 lod sammenkalde i Odense, og som der forfattede det Udkast til en Kirkeordinans, der senere i det væsentlige blev fulgt. Han døde af Pest i Ribe 1539.*

Hans Eftermand i Lemvig Præsteembede blev Magister Jens Andersen, hvis Livsførelse i flere Henseender har Lighed med Hans Tausens. Han var i sine yngre Aar Sortebrødremunk i Aarhus, og derfra sendtes han til Rom, for at han kunde blive „habil“ til at disputere mod Lutheranerne; men paa Tilbagereisen søgte han til Wittenberg, hvor han blev vunden for den evangeliske Lære og en Tid studerede under Luthers og Melanchtons Vejledning. Denne bar saa gode Frugter, at han siden her i Danmark blev en ivrig Talsmand for, hvad han der havde lært. Omtrent samtidig med sin Em-

* Kinch: Ribe Byes Historie 2. B., S. 16.

bedstiltrædelse i Lemvig maa han have indladt sig i Ægteskab, thi 1538 fødte hans Hustru Mette Simonsdatter* ham en Søn Anders, der tog Efternavn af sin Fødeby Lemvig. Anders Lemvig omtaler sin Fader med megen Ærbødighed og Kærlighed. Efter at have gaaet i Skole i Lemvig, Aalborg og Ribe blev han Skolemeister i sin Fødeby, hvor hans Fader døde allerede 1554. Nogle Aar senere drog den unge Rector til København for at studere videre. 1565 drog han ved Velynderes Hjælp til Universitetet i Wittenberg og tog der Magistergraden 1569. Otte Aar senere blev han Professor i Lægevidenskab ved Københavns Universitet.**

Som Magister Jens Andersens Eftermand i Lemvig nævnes Laurids Barch, der døde 30. Novbr. 1594.***

Om de følgende Sognepræster i Lemvig findes en Del biografiske Oplysninger i den Indberetning, som Provsten Morten Reenberg Dam herfra indsendte 1766 efter Biskoppens Opfordring, og som nu findes i Ribe Katedralskoles Arkiv. Afskriften af denne Indberetning og de dertil knyttede Noter skyldes Hr. Stud. mag. H. Sandvad.

EFTERRETNING

Om de af Høyædle og Høyærværdige Herr Biskop forlangte Poster, Lemvig og Nørre Lem angaaende

1) Om Præsterne her i Lemvig og Lem Meenigheder siden Reformationen findes intet, hvorfor derom alleeneste kand gives følgende oplysning:

a) Herr Peder Gregersen har været Sognepræst i Lem-

* I Wibergs Præstehistorie staar der Helle Simonsdatter.

** H. Rørdam: Københavns Universitets Historie II. B., S. 621.

*** Wibergs Præstehistorie og Secher: Kongens Rettertingsdomme I. B., S. 568.

vig A^o 1619,* hvilket sees af en Tafle paa Kirkemuuret i Altergulvet, hvorpaa findes følgende Inscription: A^o 1619 d: 8: Octbr: Lod Hæderlige Mand, Herr Peder Gregersen, Sognepræst i Lemvig, giøre denne Tafle paa sin egen bekostning.

b) Herr Niels Berthelsen haver Succederet hannem og faaet Hrr Peder Gregersens Daatter til ægte, som sees af en Lapidal-Inscription, der findes endnu under det store Vindve i Altergulvet, saalydende: Denne Vindve er bekostet over** Sal: Maren Jørgens Daatter af Hrr Niels Berthelsen og Anne Peders Daatter A^o 1630.

c) Derefter haver Herr Jens Jegind været Præst i Lemvig, som kan sees af en Træetafle opsat paa dend nordre Side i Altergulvet med følgende Inscription:

*Memoriæ et Posteritati.****

Dⁿ Janus Christiani Jegindus Lemvigius Pastor A^o Christi 1675 ætat: 43. Min: 17. Conjux Catharinæ Olai Japetionis / quæ septendecennis Dⁿ Bartholo Nicolai Fæstlero Symmystæ tantum non 15 hebdomadais nupserat / liberorum, quos exhibet ad dextram tabella, Pater.†

Ved Siden af samme Tafle staar opsat en anden liden Tafle, hvorpaa Hr Jens Jeginds 14ten Børn: 7 Sønner og 7 Døtre staar afskildrede paa.

d) Derefter kom Hr Magistr Frantz Rosenberg og var

* Han var Præst i Lemvig 19. April 1595. Secher: Kongens og Rigens Raads Domme I, S. 569. Red.

** Der kan paa dette noget mærkelige, men i Manuskriptet tydeligt skrevne Sted ikke være Tale om Fejlæsning.

*** Til Minde for Efterslægten.

† Hr. Jens Christensen Jegind, Præst i Lemvig i det Herrens Aar 1675, i sin Alders 43., sit Embedes 17. Aar, gift med Cathrine, Datter af Ole Jepsen (?), hun som i en Alder af 17 Aar var gift med Kapellanen Hr. Bertel Nielsen Fæstler [Wibergs Præstehistorie kalder ham B. N. Fistler el. Fisler] i kun 15 Uger. Han [d. e. Hr. Jens Jegind] er Fader til de Børn, som Tavlen til højre forestiller.

Sognepræst i Lemvig og tillige Provst i Skodborg Herred, som døde 1726.* Samme succederede hans Søn

e) Hr Hans Rosenberg først som Sognepræst og siden efter som Provst** (Om disse begge, Deres Vocations dato, Ordination, Genealogi etc. haver velærværdige Hr Rosenberg, Sognepræst i Resen, som er en Søn og Sønne-Søn, lovet at give fuldkommen Efterretning og Oplysning) hand døde den 17de Octobr. 1753. Hannem succederede

f) Jeg Morten Reenberg Dam, forhen i nogle Aar Præst ved Hospitalet i Ribe. Født i Udbye ved Wordingborg i Sælland d. 8de Ian: 1709 af Fader Magr Iver Arentzen Dam, Sognepræst for Udbye og Ørsløv Mee-nigheder, og Moder, Karen Hans Daater Giemtze, en Stiff-Daatter af Stiftsprovst Magr Morten Reenberg i Kiøbenhavn. — Blef dimitteret af Rector: Magr Iohann Sneedorf fra Sorøe Skole til Academiet 1728. — Tog Examen philosoph: og Baccalauri Graden 1729. — Sustinerede Examen Theolog: 1736 og prædikede for Dimiss sub Censore D. M. Wøldikke 1738. — Imidlertid reist og conditioneret paa adskillige Steder. I Norge for Hr Peder Landt, Provst til Totens og Walders Provsti*** og Sognepræst til Ourdal i Walders i Aggerhuus Stift. I Üttersen † ved Hamburg for Hr Carl Reinhard Völkers, Sündicus ved det adelige Frøyken Kloster ibid. I det Oldenburgische for Hr Christian Gustaf Heitmann, Pastor til Döttingen.

* Han var Rektor ved Lemvig Latinskole 1689—97, derefter Sognepræst og 1717 Herredsprovst. Hos Wiberg angives hans Dødsaar til 1730. Red.

** Hans Rosenberg fulgte Faderen i Embedet 1722. Han blev Herredsprovst 1733 og var en dygtig og anset Mand. Se Hardsyssels Aarvog VI, S. 151, og Kirkehist. Slgr. I, S. 178. Red.

*** Herreder Vest for Mjøsen.

† By, Nordvest for Altona.

Omsider ved Guds naadige Forsiun kaldet og forestillet til Feldtpræst ved Guarden til Fods af Biskoppen over Sællands Stift, Høyædle og Høyærværdige Hr Magister Peder Hersleb af 6te [?] og d. 27de ejusd: af samme Biskop ordineret i Vor Frue Kirke i Kiøbenhavn 1743. (:Gud ævig velsigne og belønne hans store Gunst og Godhed imod mig, som jeg aldrig noksom kand fuldtakke:) Derefter kaldet til Hospitals-præst i Ribe d. 1ste Maj: 1744. Kom i ægteskab med min sal: Kone, navnlig Maren Grue, i Ribe d. 16de Decembr: 1745, og med hende avlet 9 Børn, nemlig 5 Sønner og 4 Daatter, hvoraf tvende ere døde: 1 Søn og 1 Daatter, da det og behagede Gud at bortkalde min Hustrue fra mig i Barselseng efter det sidste Barn d. 9de Maj: 1761, da vi hafde været tilsammen i Ægteskab i 15ten aar. Hun var født i Kiøbenhavn d. 30. Sptbr: 1726 af Fader Hr Niels Grue, Material-Forvalter ved dend kongl. Material Gaard og Assessor i Hofretten i Kiøbenhavn, og Moder, Else Jens Daatter. —

Endelig kaldet til Sognepræst for Lemvig og Nør-Lem Meenigheder d: 7de Decembr: 1753 — udvalgt til Provst over Skodborg Herred d: 10de Decbr: 1761 og Installeret dertil d: 16 Junij 1762 af høyædle og høyærværdige, nu Salige Hr Biskop Hans Adolph Brorson; hvis Sjæl Gud ævindelig glæde og mætte med sit Ansigts Beskuelse. Den ævige og barmhiertige Gud være ævindelig Lov, ære og Tak for sin forunderlig Førelse og naadige Forsyun imod mig indtil denne dag; Hand gifve mig fremdeles sin Naade til at tiene Ham i en Sand Guds frygt og Sandfærdighed dend korte tid, ieg endnu maatte have at leve udi; og omsider æfter denne tid gjøre mig ævig salig for sig i Himmelen for sin Eenbaarne Søns Jesu Christi, min Herres og Frelsers skyld alleene amen!

2) Lemvig er en liden Kiøbstæd, som har sit Navn af dets tilliggende Annex Lem, som ligger tæt Østen indtil Byen og af en liden Viig eller arm af Liimfjorden, som løber ind til Byen paa dend nordre side; Byen ligger i en dyb Dal, er paa dend søndre og vestre Side omgifen med temmelig høye hiege og de andre Sider med fersk Søe og rindende Vand; Midt i byen ligger Kirken, som er bygt med en Kaarskirke; Taarnet er tækket med blye, men det øvrige af Kirken med Tagsteene, ellers er følgende derved at mærke:

a) Kirken ligger noget dyb need i Jorden, saa der ved dend vestre Kirkedør er en muret stentrappel 2 All. dyb.

b) Udi Kirken er 4re store Messing lyse-Croner, de 3de med 12 lyse-arme paa hver, og dend 4de med 9 Arme, desuden er 2de smaa Croner, hver med 6 Arme.

c) Udi Taarnet er et gammelt Sejerværk og 2de Klokker, hvorpaa findes følgende Inscriptioner:

paa dend første Klokke, som i Aaret 1759 blev omstøbt i Wiborg, findes denne Inscription:

*Ictu fulminis una cum urbe deleta jussu Csti fusa 1686. Postea ob fissuram sumtu Ædis propr: fusa 1759.** Paa dend liden Klokke staaer: Os Torden ild skiente, før [antagelig Fejlskrivning for: for] Byen afbrænte, och varst forsand Christian den Femte, bød vi paa nye klemte. O lyder hver Mand. Anno 1686.**

d) Inscriptionen paa Taflen, som Hr Jens Jegind har ladet opsætte findes anført foran sub tit: C.

Paa en liden indmuret steentafle findes følgende lapidal Skrift: *Memoriate.* Haver velagte Karl, Iver Chri-

* Ødelagt tillige med Byen efter Kristi Bud ved Lynnedslag og omstøbt 1686; senere paa Grund af en Revne atter omstøbt paa Kirkens egen Bekostning 1759.

** Om Lemvig Byes Ildebrand 1684 findes Meddelelser i Hardsyssels Aarvog VII, S. 55 ff.

stensen, Foged paa Woldbiereg, af een god christelig betænkende givet og perpetueret til arme latinske Schole-børn udi Lemvig Schole, 300 Slette Daler, som de aarlig og ævindeligen skal have Renten af for een Chorsang at holde i førnævnte Lemvig. For hvilken velgierning Gud være hans store Belønnere.

Bemeldte Capital og Rente blev ved de smaae latinske Skolers Reduktion henlagt til Riber latinske Skole.

STÆNDERFORFATNINGEN OG DENS GENNEMFØRELSE I RINGKØBING AMT EN HISTORISK FREMSTILLING

Ved N. OLESEN HUSTED

STÆNDERFORFATNINGEN

Den 28. Maj 1831 udstedte Frederik den Sjette Anordningen om „Raadgivende Provindsialstænder“.

Der skulde være fire Stænderforsamlinger: Øernes, Nørrejyllands, Sønderjyllands og Holstens. De valgtes efter „Stænder“, saaledes at Godsejerne, Borgerne og Bønderne valgte hver omtrent en Trediedel af Stændermændene.

Hos „de mindre Landejendomsbesiddere“, Bønderne, var Valgretten meget indskrænket. Kun Selvejere med mindst 4 Tdr. Hartkorn eller Fæstere med mindst 6 Tdr. Hartkorn havde Stemmeret. Til Valgbarhed krævedes den dobbelte Ejendom.

Under den Forfatning, som blev skabt ved Anordningen af 28. Maj 1831 og 15. Maj 1834, som nærmere fastsatte Enkelthederne i Forfatningen, førtes da „Stændertiden“s Politik, hvorved der lagdes Grund for Forfatningen af 5. Juni 1849.

Her skal fortælles lidt om, hvorledes Befolkningen i Ringkøbing Amt var med i Stændertidens Politik.

INDELINGEN AF RINGKØBING AMT

Ved Forordningen af 15. Maj 1834 blev Landet delt i Valgdistrikter, og 19. og 20. Valgdistrikt for de mindre Landejendomsbesiddere kom til at omfatte største Parten af Ringkøbing Amts Bønder.

Til 19. Valgdistrikt hørte:

Skodborg og Vandfuld Herreder; af Hjerm Herred Sognene Gørding, Vem, Buur, Navr, Sir, Ølby, Asp, Fovsing og Tvis; Ulfborg Herred med Undtagelse af Timring Sogn; af Hing Herred: Stadil, Tiim og Vedersø Sogne.

Distriktet strakte sig altsaa fra Timring Sogns Nordgrænse og til Thyborøn Kanal og fra Oddesund til Stadil Sogns Sydgrænse.

20. Distrikt kom til at omfatte:

Bølling og Hammerum Herreder; af Ginding Herred Hodsager Sogn; af Nørvang Herred Omme og Brande Sogne, af Hing Herred Torsted, Hover, Nørre Omme, Rindum, Hee, Gammel og Ny Sogne; af Ulfborg Herred Timring Sogn.

Distriktet var endnu større end 19., ja vel det største i hele Landet, men det omfattede da ogsaa de tyndest befolkede Egne.

Disse to Valgdistrikter var dog, som man vil se, ikke hele Ringkøbing Amt. Der var plukket af det fra flere Sider.

Til 18. Valgdistrikt, Salling, hørte af Ginding Herred: Estvad, Rønbjerg, Ejsing og Sal Sogne; af Hjerm Herred: Vejrum, Hanbjerg, Hjerm og Gimsing Sogne.

Til 17. Distrikt, Viborgegnens Kreds, hørte af Ginding Herred: Haderup, Sevel og Ryde Sogne; af Hjerm Herred: Borbjerg, Mejrup og Maabjerg Sogne.

Til 16. Distrikt, omfattende den sydlige Del af Viborg Amt, hørte Bording Sogn i Ginding Herred, og til 21. Distrikt hele Nørre Horne Herred.

Til Gengæld hørte til 20. Distrikt Sognene Omme og Brande af Nørvang Herred i Vejle Amt.

Købstæderne havde deres egne Valgkredse og valgte deres egne Repræsentanter, og Ringkøbing, Holstebro, Lemvig og Varde var 11. jyske Købstadvalgdistrikt.

Dog vil her kun blive fortalt udførligt om 19. og 20. Landdistrikt for de mindre Landejendomsbesiddere samt om 11. Bydistrikt.

BLADFORHOLD — VALGFORBEREDELSE

Der var dengang kun eet Blad i hele Vestjylland: Ribe Stifts Adresse-Avis. Lille var det, meget lidt udbredt og blev kun holdt af Præster, Proprietærer og enkelte af de mest fremskredne Borgere og Bønder. Og det befattede sig, ligesom de fleste andre Provinsblade i de Tider, kun meget lidt med den indre Politik, indeholdt saa at sige aldrig politiske Ledere, tog grumme lidt Del i Valgene, men optog af og til under „Indsendt“ Udtalelser fra Læserne.

Saa var der for hver Valgkreds en Valgbestyrelse, valgt af Regeringen og dens Tilforordnede. Den sørgede for at faa lavet Valglister over de Valgberettigede i de enkelte Sogne og over de Valgbare for hele Jylland — thi blandt disse havde man frit Valg —, sørgede for Fremlægningen af Listerne enkelte Steder i Valgkredsene, for Kundgørelser om Valget i det stedlige Blad, for Kundgørelse ved Kirkestævne o. s. v. Der var ingen Kandidatopstilling, ingen Vælgermøder; alt gik meget stille af, især ved de første Valg.

VALGENE AAR 1834

19. Valgdistrikt.

Distriktet blev delt i 1. og 2. Afdeling. Da det muligt kan have nogen Interesse at vide, hvor mange Valg-

berettigede og Valgbare, der efter Stænderloven kunde blive, skal dette meddeles for de enkelte Sogne her ved dette første Valg.

1. Afdeling:

Sognene	Valgber.	Valgbare	Sognene	Valgber.	Valgbare
Nørre Lem	14	0	Heldum	2	1
Nørre Nissum	24	2	Harboøre	1	0
Gudum	20	5	Engbjerg	8	1
Fabjerg	24	7	Hygum	12	2
Resen	8	1	Hou	15	3
Humlum	12	1	Vandborg	22	3
Venø	1	1	Ferring	7	3
Møborg	11	2	Dybe	12	4
Nees	5	2	Ramme	13	3
Bøvling	14	1	Fjaltring	6	0
Flynder	14	3	Trans	6	2
Lomborg	18	2	Ølby	5	1
Rom	13	2	Asp	5	0
Tørring	20	3	Fovsing	3	0

2. Afdeling:

Sognene	Valgber.	Valgbare	Sognene	Valgber.	Valgbare
Vem	4	0	Nørre Felding	7	2
Buur	2	1	Husby	7	0
Navr	5	0	Sønder Nissum	11	1
Siir	3	0	Ulfborg	22	3
Tvis	8	0	Raasted	5	2
Staby	13	1	Madum	8	1
Idum	7	1	Stadil	31	2
Vinding	11	1	Tiim	14	3
Vind	3	0	Vedersø	12	1

Ialt blev dette i 19. Valgdistrikt 488 Valgberettigede og 74 Valgbare.

Valgbestyrelsen for 19. Valgdistrikt bestod af: Herredsfoged for Hjerm-Ginding Hrdr., Cancelliraad Gùldenlach,

Herredsfogden for Skodborg-Vandfuld Hrdr., Cancellisekretær Nellemann, Kammerraad, Proprietær Koefoed, Lindholm, Pastor Petersen, Staby, Proprietær Tang, Vosborg, Proprietær la Cour, Timgaard, og en Forvalter Jespersen.

Afstemningen for 1. Afdeling foregik paa Nørre Vosborg den 9., 10. og 11. December 1834, og den blev, som man efter den mangelfulde Forberedelse, der her som alle andre Steder i Landet var foretaget, kunde vente, meget spredt.

Da Resultatet den 11. December blev optalt, saa det saaledes ud:

Gaardmand Ole Kristian Kirk, Ebbensgaard,	
Ulfborg Sogn	140 St.
Kammerraad, Proprietær Koefoed til Lindholm	58 —
Møller Niels Madsen til Vedersø Mølle	53 —

Resten af de afgivne Stemmer var fordelt paa 12 andre Kandidater, hvoraf 4 maatte nøjes hver med 1 Stemme!

Den 18. og 19. Decbr. fortsattes Afstemningen paa Lemvig Raadhus for 2. Afdeling. De fleste Stemmer naaede:

Proprietær Chr. v. Brockdorff, Aa Mølle	111 St.
Gaardmand Ole Kristian Kirk, Ebbensgaard	105 —
— Niels J. Brejnholdt, Sønder Vinkel	88 —

Resten af de her afgivne Stemmer var fordelt paa 18 (!) andre Kandidater.

Hver Vælger havde Lov til at afgive 2 Stemmer, en paa en Deputeret og en paa en Suppleant, men i Praksis blev det saadan, at Kandidaten med det næsthøjeste Stemmetal blev Suppleant.

Den 29. December 1834 samledes Valgbestyrelsen paa Lemvig Raadhus, optalte Stemmerne for begge Afdelinger og kundgjorde Resultatet for de Mødte, og det blev da saaledes, at

Gaardmand *Ole Christian Kirk* til Ebbensgaard var valgt til Deputeret med 245 St., og Proprietær Christian v. Brockdorff, Aa Mølle, til Suppleant med 115 St.

Af de 488 Vælgere havde 450, godt 92 Procent, afgivet Stemme. Af de udeblevne Vælgere var 2 døde, 1 bortflyttet, 31 udeblev paa Grund af Sygdom eller Alderdom. Kun 4 gav ingen Grund for, at de skulkede. Vælgerne opfattede hele Sagen saaledes, at de havde Mødepligt.

20. Valgdistrikt.

Valglisterne havde været fremlagt paa Tingstederne, i Skjernbro, hos Pastor Sørensen, Sønder Omme, og hos Sognefogden i Hodsager.

Vælgerne var ligesom i 19. Valgdistrikt delt i 2 Afdelinger.

Til 1. Afdeling hørte:

Sognene	Valgber.	Valgbare	Sognene	Valgber.	Valgbare
Skjern	21	2	Nørre Vium	6	0
Borris	16	4	Vorgod	4	0
Faster	11	1	Dejbjerg	10	2
Bølling	6	0	Hanning	10	1
Stavning	33	6	Sædding	7	3
Lem	14	0	Hover	5	1
Ølstrup	4	0	Nørre Omme	7	0
Brejning	8	0	Rindum	12	1
Velling	9	4	Hee	41	4
Torsted	1	1	Gammel Sogn	7	1
			Ny	—	18

2. Afdeling omfattede:

Sognene	Valgber.	Valgbare	Sognene	Valgber.	Valgbare
Sønder Omme	3	2	Gellerup	6	0
Brande	3	1	Herning	17	1
Hodsager	3	0	Vildbjerg	5	1
Timring	6	1	Nøvling	3	0

Sognene	Valgber.	Valgbare	Sognene	Valgber.	Valgbare
Arnborg	4	0	Tjørring	8	0
Assing	4	0	Sunds	12	2
Sønder Felding	6	0	Sinding	4	2
Skarrild	3	1	Ørre	9	0
Snebjerg	12	1	Avlum	21	4
Rind	6	1	Bording	3	0
lkast	16	3			

For 1. Afdeling foregik Afstemningen paa Korsdal i Lem Sogn den 15. Decbr. 1834.

Møller Ebbe Nielsen, Ganer Mølle, fik	192 St.
Gaardmand Jens Hansen, Sædding	88 —
Forligsmægler Koldby, Nygaard	45 —

De øvrige 115 afgivne Stemmer var spredt paa 13 andre Kandidater.

Afstemningen for 2. Afdeling fandt Sted paa Tingstedet i Herning den 16. Decbr.

Forligsmægler Koldby, Nygaard, fik	88 St.
Møller Mads Stausbol	54 —
Justitsraad Fjelstrup, Sindinggaard	51 —

83 Stemmer var spredt paa 7 andre Kandidater.

Det samlede Resultat blev, at

Møller *Ebbe Nielsen*, Ganer Mølle, valgtes til Deputeret med 206 St., Forligsmægler Koldby, Nygaard, til Suppleant med 133 St.

Godt 88 Procent af Vælgerne havde stemt.

VALGET I KØBSTÆDERNE

Til Valgret i Købstæderne krævedes en Grundejendom af mindst 1000 Rdl.s Værdi, til Valgbarhed det dobbelte.

I 11. jydsk Købstadvalgdistrikt, omfattende Ringkøbing, Holstebro, Lemvig og Varde, begyndte Afstem-

ningerne i Holstebro under Valgdirektør, Amtmand Neergaards Ledelse den 18. Oktober 1834. Der var i denne By 39 Valgberettigede og 20 Valgbare. De fleste Stemmer naaede:

Justitsraad, Amtsforvalter Schierbech, Ringkøbing	21	St.
Landsoverretsprokurator Møller, Viborg	19	—
By- og Herredsskriver Schou, Holstebro	16	—

Resten af de 70 afgivne Stemmer var spredt paa 5 andre Kandidater.

Man fortsatte den 20. Oktober i Lemvig, hvor der var 16 Valgberettigede og 5 Valgbare, og med følgende Resultat:

Købmand, Postmester Andrup, Lemvig	13	St.
Stiftamtmand Rosenørn, Aarhus	11	—
Købmand, eligeret Borger M. Smith, Lemvig	3	—
Landvæsenskommissær, Prokurator Lütken, Ringk.	1	—

24. Oktober var der Afstemning i Varde. Her faldt de fleste Stemmer paa:

Stiftamtmand Rosenørn, Aarhus	49	St.
By- og Herredsskriver Heilmann, Varde	47	—

Der var i Byen 72 Valgberettigede og 38 Valgbare. 53 mødte ved Valgbordet, og Resten af de afgivne Stemmer var spredt paa 7 andre Kandidater.

I Ringkøbing var der 27 Valgberettigede og 14 Valgbare. Afstemningen foregik den 25. Oktober og gav til Resultat:

Landvæsenskommissær, Prokurator Lütken	11	St.
Justitsraad, Amtsforvalter Schierbech, Ringkøbing	6	—
Købmand, Postmester Andrup, Lemvig	6	—
Stiftamtmand Rosenørn, Aarhus	3	—

16 Vælgere stemte, og Resten af Stemmerne var spredt paa 6 andre Kandidater.

Resultatet af Afstemningerne i de fire Købstæder blev da, at

Stiftamtmand *Rosenørn*, Aarhus, var valgt til Deputeret med 68 St., By- og Herredsfoged Heilmann, Varde, til Suppleant med 48 St.

Kun knap 77 Procent af Købstadvælgerne havde afgivet Stemme. Et meget tarveligt Resultat imod Landdistrikternes 88 og 92 Procent. Byerne var selvfølgelig ogsaa med det dobbelte Antal Afstemningssteder uheldigere stillet end „Landet“. Det kunde endda være vanskeligt nok der at faa et nogenlunde ordentligt Resultat af Afstemningerne med Hensyn til Kandidatvalget.

Og det blev Købstaden uden for Ringkøbing Amt — Varde — som bestemte, hvem Ringkøbing Amts Byer skulde have som Repræsentant.

Lige saa daarligt stillede som Smaakøbstæderne var i Reglen de Hjørner af Amtet, som var knyttede til større Strækninger i andre Amter; thi Vælgerne der spildte næsten altid deres Stemmer.

De Sogne, som var knyttede til 18. Distrikt, Salling, stemte paa Landthing og gav Proprietær Windfeldt, Landthing, 63 og N. L. Boserup, Stubbergaard, 60 St., men fik til Repræsentant Møller *Søren Harildsen Refsgaard*, Vium Mølle i Salling, og Sognene Øst for Holstebro, som var sammen med 17. Distrikt, Viborgeggen, og havde Valgsted i Holstebro, stemte vel paa sine egne Mænd, gav Boserup, Stubbergaard, og Rasmussen, Store Ryde Mølle, næsten alle deres Stemmer, men opnaede intet derved, idet Proprietær *Chr. Skov*, Baadsgaard ved Højslev, naaede et langt større Stemmetal og blev deres Repræsentant.

Nørre Horne Herred, som hørte til 21. Distrikt, Vardegegnen, havde Valgsted i Grindsted Præstegaard. Valgdeltagelsen fra Herredet var meget lille og fik ingen Betydning. Afgørelsen skete paa Valgstedet i Varde, og

Møller S. Tøstesen, Roest Mølle, blev Repræsentant for Distriktet.

Det kunde jo været morsomt nok, havde man kunnet kigge lidt ind bag Kulisserne og set, hvordan Valgene foregik, og hvorledes Afstemningerne antog disse Former, men desværre er det ikke muligt. Bladene bragte intet Referat om Valgene, og der foreligger, saa vidt vides, ingen Beretning fra Samtidige om, hvilke Strømninger der var i Bevægelse, hvilke Aftaler der blev truffne, og paa hvad Maade de blev truffne.

Egentlig politiske Spørgsmaal som dem, vi nu har fremme ved Valgene, har der næppe været Tale om. Politiske Programmer var endnu ikke formede, Bønderne har saaledes f. Eks. mest tænkt paa at vælge praktisk dygtige Mænd, der havde deres fulde Tillid, og som Regel har de Landet over helst valgt Mænd af deres egen Midte. Skulde de af Mangel paa passende Kandidater gaa til de andre Stænder, søgte de at vælge en bondevenlig Mand. I Ringkøbing Amt vælger de denne første Gang Bønder, men senere gennemfører de ikke dette.

I det Hele var der et Tilfældighedens Præg over Valgene denne første Gang. Det kunde ikke være andet efter den mangelfulde Forberedelse til Valgene.

RINGKØBING AMTS REPRÆSENTANTER 1834—40

Ole Christian Kirk var født paa Kirkgaard i Stadil Sogn Aar 1788.

Fra sit 7. til sit 14. Aar tjente han som Hyrdedreng om Sommeren, og om Vinteren var han hjemme og gik i Skole. Derefter var han i nogle Aar Biskolelærer om Vinteren og tjente ved Landbruget om Sommeren,

var saa nogle Aar hjemme hos sin Fader, der var bleven Sognefoged og Lægdsmand, hjalp ham ved Gaardens Drift og ved hans skriftlige Arbejder samt skrev Dokumenter o. l. for Egnens Folk. Omtrent 1815 blev han Ejer af sin Fødegaard, men den blev for lille for hans Virkefrang, og 1823 købte han Ebbensgaard i Ulfborg Sogn paa 7 Td. 6 Skp. Hartk.

Han blev paa Landbrugets Omraade en Foregangsmand, indførte forbedret Sædskifte, merglede, indførte bedre Redskaber, anvendte Sommerstaldfodring m. m., skrev Afhandlinger om Kvægets Røgt og Pleje, holdt en stor og god Besætning o. s. v.

Han var i det Hele en saare velanset Mand i sin Egn, da han 1834 blev dens Repræsentant i Stændersalen.

Ebbe Nielsen var født i Tarm Sogn 1783 og var bleven Ejer af Ganer Mølle. Han siges at have været en velanset, men temmelig fattig Mand. Møllerne var i de Tider i høj Grad Samlingspladser for Egnens Befolkning, og vi ser, at ikke faa Møllere bliver Stænderdeputerede. De havde Lejlighed til at tale med mange og udveksle Meninger med dem. Det gav Udvikling, og Folk lærte deres Meninger at kende. Uvilkaarlig lededes Tanken hen paa dem, naar man skulde til at finde Repræsentanter.

Carl Gustav Rosenørn var født 1784 paa Hersomgaard, blev 1804 juridisk Kandidat, 1814 Byfoged i Varde og Herredsfoged i Øster- og Vester Horne Herred og bestyrede den omfattende Gerning med udmærket Dygtighed og ualmindelig Arbejdskraft, var 1825—26 Amtmand i Skanderborg, 1826—28 Amtmand i Vejle, 1828—43 Stiftamtmand i Aarhus. Han var altsaa en Mand med en hurtig og glimrende Embedsbane.

De større Landejendomsbesiddere, Godsejerne, valgte

to Mænd fra Ringkøbing Amt som deres Repræsentanter, nemlig Otto Avgust la Cour til Timgaard og Ægidius til Kvistrup.

Otto Avgust la Cour var født paa Gamle Skivehus 1796, købte 1827 Timgaard, som han atter solgte 1840. „Han var en virksom, dygtig og brav Mand, der kunde være meget livlig og underholdende, men stundom ogsaa lunefuld,“ skriver la Cour-Slægstens Biograf om ham.

Ægidius var først Forpagter af Kvistrup. Aar 1825 købte han denne Gaard, og Aar 1847 afhændede han den til sin Søn.

Endnu en Stænderdeputeret kommer fra Ringkøbing Amt. Det er Proprietær *Søren August Fjelstrup* til Sindinggaard, kongevalgt Medlem af Stænderne 1834. Han var født paa Hørsholm 1773, studerede en Tid Jura, blev derpaa i nogle Aar Huslærer, kom til at interessere sig stærkt for Landbrug, blev Godsforvalter paa nogle Herregaarde og købte 1809 Sindinggaard. Om den udmærket dygtige og humane Landmand vil der blive Lejlighed til at fortælle mere senere.

EN RØST FRA VÆLGERNE

I Tillæg til Ribe Stifts Adresse-Avis for 21. August 1835 findes en længere Artikel rettet „Til de for Klassen af de mindre Landejendomsbesiddere til Stænder-Forsamlingen i Viborg valgte Deputerede og Suppleanter, især med Hensyn til de for Ringkøbing Amt valgte Mænd“, og da det er den første politiske Artikel fra denne Egn, skal der gives et udførligt Uddrag af den.

Først kommer Forfatteren med en Del almindelige Betragtninger over Stænderanordningen. Han skriver:

„— — — — En stor Nationaltildragelse er tilendebragt. Menneskerettigheder, Folkerepræsentationer m. m., som hidtil har været uforstaaelige for saa mange Mennesker,

vil herefter begynde at blive forstaaelige for Uvidenheden selv. — — Nationen har valgt sine Mænd, ikke alene til at virke til deres Distrikts Fordel, men for Almenvellet. Med spændt Opmærksomhed ser Nationen Resultatet i Møde, og det vil da vise sig, med hvilket større eller mindre Held Valgene ere skete.

Paa hele Jyllands Vestkyst have Vælgerne af forhenævnte Klasse til deres Repræsentanter valgt Møllere og Bønder, og disse uden Undtagelse modtaget Valget. At Bonden i Almindelighed vælger sin Ligemand til at repræsentere sig, er noget Begribeligt, af denne venter han nøje Kundskab til sin Stands Stilling og Kaar og har den Tillid til ham, at han efter bedste Evne vil virke til fælles Gavn.

Anerkendt indsigtfulde og retsindige Mænd har imidlertid fundet det betænkeligt at modtage det paa dem faldne Valg, ja endogsaa efter Modtagelsen frasagt sig dette. Vistnok maa de have haft grundige Aarsager, der have bestemt dem til at resignere paa denne Hæderspost!

Mon de valgte Jordbrugere og Møllere allesammen alvorligen have overvejet, om deres Aandskraft, Kundskaber, Indsigter og Talegaver staar i det rigtige Forhold til deres vistnok meget gode Vilje? Har de derefter den fulde Overbevisning at kunne udrette noget til deres Medborgeres Nytte?

Ja, vidste de i Forvejen, hvad der kan forefalde ved de raadgivende Provindsialstænder, saa kunde endog de mindre oplyste virke noget, saa kunde de hjemme overveje og raadslaa, komme til Resultater og fatte Beslutninger.

Men saadan er det jo ikke. De ved ikke, hvad Kongen vil forlange Raad og Beslutninger over, kan heller ikke vide, hvad deres Medborgere kunde forlange frem-

lagt til Overvejelse, saa de maa vide sig duelige til at afgive deres Betænkning over saadanne Genstande, som de i Forvejen ikke har kunnet overveje.

En Deputeret, af hvilken Klasse han er, maa have Indsigter i flere Ting end hans egen Virkekreds fordrer. Han maa med en lys og klar Anskuelse og fast Selvstændighed kunne begrunde den Mening, han fremsætter. Med Retsind, Frimodighed og uden Undseelse maa han udøve den Ret, Kongen har givet ham, og han maa handle for det Heles Vel. Udrustet med disse Evner vil han fortjene og erhverve sig sine Medborgeres Højagtelse. I modsat Fald vil han blive at anse for et Nul, en simpel Bekræftelsesmaskine, der til ingen Nytte tærer paa sine Medborgeres Bekostning!"

Forfatteren omtaler dernæst „efterstaaende Genstande til nøjagtig Overvejelse og Paatale ved Stænderforsamlingen for Ringkøbing Amts Vedkommende.

1. Indførelse af den nye Matrikul.

Ringkøbing Amt er vel det største af alle Amter, men af Naturen i alle Henseender det mest stedmoderligt behandlede. Det har i Forhold til de øvrige Amter alt for store Hartkornsskatter, og Produktions- og Afsetningsforholdene er de allersletteste. Kun én Købstad har Skibsfart, Indsejlingen til den er meget vanskelig, den har ingen Brænderier og ingen Kornhandel af nogen Betydning.

2. Lige Rettigheder med Hertugdømmerne.

Consumtionen maa afskaffes, og Brændevinsbrændingen maa gives fri.

Afstanden fra Landmanden til Købstaden er i Ringkøbing Amt 3—6 Mil. Landmanden er ganske i Købmandens Hænder og maa for sit Korn tage Varer, hvormed han er ilde tjent, da hans Nødvendigheder er smaa, og han maa bruge de fleste af Pengene, han

faar for sit Korn, til at klare sine Skatter eller Renter. Ingensteds kunde det være nødvendigere at tillade Producenten den bedst mulige Anvendelse af sin Produktion.

3. Almindelig Værnepligt.

4. Filiabankers Oprettelse og Understøttelses-Kassers Indretning.

I Ringkøbing Amt er der meget faa Kapitalister, og disse har i Almindelighed en anden Anvendelse for deres Penge end at udlaane dem i Landejendomme, allermindst til 2. Prioritet, saa man er henvist til den Udvej at søge de kongelige Kasser om Laan.

5. I det mindste lige saa stor en Sikkerhed for Overformynderiets Midler som den, der ved de offentlige Kassers Overtagelse er betinget og maa stilles af vedkommende Embedsmænd.

6. Reform i Fattig- og Skolevæsenet.

7. Fast Gagering af alle Embedsmænd efter deres Embedsforhold og Afskaffelse af Tiende, Naturalpræstationer, Offer m. m. imod en bestemt Afgift i Penge.

8. Nedsættelse af Kommuneafgifterne.

Med Undtagelse af de Sogne, der i Ringkøbing Amt umiddelbart grænser til Vesterhavet og sammes Fjorde, hvis fortrinlige Enge aarlig, ved Tillægning fra Havet, forstørres, uden at det hidindtil har haft Indflydelse paa deres Hartkorns Forhøjelse, saa er det næsten ubegribeligt, hvorledes de øvrige Sognes Beboere kan udrede Skatter og Kommuneafgifter.

Hovedindtægten for Landmanden: Korn og Tillægs-kreaturet har de kun lidet af paa Grund af Jordbundens Bonitet og Lokalforholdet. Rapsavl og Opdræt kan ikke finde Sted her i Amtet i Almindelighed. — — —

9. Nationen vil med Længsel imødesee den offentlige Bekendtgørelse af Forsamlingens Forhandlinger og Resultater.

Skrevet i Juni Maaned 1835 af en mindre Landejendomsbesidder i Ringkøbing Amt.“

Det er dog næppe tænkeligt, at Artiklen er skreven af en Bonde. Forfatteren er sikkert en af de større Landejendomsbesiddere, som stemte med i de mindre Landejendomsbesidderes Klasse, og visse Udtryk tyder hen paa, at han er „en studeret Mand“. Man kan gætte paa en bestemt Suppleant, som senere tit bruger sin Pen til Artikler i Egnens Blad. Forøvrigt viser den ret velskrevne Artikel, at Forfatteren følger godt med i de Tidens politiske Bevægelse, endog Kravet om Stændernes Offentlighed har optaget ham.

EN BEKYMRET MAND

I September 1835 offentliggjordes for første Gang en Oversigt over Statens Indtægter og Udgifter, og da Stænderne den 1. Oktober samme Aar traadte sammen i Roskilde, og Statens finansielle Stilling i sin Helhed blev klarlagt, forfærdedes man over Statsgældens Størrelse og Underskuddet paa det forelagte Overslag.

Ogsaa til Ringkøbing Amt naaede Forfærdelsen, og den gav sig Udtryk i en Artikel den 13. November 1835. Der skrives bl. a.:

„— — — Sorg hviler over Danmark; enhver Dansk, som elsker sit Fædreland, føler sig inderlig rystet ved Opdagelsen af den store Gæld, som hviler paa Staten. Dog er det ikke Gælden selv, men dens gradvise Tiltagen, der omspænder Horisonten med mørke Skyer. —

Midlet derimod er dansk Almenaand. — — Fjenden, som vi i Forening skal bekæmpe, er: Vellevnet, Luxus og Yppighed. Naar der ikke raades Bod mod denne Fjende, er Danmark ikke frelst.“

RINGKØBING AMTS
REPRÆSENTANTER I STÆNDERSALEN AAR 1836

Den 11. April 1836 samledes de jyske Stænderdeputerede i Viborg, og vi mærker os, hvilke Bidrag Ringkøbing Amts Repræsentanter yder til Forhandlingerne, hvilke Udvalg (Kommitteer) de bliver indvalgt i, hvilke Forslag de stiller, hvilke Andragender o. l. der ved dem indsendes til Forsamlingen fra denne Landsdel o. s. v.

Den ejendommeligste af Amtets Repræsentanter er ubestridelig *Ole Christian Kirk*, som bliver en af de allerbetydeligste Bonderepræsentanter i Stændertiden, men da han allerede er skildret saa udmærket af Læren og Historikeren Storgaard Pedersen i hans Bog: „*Ole Christian Kirk*,“ er der ikke her Grund til at gaa udførligt ind paa hans politiske Virksomhed. Der skal kun lige nævnes de Ting, han særlig kommer til at arbejde med i Samlingen, og enkelte af hans Udtalelser.

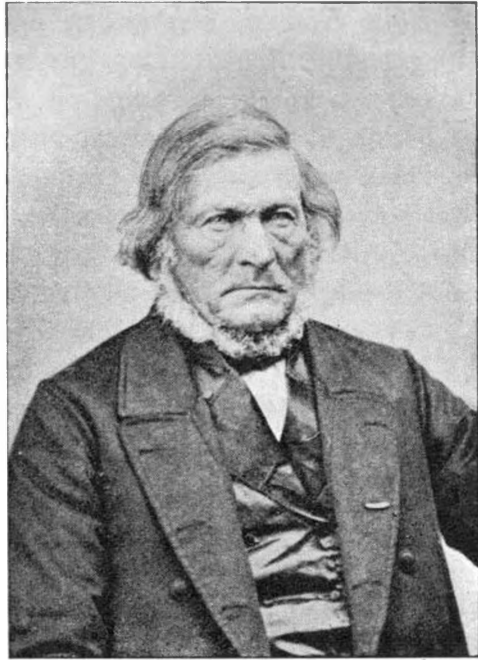
Han bliver Medlem af Kommitteen, som nedsættes til at behandle den kongelige Proposition (Lovudkast) om Bestemmelser angaaende Selvejerbønders Testationsfrihed, kommer i Kommitte til Behandling af: Schmidts og Fjelstrups Andragende om Landsbylærerens Kaars Forbedring, Fønns's og la Cours Andragende om Forandring i de gældende Bestemmelser for Kreaturers Optagelse, og Chr. Skovs og Tøstesens Forslag om Frirejser, indbringer selv og kommer i Kommitte for: Andragende om Stutteribesigtigelser, om Forandring i Skolevæsen og Undervisning paa Landet, om Forandringerne med Hensyn til Udskrivningsvæsenet og indgiver Forslag til Forandring i Skiftelovgivningen m. m.

Endvidere indbringer han en Del Andragender fra sit Valgdistrikt: fra Ferring, Trans, Fjaltring, Engbjerg

og Vandborg Sogne om Afdrag i Hartkornsskatterne for de Arealer, som er bortskyllede af Havet, fra Ulfborg Sogn om Forandring ved Skatternes Betaling, Nedsættelse af Tolden, Lettelser i Skole- og Fattigvæsenbyrder, om Indførelse af almindelig Værnepligt, om lige Ret og Pligt for frit og ufrit Hartkorn m. m.

I det Hele vidner Antallet af Andragender om, at hans Distrikt hører til de mest levende i Jylland, og han har muligt sin Andel deri.

Størst Røre bringer et Andragende fra Humlum, Ølby og Gimsing Sogne. Deri hævdes, at der i sin Tid blev truffen Overenskomst mellem Tiendeejeren og Tiendeyderne i denne Egn om, at Tienden maatte leveres i „bagest“ Korn, men nu forlangte han

Ole Kirk

„forrest“ Korn, og der andrages om, at der maa nedsættes et Udvalg til at tage Skøn over Tiendekornet.

I Anledning af dette sidste blev der, da der tit var Trætte om Tiendekornet paa andre Steder, nedsat en Kommitte. Den foreslaar et Udvalg nedsat i hvert Sogn til Bedømmelse af opstaaede Tvistigheder. Ole Kirk taler derfor, men Forslaget forkastes af Forsamlingen.

Særlig Interesse knytter sig for Samlingen 1836 til Ole Kirks Forslag om Ophævelse af Skoletvangen. Han hævder Forældrenes Ret til selv at undervise deres Børn, naar de bringer dem frem til et passende Maal af Kundskaber. Ogsaa maa vi mærke os hans djærve Ord om Bondens Ret til at stilles lige med de andre Stænder ved Indførelsen af almindelig Værnepligt.*

Ebbe Nielsen, den anden Bonderepræsentant, er en meget stille Mand. Dog gør han sig i Samlingen bemærket ved at indbringe et meget radikalt Forslag, sigtende til Udryddelsen af Natmandsfolkene.

Disse var i de Tider en meget haard Plage, særlig vel for de Egne, han repræsenterede. Fra 39 Grundejere i Rind og Herning Sogne sendes der ham et Forslag, som han gør til sit og forelægger Forsamlingen.

Forslagets Hovedpunkter var følgende:

1. Naar et Natmandsbarn har naaet 5 Aars Alderen, bør det tages fra Forældrene, bringes til København og opdrages i Vajsenhuset eller en anden Anstalt.

2. De tilbageblevne Børn bør sættes i Kost hos Beboerne, til de bliver konfirmerede, og dernæst anbringes i Tjeneste hos Bønderne under Fattigvæsenets eller Politiets Opsigt. Ved 19 Aars Alderen skal de mandlige Individuer udskrives til Soldater paa Livstid.

3. Pigerne vedbliver i Tjeneste hos Bønderne under Politiets eller Fattigvæsenets Opsyn.

4. De tilbageblevne, i lovligt Ægteskab værende, forbliver i deres Forsørgelseskommune under Opsigt af Politiet og maa ikke strøje om.

5. Paa en bestemt Dag iværksættes en streng Under søgelse og Paagribelse over hele Landet.

Dette haarde Forslag kan vel have sin Interesse som

* Se iøvrigt P. Storgaard Pedersen: Ole Christian Kirk.

et Udtryk for den Forbitrelse, der raadede over for Natmandsfolkene.

Der blev vel af enkelte Medlemmer i Forsamlingen fremhævet, hvilken Plage Natmandsfolkene var, men man fandt Forslaget dels uigennemførligt, dels stødende, og det forkastedes med betydelig Majoritet.

Paa en Maade var Forslaget ogsaa overflødigt, idet Justitsraad Fjelstrup m. fl. allerede havde indbragt et Forslag angaaende Natmandsfolkene, og det var besluttet at nedsætte Komitee i Anledning af dette. Ebbe Nielsen blev saa Medlem af denne Komitee.

Rosenørn, Købstædernes Repræsentant, kommer straks til at indtage en meget fin Stilling i Forsamlingen, idet den vælger ham til sin Vicepræsident.

Som anset Jurist bliver han Medlem af en Del af de Komiteer, som skal behandle Forslag om Forandringer i forskellige Grene af Retsplejen, f. Eks. Retsforholdet mellem Jorddrotter og Fæstere, er Medlem af „Natmandskomiteen“, stiller Forslag angaaende Consumptions- og Brændevinsafgiften m. fl., taler for en mildere Form for Toldinkvisition, lægger et godt Ord ind for, at Lemvig maa faa Toldstedsret og taler i det Hele sine Købstæders Sag paa bedste Maade. Fra Brændevinsbrænder Bach i Lemvig indbringer han Andragende om Landbrænderiernes Afskaffelse og indbringer Andragende fra en Del Indvaanere i Ringkøbing om Forlængelse af det Tidsrum, der udkræves for at vinde Indfødsret. Han tager meget tit Ordet og nyder betydelig Anseelse.

la Cour til Timgaard er ogsaa ret virksom. Han er bl. a. Medlem af Komiteen, der nedsættes i Anledning af Fjelstrup m. fl.s Andragende om Landbrugets Kaars Forbedring, og af Komiteen til Undersøgelse af Ole Kirks m. fl.s Forslag angaaende Amtsforvalter-

nes Skriverpenge. Selv stiller han, sammen med Ægidius, Forslag om Statens Ansvarlighed for sine Embedsmænd.

Det over for Staten ret kritiske Forslag indledes saaledes:

„Det er en tung og sørgelig Lod, der hyppig har truffet mange af Statens Borgere, at de, idet de ved Loven har været tvungne til at betro deres Formue i Embedsmænds Hænder, er blevne bedragne og deres Velfærd spildt. — — — Hver Tænkende maa da vel spørge, hvorledes Staten med Grund kan undslaa sig for at erstatte den enkelte Statsborger det Tab, som er foraarsaget ved dens Embedsmænds Uredelighed.“

Der gøres dernæst i Forslaget gældende, at det maa være rimeligt, at Staten bør være ansvarlig for sine Embedsmænd, og at den ogsaa kan være det.

Kongens Repræsentant, A. S. Ørsted, hævder, at Staten ikke kan have noget hermed at gøre. Den kan og skal ikke være Barnepige for de enkelte Statsborgere. De maa selv passe godt paa.

Det blev dog med 48 Stemmer mod 3 vedtaget at nedsætte en Kommitte til Undersøgelse af Spørgsmaalet, og Forsamlingen vedtog med 33 Stemmer mod 16 at indgive Petition (Forslag) til Regeringen om Sagen.

I det Hele gør la Cour Indtryk af at være en meget selvstændig Mand. Med stor Kraft værner han ved Lejlighed Landmændenes Ære og hævder med megen Bestemthed de jyske Stændermænds Ret til at tage Bestemmelser uafhængige af, hvad der er vedtaget i Roskilde-Forsamlingen.

Ægidius hører man mindst fra. Dog skal mærkes, at han staar sammen med la Cour til at kræve Statens Ansvarlighed for sine Embedsmænd. Han er Medlem af et Par Kommitteer og indbringer Andragende om en bedre Færgeforbindelse ved Oddesund.

Stærkest benyttet af alle Mændene fra Ringkøbing Amt er Justitsraad *Fjelstrup*.

Han er saaledes Medlem af en Mængde Kommitteer, hvoraf en Del skal behandle ret betydelige Sager, bl. a. Skolevæsenets Forbedring. Og selv stiller han en hel Del Forslag: om Oprettelse af Filialbanker i Jylland, om Selvejendoms og Arvefæstes Fremme, om Indskrækning af Natmændenes Omstrejfen m. m. fl.

Han er Medlem af den Kommitte, der bliver nedsat i Anledning af et Forslag om, at der maa sættes Grænse for ved Fæste, Forpagtning eller Leje at etablere Familier i nybyggede Huse.

Forslaget er fremsat af Proprietær Lavrids Høyer, Jegerum i Vendsyssel, og da det giver Anledning til, at der fremkommer en Del Skrivelser med Oplysning om Tilstande og Meninger i Ringkøbing Amt, skal det omtales mere udførligt.

I Følge Forordning af 3. Decbr. 1819 var Minimumsgrænsen for Udstykning af Jord til Salg og Bebyggelse sat til $1\frac{1}{2}$ Td. Land boniteret Jord (Takst 24). Forslaget gaar nu ud paa, at ogsaa Jord til Bortleje og Bortfæstning gaar ind under denne Forordning.

Det hedder i Forslaget: „Kommunerne bebyrdes med næringsløse Familier ved, at smaa Hytter uden eller med et meget ringe Tillæg af Jord opføres til Bebyggelse, ja, i et Sogn i mit (Høyers) Valgdistrikt er der i de sidste 20 Aar bygget 50 saadanne Hytter, hvis Beboere Tid efter anden falder Fattigvæsenet til Byrde.“

O. A. la Cour, Timgaard, indbringer til den nedsatte Kommitte Forslag om, at Anordningen af 3. Decbr. 1819 forandres saaledes, at det mindste Areal, der tillægges en Parcel, som afhændes, lejes eller fæstes bort, fastsættes til 3 Td. Land Jord efter Takst 24, og han vedlægger en Del Skrivelser fra Præster i forskellige

Sogne om Forholdene med Hensyn til Sagen i deres Egn.

Pastor Petersen, Staby, skriver bl. a.:

Staby Sogn havde 1801 66 Gaarde med 384 Mennesker og 29 Huse med 129 Mennesker. 1834 havde Sognet 65 Gaarde med 477 Mennesker og 70 Huse med 283 Mennesker. Beboerne af Huse, som er opførte efter 1819, og der iblandt 15 uden Hartkorn, som haves i Fæste eller Leje, er alene for Aar 1830 tildelt en Understøttelse af 26 Td. 1 Skp. Rug, 22 Td. 2 Skp. Byg og 150 Rdl. 1 Mk. 8 Sk. Sølv. For 20 à 25 Aar siden udgjorde Sognets Fattigskat 16 Td. Rug, 13 Td. Byg og i Penge 30 Rdl., nu 45 Td. Rug, 25 Td. Byg, 40 Rdl. i Penge, Kost efter Omgang 1416 Dage samt nogle Natural-Præstationer, der iblandt 2296 Potter nymalket Mælk. Af 44 Huse erholder de 18 med 53 Individuer Understøttelse af Fattigvæsenet, og af de øvrige tigger tilvisse Halvdelen Mælk, Uld, Hø, Halm o. s. v. Da ingen af Husmændene pløjer med Køer eller bruger Spaden i Marken, saa maa alt Spandarbejdet forrettes af Gaardmændene. — — — De Husmands-Jorder, hvis Dyrkning blev begyndt for 50 Aar siden, viser sørgelige Resultater. Deres Ejere gaar paa Fattigvæsenet. — — — I Sognet har været en Forening til Forebyggelse af Udstykning, men nogle gik ikke med, saa den gik i Stykker; en af dem, som ikke vilde med, er nu paa Fattigvæsenet (Himlens Straf?).

Husenes Antal kan ventes at stige, Fattigskatten ligesaa og mange andre Onder med den. Gid Høyers Forslag maa gaa igennem!

Pastor Storm til Stadil og Tim skriver:

I Stadil er ialt 33 Huse, hvoraf 6 kan betragtes næsten som jordløse, da der ikke paa dem kan holdes en Ko, og alle disse har faaet Understøttelse. I Tim Sogn

er 36 Huse, hvoraf 11 kan betragtes som jordløse. Beboerne af de 9 har faaet Understøttelse. Det vilde være saare ønskeligt, om der kunde gøres en Indskrænkning med slige Hytters Opførelse, da disses Beboere falder Fattigvæsenet til Byrde.

Pastor Gad i Hee Sogn oplyser:

I Hee Sogn gives 14 Huse, som ikke ejer saa megen Jord, at de derpaa uden Hjælp andetstedsfra kan holde en Ko og et Par Faar. Af disse nyder Familierne i de 8 Huse Understøttelse af Fattigvæsenet. Desuden gives her 31 jordløse Huse, opførte paa Sognets Heder; Familierne i de 12 Huse nyder Fattigunderstøttelse, og der er Udsigt til, at flere vil komme til at behøve samme. Enhver, der af Erfaring kender Omstændighederne, deler derfor vist Ønsket, at der maatte sættes Grænse for den alt for meget og alt for slet brugte Frihed til at opføre jordløse Huse paa Hederne, eller saadanne, som ikke besidder saa megen Jord, at de derpaa uden fremmed Hjælp kan holde Vinter og Sommer i det mindste 2 Køer og 6 à 8 Faar.

Pastor Bendtzen i Torsted beretter:

I Sognet er 25 Huse; af disse er 16 opførte paa den sorte Hede; 10 af Familierne nyder Fattigunderstøttelse. Ønskeligt var det, at et Forbud kunde udkomme, at slige Huse for Fremtiden ej maatte opføres, da de stedse bliver til Byrde for Sognet. I 10 Aar har jeg forestaaet Fattigvæsenet her, og i den Tid er Fattigskatten stegen 10—15 Gange dobbelt for adskillige Beboere!

Pastor Hessenfeldt, Velling, fortæller om en Hede der i Sognet, „Skralheden“ kaldet:

For 30 Aar siden boede der kun én Familie, nu er der 11 med 57 Beboere, hvoraf kun 16 er arbejdsdygtige. Gaardmændene lader Folk faa Jorden for nogle Dages Arbejde aarlig. De gifter sig i Letsindighed og falder

snart Kommunen til Byrde. Sidste Aar fik Folkene derude: 18 Td. Korn, 468 Pt. Mælk, 3 Lpd. Smør, 8—10 Rdl. i Penge. Dette er de direkte Følger. De indirekte er: Stort Betleri og Bøn om Hjælp, Børneopdragelsen forsømmes, Raahed og Tøjlesløshed florerer, Hus- og Familieforholdene er sørgelige.

Som Supplement til disse Indberetninger vedføjer Fjelstrup nogle Oplysninger fra sit eget Sogn:

Der er 15 Huse. De 13 har hver ca. 10 Td. Land og kan holde 2 Køer og 4 Faar, de to har kun 1 Ko, fordi de har mindre Stykke Jord og netop de to Familier nyder jævnlig Understøttelse af Fattigvæsenet. Han drager deraf den Slutning: Jordløse Huse eller Jord blot til en Ko er den bare Fordærvelse — endog hvor andre Næringsveje haves!

Lovforslaget blev meget stærkt debatteret i Stænderforsamlingen, anbefalet af nogle, men kritiseret af andre. Særlig de „liberale“ med Brinck-Seidelin og With som Ordførere ivrede imod det. Den sidste taler om den Indskrækning i Ejendomsretten, som Lovforslaget tilsigter, og hævder, at de Kommuner, som nu vaander sig under Fattigbyrderne, maa i sin Tid have draget Fordel af den Arbejdsskare, som ved Indvandringen og Bebyggelsen er tilført dem, saa intet er billigere, end at de underholder de Gamle, naar de ikke længere kan arbejde.

Kommitteens Majoritet foreslaar bl. a., at enhver, som paa sin Jord agter at opføre et jordløst Hus eller uden skyldsats Jord, skal henvende sig til Fattigvæsenet om Tilladelse dertil med Ret til at lade Sagen gaa videre.

Minoriteten, Høyer og Fjelstrup, indstiller, at i de Egne, hvor Udparcelleringen hyppigst er dreven og drives, kan det ikke fremtidig ventes, at Lodder paa mindre end 3 Td. Land boniteret Jord maa afhændes, lejes bort eller gives i Fæste.

Forsamlingens Flertal, 32 mod 15, bifalder dog Majoritetens Indstilling, og en Petition blev indgivet i Tilslutning dertil, saa Sagen gaar Ringkøbing Amts Repræsentanter og Befolkning imod.

Ud over de rent økonomiske Spørgsmaal, som det her nævnte og lignende, som f. Eks. Brændevinsbrændingens Frigivelse, Consumptionens Ophævelse, ny Matrikels Indførelse, bedre Ordning af Tiendevæsenet o. l. gaar Ønskerne hos den almindelige Befolkning i disse Egne lige saa lidt som i det øvrige Land næppe i disse Aar. Der var Tilfredshed med Stænderanordningen, den kongelige Gave, og Ønskerne gik ikke videre.

J. A. TRØSTRUP

Den 5. Februar 1915 afgik gamle Trøstrup ved Døden, 84 Aar gammel. De Mindeord, Dødsfaldet fremkaldte, viste, at en Mand var gaaet bort, der havde betydet noget. Finest forstående var vist følgende Digt, som fremkom i Dagbladet „København“:

Gamle Degn og Barn og Bonde,
viljestædig, blød af Sind,
trodsig stamped du din Vej mod
Mængdens Gunst og Vejr og Vind.

Hvor du traf paa udansk Væsen,
blev du stejl og stræng af Harm;
men et stille Hjemstavnsminde
gjorde dig saa mild og varm.

Suset fra de aabne Egne
fulgte dig, hvor end du kom
i din brede, djærve Danskhed
og din aabne Kristendom.

Jeg har hørt en Nat dig bede
for de Folk, som bitrest led,
Finlands Folk og vore fangne
og for Polens Hjemløshed.

Jeg har mødt dit store Hjærte
bag din grove Vadmelsvest.
Jeg har siddet i din Stue
som en gavmild Givers Gæst.

Gamle Degn og Barn og Bonde
i din grove Vadmelsfrak.
— Over Hedens Vinterstier
hviskes: Far i Fred — og Tak.

Mads Nielsen.

Aarbogens Læsere kender Trøstrup fra forrige Aargang, thi selv om den udførlige Skildring af Skik i Hammerum Herred kun for mindre Partiers Vedkommende var ført i Pennen af ham, havde han dog været Sjælen i Arbejdet og havde præget det med hele sin Ejendommelighed. Iøvrigt er nu kun 1 af de 4 gamle Mænd i Live, som ved Samarbejde gav os et Billede af deres Barndomstids Forhold. Som ivrigt og virksomt Medlem af vort historiske Samfunds Bestyrelse mindes vi ham med Tak.

Men hele Vestjylland vil mindes den ejendommelige gamle Mand, over hvem Herning Museum staar som et Mindesmærke.

Der var Ild i den gamle og havde altid været det. Paa Jelling Seminarium under Forstander Svendsens Paavirkning fik han som saa mange andre en aandelig Oplevelse, der holdt ham levende til det sidste. En stejl og stædig Vilje gjorde, at han aldrig bøjede af

fra den Vej, han havde faaet at se som den rette. Inderlig bunden til sin Hjemegn med den dybeste Hjemkærlighed — og med Kærlighedens Evne til at huske — var han bleven en inderlig Kristen og en begejstret Dansker. Det sidste viste sig bl. a. i en hidsig Forfølgelse af alle Fremmedord. Dem brugte man ikke ustraffet i Trøstrups Paahør. Det viste sig ogsaa i en levende Kærlighed til de danske Sønderjyder, paa hvis Genforening med deres eget Folk han haabede til det sidste.

Den overfladiske lagttager saa maaske mest en Særling, naar han mødte Trøstrup. Han saa den grove Dragt og det mærkelige Ansigt. Hans Heftighed voldte ham ogsaa Vanskeligheder i Læertiden i Thorsted. Men kom man ham nærmere, opdagede man snart, at han var noget ganske andet. Han var en Folkevækker, og mange af hans gamle Disciple mindes ham med levende Taknemlighed. Og han var en Mand med vidtspændende — vist alt for vidtspændende — Interesser. Skolehaven i Thorsted blev en hel botanisk Have. Af den gamle Kirkegavls Kampesten lavede han et helt Fjeldparti med Bjergplanter. Det høres fortalt, at han i Uger rejste rundt i Norge og holdt en funden Plante i Live i en gammel Træsko for at bringe den til Thorsted. I en Dam havde han en tam Gedde, hvad der bragte Fiskerikonsulent Feddersen til at lave en Vittighed om Thorsted som et Sted, hvor han havde truffet „en wild Degn med en tam Gedde“.

Man traf kun faa Mennesker med en saa aaben Natursans, som Trøstrup havde. Lange Fodture gjorde han gennem Vestjylland, og i tidligere Aar traf man ham hyppigt paa saadanne Vandringer med den solide Lædertaske over Skulderen. Heri samlede han ejendommelige Planter og andre Naturgenstande og hvad der ellers kunde falde for.

Og saa kom han paa sine gamle Dage til at øve sin egentlige Bedrift. Herning Museum skylder ham saa meget, at det aldrig kan skilles fra hans Navn. Og det var efter hans 60. Aar som pensioneret Lærer! Ihærdig og uegennyttig sled han dermed og skaffede Stykke til Stykke. Som rigtig Vestjyde forstod han, at „naar lidt kommer til lidt, bliver det til noget“. Var der noget, han vilde have fat i, fik man ikke let Lov at beholde det. Det var ikke nemt at staa for hans opildnende Paagaanenhed. I det hele var han ikke nem at flytte, naar han havde sat sig noget i Hovedet. I forrige Aargang af vor Aarbog trumfede han saaledes igennem, at der S. 12 kom til at staa en Forklaring af Ordet „Kakkel“, som han alle Dage vil komme til at staa ene med. Redaktionen mobiliserede alle videnskabelige Stormagter imod ham, men vi maatte bøje os. Vi holdt lige meget af ham endda.

Kom man i hans Hjem, da blev man „en gavmild Givers Gæst“, og da kunde hans inderlige Kristentro give sig stærke Udtryk i Samtale. Man mærkede ogsaa, at han ofte kæmpede med et dybt Tungsind, og han kunde falde paa at sige: „Jeg har spredt mig for meget, og derfor er jeg hverken blevet til noget med det ene eller det andet.“ Eller han kunde i sine sidste Aar klagende udtale: „Jeg har saa travlt, at jeg faar ingenting udrettet, hverken for mig selv eller andre.“

Det fik han nu alligevel. Og naar han ikke sank sammen i Mismod, var det fordi han *vilde* noget. Han vilde det i højeste Grad paa sin egen Maade, men han vilde det ikke for sig selv. Han vilde være noget for sit Folk og sin Hjemstav. n.

Og saa skal han have Tak.

P. Storgaard Pedersen.

P. Severinsen.

REGISTER

De mange Navne i Fortegnelsen over Læger S. 67—78 er ikke medtagne.

A.

Aadum, se Oddum
Andersen, Anders, Abbed i Tvis, 37
Andersen, Jens, Præst i Lemvig 133
Arnborg 112, 129, 146
Askov (Assehoved) 42, 83
Asp 143
Assehoved (Askov) 42, 83
Assing 114, 131 f., 146
Avlum 41, 45, 76, 114 f., 146
Avsum 26

B.

Bassumgaard 27
Bering, Vitus, Provst 111, 117
Berthelsen, Niels, Pr. i Lemvig 135
Blæsbjerg 30
Bordbjerg 42, 82
Bording 81, 146
Borris 77, 145
Brande 145
Breinholt, N. 144
Brejning 145
Brockdorff, Chr. 144 f.
Brorson, H. A. 93
Bur (Bure) 143
Buris, Prins 1 f.
Bølling 145
Bøvling 143

C.

Christensen, Iver 139
Christiern, Abbed i Tvis 15, 37

Christiern Lauridsen, Præst i Bord-
bjerg 82
Cistertienserordenen 6
Clemensen, Niels, til Blæsbjerg 30;
Rasmus 31
Cour, O. A. la 151, 159, 161

D.

Dam, M. R., Præst i Lemvig, 136
Dejbjerg 145; Dejbjerglund 90
Dybe 143

E.

Ejstrup 42
Engbjerg 143

F.

Fabjerg 143
Faster 145
Fattigvæsen 162 f.
Felding (Nørre) 16, 26, 41, 143; F.
Birk 4
Felding (Sdr.) 75, 114, 130, 146
Ferring 143
Fiskeavl og Fiskeri 18, 26
Fjaltring 143
Fjelstrup, S. A., Stænderdeputeret
146, 151, 161
Flynder 143
Fovsing 143
Friis, Berte, til Lergrav (Albert
Skeels) 115 f.
Fæstler, Bertel, Kapl. i Lemvig 135

G.

Gellerup 113, 120, 145; Gellerup-
lund 75
Gimsing 26, 42, 157
Gregersen, P., Præst i Lemvig 134
Gudum 143
Gyldenstjerne, Inger 84; Niels Erik-
sen 84

H.

Haderup 71
Hagen Jyde, Prins 2
Hammerum Herred 111 f.
Hanning 145
Harboøre 143
Hardsyssels Ting 82
Hassenfeldt, Præst i Velling 163
Hee 145, 163
Hegelund, Anders, Pr. i Vinding 57
Heldum 143
Herning 74, 112, 114, 118, 145, 158, 169
Herisvad Kloster i Skaane 4, 7
Hjerm 15, 26, 42, 71; H. Birk 4
Hodsager 113, 145
Holmsland 145
Holstebro 50, 63, 69, 82, 147
Hove 143
Hover 145
Humlum 143, 157
Hundkær 27
Husby 143
Husmandssag 161 f.
Hygum 143

I.

Idum 41, 143
Ikast 42, 76, 112 f., 128, 146

J.

Jegind, Jens, Pr. i Lemvig 135
Juel, Iver 87

K.

Kellerup 84
Kibæk 75
Kilde, hellig 25
Kirk, Ole 144 f., 149, 156 f.
Kirkeklokker 14 f.
Kobberup 27
Koefoed, A. C., 144
Krabbe, Niels, 84
Kressin, J. D. 50, 56
Krogsdal 26
Kvistrup 4, 26

L.

Laasebreve 84
la Cour, se Cour
Lasson, P., til Herningsholm 112;
Tøger 118, 121
Lavhævd 82
Lem (Læm, Nr.) 138, 143
Lem (Læm Sdr.) 69, 145
Lemvig 50, 64, 73, 133, 147
Lemvig, Anders, Prof. 134; Poul 133
Lillelund, M. P. 126
Linde, Niels 123, 124, 127
Ljørring 76
Lomborg 15, 143
Lægevæsen 49 ff.
Lønborg 80

M.

Maabjerg 30
Madsen, Niels, Møller i Vedersø 144
Madum 143
Mejrup 27, 42, 45
Munk, Christen 25; Mette 86; Oluf
(Biskop) 38 ff. (Portræt 44); Pe-
der 25; Poul, til Krogsdal 114
Møborg 143

N.

Navr 41, 143
Nees 143

- Niels, Abbed i Tvis 36 f.; N. Andersen, do. 15, 37
 Nielsen, Ebbe, Stænderdep. 146, 149, 158 f.
 Nissum (Nr.) 143
 Nissum (Sdr.) 143
 Nørlem, se Lem
 Nørlund (Maabjerg S.) 30
 Nøvling 16, 113, 125, 145
- G.**
- Oddum 84 f., 88
 Omme (Nr.) 42, 83, 145
 Omme (Sdr.) 145
 Opitz, A. 117
- H.**
- Paaske, P. 129
 Peder, Abbed i Tvis 3, 36
 Petersen, F. C., Præst i Staby 162
 Podebusk, Predbj. 28
- R.**
- Raasted 143
 Ramel, Anne og Ove 117
 Ramme 143
 Rantzau, Fru (Margrethe Rodsteen til Sindinggd.) 122, 125
 Reedtz, Peder 117
 Refsgaard, S., Stænderdep. 148
 Resen 143
 Rind 119, 146, 158
 Rindum 145
 Ringkøbing 65, 67, 147
 Rom (Romme) 143
 Rosenberg, Frants, Præst i Lemvig 135; Hans, do. 136
 Rosenkrantz, Mette 117; Vibeke 28
 Rosenørn, C. G., Stænderdep. 148, 158, 159
 Rybjerggaard 86 f.
 Rösensteen 54
- S.**
- Sandemandstov 88
 Simon Jensen, Tinghører 82
 Sinding 113, 126, 146, 164
 Sir (Sire) 143
 Skarrild 112, 129, 146
 Skern (Skerne) 77, 145
 Skolevæsen 104, 111 ff.
 Skov, Chr., Stænderdep. 148
 Skærum, Ulvborg S. 4, 25 f.
 Snede (Nr.) 42
 Snebjerg 42, 114, 127
 Staby 143, 162
 Stadil 143, 162
 Stavning 145
 Strande 74
 Struer 71
 Stubbergaard 86
 Stuf 89
 Sunds 113, 121, 146
 Sune, Abbed i Tvis 36
 Svitzer, C. 130
 Sygehuse 63 f.
- T.**
- Tarm 76 f.
 Tatere 158
 Teglbrænderi 18
 Thim, Mogens Christensen 130
 Tiim 69, 143 f., 162 f.
 Timring 42, 113, 124, 145
 Tjørring 114, 128, 146
 Torsted 145, 163, 168
 Trans (Transe) 143
 Trøstrup, J. A. 166 f.
 Tveskel (N. Felding Sogn) 16
 Tvevad (Nøvling Sogn) 16
 Tvis 143; Kloster 1 ff;
 Kirke 45
 Tørring 143
 Tøstesen, S., Stænderdep. 149

U.

Udstykning af Jord 161 f.
 Ulvborg 42, 77, 143, 157

V.

Vandborg 143
 Vedersø 143 f.
 Weis, Mads 57
 Vejrum 14, 42
 Velling 86 f., 145, 163
 Vem 78, 143
 Venø 143
 Videbæk 78
 Wie, P. Chr., 122, 125
 Vilbjerg 76, 113, 123, 145
 Vind 41 ff.
 Vinderup 71

Vinding 41, 143
 Vium (Nr.) 145
 Volstrup 45
 Vorgod 42, 145
 Vosborg 28, 144

Z.

Zeitz, Distriktschirurg 59 f.

Æ.

Ægidius, Stænderdep. 151, 160

Ø.

Ølby 143, 157
 Ølstrup 145
 Ørre 42, 113, 122, 146

LISTE OVER MEDLEMMERNES FORDELING I „HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMT“

	Ant. Medl.		Ant. Medl.
Arnborg	1	Hjerm.	6
Asp	3	Holstebro	40
Assing	2	Holmsland	8
Avlum	8	Hoven	12
Borbjerg	6	Hover	6
Bording	2	Hove	2
Borris	10	Humlum	1
Brejning	4	Husby	2
Bur	1	Idum	1
Bølling	10	Ikast	3
Bøvling	32	Lemvig	16
Debjerg	5	Lomborg	2
Dybe	3	Lyne	5
Egvad	6	Lønborg	9
Ejsing	4	Madum	7
Engbjerg	1	Mejrup	3
Estvad	2	Navr	2
Fabjerg	2	Nees	2
Faster	2	No	4
Ferring	2	Nøvling	1
Fjaltring	6	Nr. Bork	1
Gimsing	2	Nr. Nissum	2
Gellerup	11	Nr. Omme	4
Gørding	5	Nr. Vium	2
Gudum	1	Oddum	3
Haderup	1	Raasted	2
Hanning	8	Ramme	2
Harboøre	4	Rind	6
Hee	20	Rindum	11
Hemmet	3	Ringkøbing	55
Herning	47	Ryde	1

	Ant. Medl.		Ant. Medl.
Rønbjerg	1	Timring	2
Sal	12	Torsted	2
Sevel	2	Ulfborg	31
Sinding	2	Vandborg	2
Sir	2	Vedersø	2
Skarrild	1	Vejrum	3
Skjern	22	Velling	6
Snebjerg	7	Vem	16
Staby	4	Vilbjerg	3
Stadil	2	Vind	2
Stavning	28	Vinding	1
Strellev	1	Vorgod	13
Struer	14	Ølby	2
Sædding	10	Ørre	1
Sdr. Bork	2	Medlemmer uden for Ring-	
Sdr. Lem	10	købing Amt	61
Sdr. Nissum	1	Medlemmer fra andre histo-	
Tiim	15	riske Samfund	40

Der er 657 Medlemmer i Amtet.
 — - 61 — udenfor Amtet.
 — - 40 — af andre hist. Samf.
 — - 13 livsvarige Medlemmer.

Ialt 771 Medlemmer.

Uddrag af Regnskabet for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt
fra 1. April 1914—31. Marts 1915.

176

Indtægt:	Kr.	Ø.	Udgift:	Kr.	Ø.
Beholdning fra forrige Regnskabsaar . . .	1,667	61	Udgift til Aarbogen 1914	867	80
Aarbøger solgt i Boghandelen	43	13	Tryksager og Fotografier	70	65
Medlemsbidrag fra:			Kundgørelser	61	43
658 Medlemmer (inden for Amtet) . . .	1,342	00	Aarbogens Udsendelse	100	00
61 — (uden for Amtet) . . .	130	00	Bogkøb og Indbinding	7	00
40 — af andre hist. Samfund	40	00	Møder	61	00
Indvundne Renter	92	05	1 Bogskab	26	00
			1 Krans	20	00
			Udgift ved Dansk hist. Fællesforen.s Møde	30	00
			Medlemsbidrag til Dansk hist. Fællesforen.	30	00
			Arkivundersøgelser	80	00
			Sekretærens Udlæg til Porto m. m.	38	27
			Indsat i Banken	1,781	65
			Kassebeholdning	140	99
	3,314	79		3,314	79

UDDRAG AF REGNSKABET

Revideret den 24. August 1915.

Svend Holm.

P. Meldgaard.